SANCTUS HIERONYMUS

Commentariorum in Evangelium Matthaei

SABBATISMUS

Sanctus Hieronymus (347–420)
Commentariorum in Evangelium Matthaei

Textus latinus: in dominio publico.
Translatio, concordantia et editio © 2026 Inversiones San Juan Diego (Sabbatismus). Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0).

Sabbatismus: officina editoria fundationis Inversiones San Juan Diego, San Pedro Sula, Honduras.
Litteris EB Garamond et Cinzel compositum.
sabbatismus.com

S. EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM MATTHAEI AD EUSEBIUM LIBRI QUATUOR. (C)

prologus.

Plures fuisse, qui Evangelia scripserunt, et Lucas evangelista testatur, dicens: Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quae in nobis completae sunt, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt sermonem, et ministraverunt ei; et perseverantia usque ad praesens tempus monimenta declarant, quae a diversis auctoribus edita, diversarum haereseon fuere principia, ut est illud juxta Aegyptios, et Thomam, et Matthiam, et Bartholomaeum, duodecim quoque apostolorum, et Basilidis atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est: cum hoc tantum in praesentiarum necesse sit dicere, exstitisse quosdam, qui sine spiritu et gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiae texere veritatem. Quibus jure potest illud propheticum coaptari: Vae qui prophetant de corde suo: qui ambulant post spiritum suum, qui dicunt: haec dicit Dominus; et Dominus non misit eos (Ezech. XIII, 3). De quibus et Salvator in Evangelio Joannis loquitur: Omnes qui ante me venerunt fures fuerunt et latrones (Joan. X, 8). Qui venerunt: non, qui missi sunt. Ipse enim ait: Veniebant, et ego non mittebam eos (Jer. XIV, 14; et XXIII, 21). In venientibus, praesumptio temeritatis; in missis, obsequium servitutis est. Ecclesia autem, quae supra petram

Domini voce fundata est, quam introduxit rex in cubiculum suum (Cant. I et II), et ad quam per foramen descensionis occultae misit manum suam (Cant. V), similis damulae hinnuloque cervorum (Cant. II, 9), quatuor flumina paradisi instar eructans (Gen. II), quatuor et angulos et annulos habet [Al. habens], per quos quasi arca Testamenti et custos Legis Domini, lignis immobilibus vehitur (Exod. XXV, 10 seqq.).

Primus omnium Matthaeus est Publicanus, cognomento Levi, qui Evangelium in Judaea Hebraeo sermone edidit, ob eorum vel maxime causam, qui in Jesum crediderant ex Judaeis, et nequaquam Legis umbram, succedente Evangelii veritate, servabant. Secundus Marcus, interpres apostoli Petri, et Alexandrinae ecclesiae primus episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea quae magistrum audierat praedicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis (cujus laus in Evangelio), qui et ipse discipulus apostoli Pauli, in Achaiae Boeotiaeque partibus volumen condidit (II Cor. VIII), quaedam altius repetens, et ut ipse in prooemio confitetur, audita magis, quam visa describens. Ultimus Joannes apostolus et evangelista, quem Jesu amavit plurimum, qui supra pectus Domini recumbens (Joan. XIII et XXI), purissima doctrinarum fluenta potavit, et qui solus de cruce meruit audire: Ecce mater tua (Joan. XIX, 27).

Is cum esset in Asia, et jam tunc haereticorum semina pullularent, Cerinthi, Ebionis, et caetero-

rum qui negant Christum in carne venisse (quos et ipse in epistola sua antichristos vocat [I Joann. II, 18], et apostolus Paulus frequenter percutit [Rom. III; II Cor. V]), coactus est ab omnibus pene tunc Asiae episcopis, et multarum Ecclesiarum legationibus, de divinitate Salvatoris altius scribere, et ad ipsum (ut ita dicam) Dei Verbum, non tam audaci, quam felici temeritate prorumpere. Et Ecclesiastica narrat historia, cum a fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto jejunio in commune omnes Deum precarentur [Al. deprecarentur]: quo expleto, revelatione saturatus, in illud prooemium coelo veniens eructavit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum (Joan. I).

Haec igitur quatuor Evangelia multo ante praedicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur: Et in medio sicut similitudo quatuor animalium: et vultus eorum facies hominis, et facies leonis, et facies vituli, et facies aquilae (Ezech. I, 5 et 10). Prima hominis facies Matthaeum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere: Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham (Matth. I). Secunda Marcum, in quo [Al. qua] vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deserto [Al. eremo], parate viam Domini, rectas facite semitas ejus (Marc. I, 3). Tertia vituli, quae evangelistam Lucam a Zacharia sacerdote sumpsisse initium praefigurat. Quarta Joannem evangelistam, qui assumptis pennis aquilae, et ad altiora festinans, de Verbo Dei disputat. Caetera quae sequuntur in

eumdem sensum proficiunt. Crura eorum recta, et pennati pedes, et quocumque ibat spiritus, ibant, et non revertebantur: et dorsa eorum plena oculis, et scintillae ac lampades in medio discurrentes, et rota in rota, et in singulis quatuor facies. Unde et Apocalypsis Joannis, post expositionem viginti quatuor seniorum qui tenentes citharas et phialas, adorabant [Al. adorant] Agnum Dei, introducit fulgura, et tonitrua, et septem spiritus discurrentes, et mare vitreum et quatuor animalia plena oculis (Apoc. IV et V), dicens: Animal primum simile leoni, et secundum simile vitulo, et tertium simile homini, et quartum simile aquilae volanti. Et post paululum: Plena erant, inquit, oculis, et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est (Apoc. IV, 7, 8). Quibus cunctis perspicue ostenditur, quatuor tantum Evangelia debere suscipi, et omnes apocryphorum naenias mortuis magis haereticis, quam Ecclesiasticis vivis canendas.

Satisque miror, Eusebi dilectissime, cur Romam subito navigaturus, hanc tibi a me quasi sitarciam dari volueris, ut Matthaeum breviter exponens, verbis stringerem, sensibus dilatarem. Si meminisses responsionis meae, numquam in paucis diebus rem annorum peteres. Primum enim difficile est omnes legere qui in Evangelia scripserunt. Deinde multo difficilius, adhibito judicio, quae optima sunt recipere. Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthaeum Origenis viginti quinque volumina, et totidem ejus Homi-

lias, commaticumque interpretationis genus: et Theophili Antiochenae urbis episcopi Commentarios: Hippolyti quoque martyris, et Theodori Heracleotae, Apollinarisque Laodiceni, ac Didymi Alexandrini; et Latinorum, Hilarii, Victorini, Fortunatiani Opuscula, e quibus etiamsi parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur. At tu in duabus hebdomadibus, imminente jam Pascha, et spirantibus ventis, dictare me cogis: ut quando notarii excipiant, quando scribantur schedulae, quando emendentur, quo spatio digerantur ad purum, maxime cum scias me ita tribus mensibus languisse, ut vix nunc ingredi incipiam; nec possim laboris magnitudinem brevitate temporis compensare.

Igitur, omissa auctoritate Veterum, quos nec legendi, nec sequendi mihi facultas data est, historicam interpretationem, quam praecipue postulasti, digessi breviter: et interdum spiritualis intelligentiae flores miscui, perfectum opus reservans in posterum. Si autem mihi vita longior fuerit, aut tu in redeundo tua promissa compleveris, tunc nitar implere quod reliquum est, immo jactis fundamentis, et ex parte constructis parietibus, pulcherrimum culmen imponam, ut scias quid intersit inter subitam dictandi audaciam, et elucubratam scribendi diligentiam. Certe nosti, et mendacii mei erubescerem te testem vocare, quod praesens opusculum tanta celeritate dictaverim, ut aliena magis legere, quam mea condere me putares. Nec hoc de arrogantia et fiducia ingenii dictum putes, sed quod ostendere tibi cupiam quantum apud me valeas, qui peri-

clitari magis apud doctos voluerim, quam tibi sedule postulanti quidquam negare. Unde obsecro, ut si incomptior sermo est, et non solito lapsu fertur oratio, festinationi hoc tribuas, non imperitiae, et des exemplaria, cum Romam veneris, Virgini Christi Principiae, quae me rogavit, ut in Canticum canticorum scriberem, a quo opere exclusus aegrotationae diuturna, spem in futurum distuli: hac te lege constringens, ut si tu ei ad te scripta subtraxeris, illa quoque armariolo sibi postea scribenda concludat.

Liber generationis jesu

Christi.

In Isaia legimus: Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)? Non ergo putemus Evangelistam [Al. Evangelium] prophetae esse contrarium, ut quod ille impossibile dixit effatu, hic narrare incipiat: quia ibi de generatione divinitatis, hic de incarnatione est dictum. A carnalibus autem coepit, ut per hominem Deum dicere incipiamus.

Filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. Ordo praeposterus, sed necessario commutatus. Si enim primum posuisset Abraham, et postea David: rursus ei repetendus fuerat Abraham, ut generationis series texeretur. Ideo autem, caeteris praetermissis, horum filium nuncupavit; quia ad hos tantum est facta de Christo repromissio, ad Abraham: In semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes (Gen. XXII, 18), quod est Christus. Ad David: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam (Ps. CXXXI, 11.)

Judas autem genuit Phares, et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Notandum in

genealogia Salvatoris nullam sanctarum assumi mulierum; sed eas quas Scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleret. Unde et in consequentibus Ruth Moabitis ponitur, et Bethsabee uxor Uriae.

Naasson autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ex ea quae fuit Uriae. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Asa. Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Iste est Naasson princeps tribus Judae, sicut in Numeris legimus (Num. I et II).

Joram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Joathan. Joathan autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis. In quarto Regum volumine (Capp. III, VIII et seqq.) legimus de Joram Ochoziam fuisse generatum, quo mortuo, Josabeth filia regis Joram, soror Ochoziae tulit Joas filium fratris sui, et eum internecioni, quae exercebatur ab Athalia [Al. Atholia], subtraxit. Cui successit in regnum filius ejus Amasias, post quem regnavit filius ejus Azarias, qui appellatur et Ozias [Al. Ochozias]: cui successit Joathan filius ejus. Cernis ergo quod secundum fidem historiae tres reges in medio fuerint, quos hic Evangelista praetermisit: Joram

quippe non genuit Oziam, sed Ochoziam: et reliquos quos enumeravimus. Verum quia Evangelistae propositum erat tres tessarescedecades in diverso temporum statu ponere, et Joram generi se miscuerat impiissimae Jezabel, idcirco usque ad tertiam generationem ejus memoria tollitur, ne in sanctae nativitatis ordine poneretur.

Et post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem 11 genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Matthan. Matthan autem genuit Jacob. Si voluerimus Jechoniam in fine primae tessarescedecadis [Al. tesseradecadis] ponere, in sequenti non erunt quatuordecim, sed tredecim. Sciamus igitur, Jechoniam priorem ipsum esse quem et Joacim: secundum autem, filium, non patrem: quorum prior per c et m, sequens per ch et n scribitur: quod scriptorum vitio, et longitudine temporum, apud Graecos Latinosque confusum est.

(Vers. 16.) Jacob autem genuit Joseph. Hoc loco objecit nobis Julianus Augustus dissonantiam Evangelistarum, cur evangelista Matthaeus Joseph dixerint filium Jacob: et Lucas eum filium appellarit Heli; non intelligens consuetudinem Scripturarum, quod alter secundum naturam, alter secundum Legem ei pater sit. Scimus enim hoc per Moysen Deo jubente praeceptum, ut si frater aut propinquus absque liberis mortuus fuerit, alius ejus accipiat uxorem ad suscitandum

semen fratris vel propinqui sui (Deut. II). Super hoc et Africanus temporum scriptor et Eusebius Caesariensis in libris διαφωνίας εὐαγγελίων plenius disputarunt.

(Vers 17.) Virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. Cum virum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum; sed recordare consuetudinis Scripturarum, quod sponsi viri, et sponsae vocentur uxores.

(Vers. 18.) Et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim. Numera a Jechonia usque ad Joseph, et invenies generationes tredecim. Quarta decima ergo generatio in ipsum Christum reputabitur.

Christi autem generatio sic erat. Quaerat diligens lector et dicat: Cum Joseph non sit pater Domini Salvatoris, 12 quid pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Joseph? Cui respondebimus primum, non esse consuetudinis Scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde ex una tribu fuisse Joseph et Mariam: unde ex Lege eam accipere cogebatur ut propinquam, et quod simul censetur in Bethleem, ut de una videlicet stirpe generati.

Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph. Quare non de simplici Virgine, sed de desponsata concipitur? Primum, ut per generationem, Joseph, origo Mariae monstraretur. Secundo, ne lapidaretur a Judaeis ut adultera. Tertio, ut in Aegyptum fugiens haberet solatium mariti. Martyr Ignatius etiam quartam addidit causam, cur a desponsata conceptus sit: ut partus, inquiens, ejus

celaretur diabolo, dum eum putat non de Virgine, sed de uxore generatum.

Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Non ab alio inventa est nisi a Joseph, qui pene licentia maritali futurae uxoris omnia noverat. Quod autem dicitur, Antequam convenirent: non sequitur, ut postea convenerint; sed Scriptura quod factum non sit, ostendit.

(Vers. 19.) Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Haec autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens. Si quis fornicariae conjungitur, unum corpus efficitur (I Cor. VI, 16). Et in Lege praeceptum est, non solum reos, sed et conscios criminum obnoxios esse peccati (Levit. V): quomodo Joseph cum crimen celet [Al. celaret] uxoris, justus scribitur: Sed hoc testimonium Mariae est, quod Joseph sciens illius castitatem, et admirans quod evenerat, celat silentio, cujus mysterium nesciebat.

(Vers. 20.) Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in 13 ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium. Jam et supra diximus sponsas uxores appellari, quod plenius liber adversus Helvidium docet: et blandientis affectu ei per somnium Angelus loquitur, ut justitiam silentii comprobaret. Simulque notandum, quod Joseph filius esse dicatur [Al. dicitur] David, ut Maria quoque de stirpe David monstraretur.

(Vers. 21.) Et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis

eorum. JESUS Hebraico sermone Salvator dicitur. Etymologiam ergo nominis ejus evangelista signavit, dicens: Vocabis nomen ejus Jesum; quia ipse salvum faciet populum suum.

(Vers. 22 seqq.) Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut praecepit ei angelus Domini. Pro eo quod evangelista Matthaeus dicit, in utero habebit, in propheta scriptum est, in utero accipiet. Sed propheta, quia futura praedicit, significat quid futurum sit, et scribit, accipiet: evangelista autem, quia non de futuro, sed de praeterito narrat historiam, mutavit accipiet, et posuit habebit. Qui enim habet, nequaquam accepturus est. Tale quid et in Psalmis legimus: Ascendens in excelsum, captivam duxit captivitatem: accepit dona in hominibus (Ps. LXVII, 19). Hoc testimonium apostolus ponens, non dixit, accepit, sed dedit: quia ibi de futuro significatum est, quod accepturus esset: hic de eo narrat historia, qui jam dederat quod acceperat.

(Vers. 25.) Et accepit conjugem suam, et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum; et vocavit nomen ejus Jesum. Ex hoc loco quidam perversissime suspicantur, et alios filios habuisse Mariam, dicentes primogenitum non dici, nisi qui habeat et fratres: cum hic mos sit divinarum Scripturarum, ut primogenitum non eum vocent, quem 14 fratres sequuntur, sed eum

qui primus natus sit. Lege supradictum libellum adversus Helvidium.

(Cap. II.---Vers. 2 seqq.) Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. Ad confusionem Judaeorum, ut nativitatem Christi a gentibus discerent, oritur in Oriente stella, quam futuram Balaam , cujus successores erant, vaticinio noverant. Lege Numerorum librum (Cap. XXIV). Deferuntur autem magi stellae indicio in Judaeam, ut sacerdotes a magis interrogati, ubi Christus nasceretur, inexcusabiles fierent de adventu ejus.

(Vers. 5.) At illi dixerunt ei: in Bethleem Judaeae. Sic enim scriptum est per prophetam: Et tu, Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Librariorum hic error est. Putamus enim ab evangelista primum editum, sicut in ipso Hebraico legimus, Judae, non Judaeae. Quae est enim aliarum gentium Bethleem, ut ad distinctionem ejus hic Judaeae poneretur? Judae autem idcirco scribitur, quia est et alia Bethleem in Galilaea. Lege librum Jesu filii Nave (Jos. 19). Denique et in ipso testimonio, quod de Michaeae prophetia sumptum est, ita habetur: Et tu, Bethleem terra Juda (Mich. V, 2).

(Vers. 11.) Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. Pulcherrime munerum sacramenta Juvencus presbyter

uno versiculo comprehendit: Thus, aurum, myrrham, regique, hominique, Deoque Dona ferunt.

Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam, etc. Qui munera obtulerant Domino, consequenter responsum accipiunt. Responsum autem (quod Graece dicitur χρηματισθέντες) non per angelum fit, sed per ipsum Dominum, ut meritorum Joseph 15 privilegium demonstraretur. Revertuntur autem per aliam viam, quia infidelitati miscendi non erant et Judaeorum.

(Vers. 13, 14.) Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge et accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Aegyptum: et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quaerat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus nocte: et secessit in Aegyptum; et erat ibi usque ad obitum Herodis. Quando tollit [Al. tulit] puerum et matrem ejus, ut in Aegyptum transeat, nocte tollit et tenebris: quando vero revertitur in Judaeam, nec nox, nec tenebrae ponuntur in Evangelio.

(Vers. 15, 16.) Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam, dicentem: Ex Aegypto vocavi filium meum. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a magis, iratus est valde; et mittens, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis. Respondeant qui Hebraeorum voluminum denegant veritatem, ubi hoc in LXX legatur interpretibus. Quod cum non invenerint, nos eis dicemus in Osee propheta scriptum (Cap. 11),

sicut et exemplaria probare possunt quae nuper edidimus. Possumus autem locum istum et aliter conciliare [Al. consolari] propter contentiosos, quorum consuetudinem Paulus apostolus habere se denegat, et Ecclesiam Christi (I Cor. 11); et testimonium proferimus ex Numeris, dicente Balaam: Deus ex Aegypto vocavit eum: gloria ejus sicut unicornis (Num. XXIII, 22).

(Vers. 17 seqq.) Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt (Jerem. XXXI, 15). Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Aegypto, dicens: Surge, et accipe puerum et matrem ejus, 16 et vade in terram Israel. De Rachel natus est Benjamin, in cujus tribu non est Bethleem (Genes. XXXV). Quaeritur ergo quomodo Rachel filios Judae, id est, Bethleem, quasi suos ploret? Respondebimus breviter, quia sepulta sit juxta Bethleem in Ephrata, et ex materno corpusculi hospitio matris nomen acceperit. Sive quoniam Juda, et Benjamin duae tribus junctae erant, et Herodes praeceperat non solum in Bethleem interfici pueros, sed et in omnibus finibus ejus. Per occisionem [Al. occasionem] Bethleem intelligimus multos etiam de Benjamin fuisse caesos. Plorat autem filios suos, et non recipit consolationem, secundum duplicem intelligentiam. Sive quod eos in aeternum mortuos aestimaret, sive quod consolari se nollet de his quos sciret esse victuros. Quod autem dicitur in Rama, non putemus loci nomen esse, juxta Gabaa, sed

rama excelsum () interpretatur, ut sit sensus: Vox in excelso audita est, id est, longe lateque dispersa.

(Vers. 20.) Defuncti sunt enim qui quaerebant animam pueri. Ex hoc loco intelligimus non solum Herodem, sed et sacerdotes et scribas eodem tempore necem Domini fuisse meditatos.

(Vers. 21.) Qui surgens accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel. Non dixit, accepit filium suum, et uxorem suam, sed puerum, et matrem ejus, quasi nutritius, non maritus.

(Vers. 22.) Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judaea, pro Herode patre suo, timuit illo ire: et admonitus in somnis, secessit in partes Galilaeae. Multi labuntur errore propter ignorantiam historiae, putantes eumdem esse Herodem, a quo in passione sua Dominus irridetur, et qui nunc mortuus esse refertur. Ergo Herodes ille qui cum Pilato postea amicitias fecit, hujus Herodis filius est, frater Archelai; quem et 17 ipsum Tiberius Caesar Lugdunum, quae Galliarum est civitas, relegavit, fratremque ejus Herodem successorem regni fecit. Lege Josephi historiam.

(Vers. 23.) Et veniens habitavit in civitate, quae vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per prophetas, quoniam Nazaraeus vocabitur. Si fixum de Scripturis posuisset exemplum, numquam diceret, quod dictum est per prophetas; sed simpliciter, quod dictum est per prophetam: nunc autem pluraliter prophetas vocans, ostendit se non verba de Scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazaraeus, sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum, omnis

Scriptura commemorat. Possumus et aliter dicere, quod etiam eisdem verbis, juxta Hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit: Exiet virga de radice Jesse, et Nazaraeus de radice ejus conscendet (Isai. XI, 1).

(Cap. III.---Vers. 1.) Poenitentiam agite: appropinquabit enim regnum coelorum. Primus Baptista Joannes regnum coelorum praedicat, ut praecursor Domini hoc privilegio honoretur.

(Vers. 3.) Hic est enim qui dictus est per Isaiam prophetam, dicentem: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Animas credentium praeparabat, in quibus ambulaturus erat Dominus, ut purus in viis purissimis ambularet, dicens: Habitabo in eis, et inambulabo: et ero Deus ipsorum, et ipsi erunt mihi populus (Levit. XXVI, 12). Porphyrius istum locum Marci evangelistae principio comparat, in quo scriptum est: Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus (Isai. XL, 3). Cum enim testimonium de Malachia (Cap. III) Isaiaque contextum sit, quaerit, quomodo velut ab uno Isaia exemplum putemus assumptum. Cui Ecclesiastici viri plenissime responderunt. Nos autem [Al. aut] nomen Isaiae putamus additum scriptorum vitio, quod et in aliis locis probare possumus, aut certe de diversis testimonis Scripturarum unum corpus effectum. Lege tertium decimum Psalmum, et hoc idem reperies.

(Vers. 4.) Ipse autem Joannes habebat vestimentum 18 de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos. De pilis, inquit, habebat, non de lana. Aliud austerae vestis indicium est, aliud luxuriae mollioris. Zona autem pellicea qua accinctus fuit et Elias, mortificationis indicium [Al. symbolum] est (IV Reg. I). Porro quod sequitur:

Esca autem ejus erat locustae et mel silvestre. Habitatori solitudinis congruum est non delicias ciborum, sed necessitatem humanae carnis explere.

(Vers. 9.) Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Lapides ethnicos vocat, propter cordis duritiam. Lege Ezechielem: Auferam, inquit, a vobis cor lapideum, et dabo cor carneum (Ezech. XXXVI, 26). In lapide duritia, in carne mollitudo [Al. mollitia] monstratur. Sive simpliciter indicat Dei potentiam, quod qui de nihilo cuncta fecerit, possit et de saxis durissimis populum procreare.

(Vers. 10, 11.) Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur. Ego quidem baptizo vos in aqua, in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est. Praedicatio sermonis Evangelici, qui ex utraque parte acutus est gladius, securis appellatur, juxta Jeremiam prophetam, qui verbum Domini securi comparat caedenti petram (Jerem. XLVI).

Cujus non sum dignus calciamenta portare. In alio Evangelio: Cujus, ait, non sum dignus solvere

corrigiam calciamenti: hic humilitas, ibi mysterium demonstratur, quod Christus sponsus sit, et Joannes non mereatur sponsi corrigiam solvere, ne vocetur domus ejus juxta legem Mosi, et exemplum Ruth, domus discalciati (Deut. XXV, et Ruth. IV).

(Vers. 12.) Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne. Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam: et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inexstinguibili. Sive quia ignis est Spiritus sanctus, ut Acta Apostolorum docent, quo descendente, sedit, quasi ignis super singulos [Al. linguas] credentium (Act. II); et impletus est sermo Domini dicentis: Ignem veni mittere super terram: et quem [Al. quam] volo ut ardeat (Luc. XII, 49). Sive quia in praesenti, spiritu baptizamur, et in futuro, igne. Apostolo quoque huic sensui congruente: Uniuscujusque 19 opus quale sit, ignis probabit (I Cor. III, 13).

(Vers. 13, 14.) Tunc venit Jesus a Galilaea in Jordanem ad Joannem ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus, dixit ei. Triplicem ob causam Salvator a Joanne accepit baptismum. Primum, ut quia homo natus erat, omnem justitiam et humilitatem Legis impleret. Secundo, ut baptismate suo Joannis baptisma comprobaret. Tertio, ut Jordanis aquas sanctificans, per descensionem columbae. Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum.

(Vers. 15.) Sine modo. Pulchre dixit, sine modo, ut ostenderet Christum in aqua, Joannem a Christo in spiritu baptizandum. Sive aliter, sine modo: ut qui servi formam assumpsi, expleam et humilitatem ejus. Alioquin scito, te in die judicii meo esse baptismate baptizandum. Sine modo, dicit Dominus Jesus, habeo et aliud baptisma quo baptizandus sum. Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo.

(Vers. 16.) Sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua. Non addidit, justitiam Legis, sive naturae, ut nos utrumque intelligamus: ut si Deus ab homine accepit baptisma, nullus a conservo dedignetur accipere.

(Vers. 17.) Et ecce aperti sunt ei coeli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de coelis, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Mysterium Trinitatis in baptismate demonstratur: Dominus baptizatur, Spiritus descendit in habitu [Al. specie] columbae, Patris vox, testimonium Filio perhibentis auditur. Aperiuntur autem coeli non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis; quibus et Ezechiel in principio voluminis sui apertos eos esse commemorat. Sedit quoque columba super caput Jesu, ne quis putaret vocem Patris ad Joannem factam, non ad Dominum.

(Cap. IV.---Vers. 1.) Tunc Jesus ductus est in desertum a spiritu. Haud dubium quin a sancto Spiritu. Sequitur enim:

Ut tentaretur a diabolo. Ducitur autem non invitus aut captus, sed voluntate pugnandi.

(Vers. 2.) Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit ei: Si Filius Dei es. In isto numero quadragesimae nobis ostenditur sacramentum, in quo et Moses jejunavit in monte Sina (Exod. XXIV), et Elias juxta montem Oreb (III Reg. XIX). Permittitur autem esurire corpus, ut diabolo tentandi tribuatur occasio.

(Vers. 3.) Dic ut lapides isti panes fiant. Esurienti congrue dicitur: dic ut lapides isti panes fiant: sed duobus contrariis teneris, o diabole. Si ad imperium ejus possunt lapides panes fieri, ergo frustra tentas eum qui tantae potentiae est. Sin autem non potest facere, frustra Filium Dei suspicaris. Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.

(Vers. 4.) Qui respondens, ait: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo; sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Testimonium de Deuteronomio sumptum est (Deut. VIII, 3). Ideo autem sic respondit Dominus, quia propositum erat ei, humilitate diabolum vincere, non potentia. Simulque animadvertendum, quod nisi jejunare coepisset Dominus, tentandi occasio non fuisset diabolo, secundum illud: Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore: et praepara animam tuam ad tentationem (Eccli. II, 1). Sed et ipsa responsio Salvatoris, hominem fuisse indicat, qui tentatus est. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Si quis ergo non vescitur verbo Dei, iste non vivit.

(Vers. 5.) Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem. Assumptio ista quae dicitur, non ex imbecillitate Domini venit, sed de inimici superbia, qui voluntatem Salvatoris necessitatem putat. Ex hoc autem loco intelligitur quid sit illud quod in alio scribitur loco: Abierunt in sanctam civitatem, et multis apparuerunt (Matth. XXVII, 53).

(Vers. 6.) Et statuit eum supra pinnaculum templi, et dixit ei. Ut quem fame tentaverat, tentaret et vana gloria.

Si Filius Dei es. In omnibus tentationibus hoc agit diabolus, ut intelligat si Filius Dei sit; sed Dominus sic responsionem temperat, ut eum relinquat ambiguum.

Mitte te deorsum. Scriptum est enim. Vox diaboli, qui [Al. quae] semper omnes cadere deorsum desiderat, Mitte te, inquit, deorsum, persuadere potest, praecipitare non potest.

21 Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc in nonagesimo psalmo legimus; verum ibi non de Christo, sed de viro sancto prophetia est. Male ergo interpretatur Scripturas diabolus. Certe si vere de Salvatore scriptum noverat, debuerat et illud dicere, quod in eodem psalmo contra se sequitur: Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. De angelorum auxilio quasi ad infirmum loquitur: de sua [Al. sui] conculcatione quasi tergiversator tacet.

(Vers. 7.) Ait illi Jesus rursum: Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Falsas de

Scripturis diaboli sagittas veris Scripturarum frangit clypeis. Et notandum quod testimonia necessaria de Deuteronomio tantum protulerit, ut secundae legis sacramenta monstraret.

(Vers. 8.) Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, et dixit ei. Gloria mundi, quae cum mundo praeteritura est, in monte, et in supercilio demonstratur: Dominus autem ad humilia descendit et campestria, ut diabolum humilitate superaret. Porro diabolus ducere eum festinat ad montes, ut per quos ipse corruerat, etiam caeteri corruant, juxta illud Apostoli: Ne inflatus incidat in judicium diaboli (I Tim. III, 6).

(Vers. 9.) Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Arrogans et superbus etiam hoc de jactantia loquitur: non quod in toto mundo habeat potestatem, aut possit omnia regna dare diabolus, cum sciamus plerosque sanctos viros a Deo reges factos. Si cadens, inquit, adoraveris me. Ergo qui adoraturus est diabolum, ante corruit.

(Vers. 10.) Tunc dicit ei Jesus: Vade , Satana: Scriptum est enim. Non ut plerique putant, eadem satanas et apostolus Petrus sententia condemnantur. Petro enim dicitur: Vade retro me, Satana (Mat. XVI, 23), id est, sequere me, qui contrarius es voluntati meae: hic vero audit, vade, Satana: et non ei dicitur, retro me, ut subaudiatur, vade in ignem aeternum, qui praeparatus est tibi, et angelis tuis.

22 Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies. Dicens diabolus Salvatori: si cadens ado-

raveris me: econtrario audit, quod ipse magis adorare eum debeat Dominum et Deum suum.

(Vers. 11.) Tunc reliquit eum diabolus: et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. Praecedit tentatio, ut sequatur victoria. Angeli ministrant, ut victoris dignitas comprobetur.

(Vers. 15, 16.) Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilaeae gentium: populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbrae mortis lux orta est eis. Hi primum audiere Dominum praedicantem, ut ubi Israelis fuerat ab Assyriis prima captivitas, ibi redemptoris praeconium nasceretur.

(Vers. 17, 18.) Exinde coepit Jesus praedicare et dicere: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilaeae, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare: erant enim piscatores. Et ait illis. Joanne tradito, recte ipse incipit praedicare: desinente Lege, consequenter oritur Evangelium. Si autem eadem praedicat Salvator, quae Joannes Baptista ante praedixerat, ostendit se ejusdem Dei esse Filium, cujus ille prophaeta sit.

(Vers. 19, 20.) Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo, relictis retibus, secuti sunt eum. Isti primi vocati sunt, ut Dominum sequerentur: piscatores et illitterati mittuntur ad praedicandum, ne fides credentium non virtute Dei, sed eloquentia adque doctrina fieri putaretur.

(Vers. 24.) Et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos. Et secutae sunt eum turbae multae de Galilaea et Decapoli, et de Jerosolymis, et de Judaea, et de trans Jordanem. Non vere lunaticos, sed qui putabantur lunatici, ob daemonum fallaciam, qui observantes lunaria tempora, creaturam infamare cupiebant, ut in Creatorem blasphemiae redundarent.

Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, et aperiens os suum, docebat eos, dicens. Dominus ad montana conscendit, ut turbas ad altiora secum trahat. Sed turbae ascendere non valent. Et sequuntur discipuli, quibus et ipsis [Al. ipse] non stans, sed sedens et contractus loquitur. Non enim intelligere poterant in sua majestate fulgentem. Secundum litteram, nonnulli simpliciorum fratrum putant eum beatitudines, et caetera quae sequuntur, in Oliveti monte docuisse, quod nequaquam ita est: ex praecedentibus enim et sequentibus in Galilaea monstratur locus, quem putamus esse vel Thabor, vel quemlibet alium excelsum montem. Denique postquam finivit sermones suos, statim sequitur: Cum autem introisset Capharnaum.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Hoc est quod alibi legimus: Et humiles spiritu salvabit (Ps. XXXIII, 16): Ne quis autem putaret paupertatem, quae nonnumquam necessitate portatur, a Domino praedicari, adjunxit, spiritu: ut humilitatem intelligeres, non penuriam. Beati pauperes spiritu, qui propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes. Un-

de super hujuscemodi pauperibus et Salvator per Isaiam loquitur: Dominus unxit me; propter quod evangelizare pauperibus misit me (Isai. VI, 1).

Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non terram Judae [Al. Judaeae], nec terram istius mundi; non terram maledictam, spinas et tribulos afferentem (Genes. V), quam crudelissimus quisque et bellator magis possidet; sed terram quam Psalmista desiderat, dicens: Credo videre bona Domini in terra viventium (Ps. XXVI, 13). Hujuscemodi possessor, et post victoriam triumphator, etiam in quadragesimo quarto psalmo describitur: Et intende, prospere [Al. et prospere] procede et regna: propter veritatem et mansuetudinem, et justitiam. Nemo enim terram istam per mansuetudinem, sed per superbiam possidet.

Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Luctus hic non mortuorum ponitur communi lege naturae, sed peccatis et vitiis mortuorum. Sic flevit et Samuel Saulem, quia poenituerat Deum quod unxisset eum regem super Israel (I Reg. XV). Sic et Paulus apostolus, flere ac lugere se dicit eos, qui post fornicationem et immunditiam non egerunt poenitentiam (II Cor. XII).

Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Non nobis sufficit velle justitiam, nisi justitiae patiamur famem: ut sub hoc exemplo numquam nos satis justos, sed semper esurire justitiae opera intelligamus.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Misericordia non solum in

eleemosynis intelligitur; sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus (Galat. VI).

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quos non arguit conscientia ulla peccati. Mundus mundo corde conspicitur: templum Dei non potest esse pollutum.

Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Qui primum in corde suo, deinde et inter fratres dissidentes pacem faciunt. Quid enim prodest alios per te pacari, cum in tuo animo sint bella vitiorum?

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Signanter addidit [Al. dicit], propter justitiam. Multi enim persecutionem propter sua peccata patiuntur. et non sunt justi. Simulque considera, quod octava verae circumcisionis beatitudo martyrio terminetur.

Beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me. Illud maledictum contemnendum est, quod beatitudinem creat, quod falso maledicentis ore profertur. Unde et specialiter definivit quae sit beata maledictio: omne, dicens, maledictum adversum vos, mentientes propter me. Ubi ergo Christus in causa est, ibi et optanda maledictio est.

(Vers. 12.) Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis. Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante vos. Nescio quis hoc nostrum possit implere, ut laceretur opprobriis fama nostra, et nos exsultemus in Domino. Hoc qui vanam sectatur gloriam, implere non

potest. Gaudere igitur et exsultare debemus, ut merces nobis in coelestibus praeparetur. Eleganter in quodam volumine scriptum legimus: «Ne quaeras gloriam, et non dolebis cum inglorius fueris.»

(Vers. 13.) Vos estis sal terrae. Sal appellantur apostoli, quia per illos universum hominum conditur genus.

Quod si sal evannerit, in quo salietur? Si doctor erraverit, a quo alio doctore emendabitur?

Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. Exemplum de agricultura sumptum est. Sal etenim sicut in ciborum condimentum, et ad siccandas carnes necessarium est: ita alium usum non habet. Certe legimus in Scripturis, urbes quasdam, ira [Al. ita] victorum sale seminatas, ut nullum in ipsis germen oriretur (Judith. IX). Caveant ergo doctores et episcopi, et videant: Potentes potenter tormenta sustinere (Sap. VI, 7); nihilque esse remedii: sed majorum ruinas ad tartarum ducere.

(Vers. 14 seqq.) Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita: neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in coelis est. Docet fiduciam praedicandi, ne apostoli abscondantur ob metum, et sint similes lucernae sub modio, sed tota libertate se prodant, ut quod audierunt in cubiculis, praedicent in tectis (Matth. X, 27).

(Vers. 17.) Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas. Non veni solvere, sed adimplere. Sive quod de se per alios prophetata compleverit, sive quia ea quae ante propter infirmitatem audientium rudia et imperfecta fuerant, sua praedicatione compleverit (Matth. V), iram tollens, et vicem talionis excludens, et occultam in mente concupiscentiam .

(Vers. 18.) Donec transeat coelum et terra. Promittuntur nobis coeli novi, et terra nova, quae facturus est Dominus Deus. Si ergo nova creanda sunt, consequenter vetera transitura. Quod autem sequitur:

Iota unum, aut unus apex non praeteribit a Lege, donec omnia fiant. Ex figura litterae ostenditur, quod etiam quae minima putantur in Lege, sacramentis spiritualibus plena sint, et omnia 26 recapitulentur in Evangelio. Cujus ergo eruditionis est, cujusque doctrinae, etiam diversa sacrificia, et quae superstitiosa videntur, in victimis quotidie demonstrare compleri?

(Vers. 19 seqq.) Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum: qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum. Dico autem vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regno coelorum. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: Qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis. Hoc capitulum cum superiori haeret testimonio, in quo dixerat: Iota unum, aut unus apex non praeteribit a Lege, donec omnia fiant.

Sugillat ergo Pharisaeos, qui, contemptis mandatis Dei, statuebant proprias traditiones, quod non eis prosit doctrina in populis, si vel parvum, quod in Lege praeceptum est, destruant. Possumus autem et aliter intelligere, quod magistri eruditio, etiamsi parvo peccato obnoxius sit, deducat eum de gradu maximo, nec prosit docere justitiam, quam minima culpa destruit. Et beatitudo perfecta sit, quae sermone docueris, opere complere.

(Vers. 22.) Quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. In quibusdam codicibus additur, sine causa: caeterum in veris definita sententia est, et ira penitus tollitur, dicente Scriptura: Qui irascitur fratri suo. Si enim jubemur verberanti alteram praebere maxillam, et inimicos nostros amare, et orare pro persequentibus (Luc. VI), omnis irae occasio tollitur. Radendum est ergo, sine causa, quia ira viri justitiam Dei non operatur (Jacob. I).

Qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio. Hoc verbum proprie Hebraeorum est: RACA () enim dicitur κενὸς, id est, inanis aut vacuus: quem nos possumus vulgara injuria, absque cerebro, nuncupare. Si pro otioso sermone 27 reddituri sumus rationem, quanto magis de contumelia (Matth. XI)! Sed et signanter additur: Qui dixerit fratri suo, raca. Frater enim noster nullus est, nisi qui eumdem nobiscum habet Patrem. Cum ergo similiter credat in Deum, et Christum Dei noverit sapientiam (I Cor. I): qua ratione stultitiae elogio denotari potest?

Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennae ignis. Ἀπὸ κοινοῦ ex superioribus subauditur:

Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennae. Qui enim aeque in Deum credenti dicit, fatue, impius est in religione.

(Vers. 23, 24.) Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum. Non dixit, si tu habes aliquid adversus fratrem tuum, sed si frater tuus habet aliquid adversum te, ut durior reconciliationis tibi imponatur necessitas. Quamdiu illum placare non possumus, nescio an consequenter munera nostra offeramus Deo.

(Vers. 25 seqq.) Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum eo in via: ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. Audistis quia dictum est antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis. Pro eo quod nos habemus in Latinis codicibus, consentiens, in Graecis scriptum est Εὐνοῶν, quod interpretatur benevolus, aut benignus. Ex praecedentibus autem et consequentibus manifestus est sensus, quod nos Dominus atque Salvator noster, dum in istius saeculi via currimus, ad pacem et ad concordiam cohortetur, juxta Apostolum, dicentem: Si fieri potest, quantum ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. XII, 18). Nam et in praecedenti capitulo dixerat: Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te: et hoc finito, statim infert: Esto consentiens

aut benignus adversario tuo, et reliqua. Et in consequentibus jubet: Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et 28 calumniantibus vos. Cum haec manifesta sit [Al. sint] et consequens intelligentia, plerique arbitantur de carne dictum et anima, vel de anima et spiritu: quod penitus non stat. Quomodo enim aut caro mittenda erit in carcerem, si anima non consenserit: cum et anima et caro pariter recludendae sint, nec quidquam possit caro facere nisi quod animus imperarit, aut Spiritus sanctus habitans in nobis vel carnem vel animam repugnantes judici tradere, cum ipse sit judex. Alii juxta Epistolam Petri dicentis: Adversarius vester diabolus quasi leo rugiens circuit (I Petr. V, 8), et reliqua, adversarium diabolum interpretantur, et volunt a Salvatore praecipi, ut dum in potestate nostra est, simus benevoli erga diabolum, qui est inimicus et ultor, nec faciamus eum poenas sustinere pro nobis. Cum enim ipse vitiorum incentiva suppeditet, et nobis etiam voluntate peccantibus, si consenserimus ei vitia suggerenti, pro nobis quoque esse torquendum. Et dicunt benevolum esse unumquemque sanctorum adversario suo, si eum non faciat pro se sustinere tormenta. Quidam coactius disserunt, in Baptismate singulos pactum inire cum diabolo, et dicere: Renuntio tibi, diabole, et pompae tuae, et vitiis tuis, et mundo tuo, qui in maligno positus est (I Joan. V, 19). Si ergo servaverimus pactum, benevoli et consentientes sumus adversario nostro, et nequaquam in carcerem recludendi. Sin vero quidquam trangressi fuerimus eorum quae

diabolo spoponderamus, trademur judici ac ministro, et mittemur in carcerem, et non exibimus ex eo; donec reddamus novissimum quadrantem. Quadrans genus est nummi, qui habet duo minuta. Unde et in alio Evangelio, mulier illa pauper et vidua dicitur misisse quadrantem in corbonam (Marc. XII), et in alio, duo minuta (Luc. XXI). Non quod dissonent Evangelia, sed quod unus quadrans duos minutos nummos habeat. Hoc est ergo quod dicit: Non egredieris de carcere, donec etiam minima peccata persolvas.

(Vers. 28.) Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo. Inter πάθος et προπάθειαν, id est, inter passionem, et propassionem, hoc interest, quod passio reputatur in vitium: propassio, 29 licet initii [Al. vitii] culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, et anima ejus fuerit titillata, hic propassione percussus est. Si vero consenserit, et de cogitatione affectum fecerit, sicut scriptum est in David: Transierunt in affectum cordis (Ps. LXXII, 7), de propassione transivit ad passionem, et huic non voluntas peccandi deest, sed occasio. Quicumque igitur viderit mulierem ad concupiscendum, id est, si aspexerit ut concupiscat, ut facere disponat, iste recte dicitur eam moechari in corde suo.

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum

tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Quia supra de concupiscentia mulieris dixerat, recte nunc cogitationem et sensum in diversa volitantem, oculum nuncupavit. Per dextram autem et caeteras corporis partes, voluntatis et affectus initia demonstrantur: ut quod mente concipimus, opere compleamus. Cavendum est igitur, ne quod in nobis optimum est, cito labatur in vitium. Si enim dexter oculus et dextera manus scandalizant, quanto magis ea quae in nobis sinistra sunt! Si enim anima labitur, quanto plus corpus quod ad peccata proclivius est! Aliter. In dextero oculo, et in dextera manu, fratrum, uxorum, et liberorum, atque affinium et propinquorum monstratur affectus, quos si ad contemplandam veram lucem nobis impedimento esse cernimus, debemus truncare istiusmodi portiones, ne dum volumus lucri caeteros facere, ipsi in aeternum pereamus. Unde dicitur et de sacerdote magno, cujus anima Dei cultui dedicata est: Super patre et matre et filiis non polluetur (Lev. XXI, 11), id est, nullum affectum sciet, nisi ejus, cujus cultui dedicatus est.

Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis: quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari: et qui dimissam 30 duxerit, adulterat. Iterum audistis, quia dictum est antiquis: Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. In posteriori parte locum istum plenius Salvator exponit, quod Moses libellum repudii dari jusserit propter duritiam cordis maritorum, non dissidium con-

cedens, sed auferens homicidium (Deut. XXIV). Multo enim melius est, licet lugubrem evenire discordiam, quam per odium sanguinem fundi.

Ego autem dico vobis, non jurare omnino: neque per coelum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis. Neque per caput tuum juraveris: quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, non non: quod autem his abundantius est, a malo est. Hanc per elementa jurandi pessimam consuetudinem semper habuere Judaei noscuntur, sicut prophetalis eos frequenter arguit sermo (Isai. LXV) Qui jurat, aut veneratur, aut diligit eum, per quem jurat. In lege praeceptum est, ut non juremus, nisi per Dominum Deum nostrum (Deut. VI et VII). Judaei per angelos, et urbem Jerusalem, et templum, et elementa jurantes, creaturas resque carnales venerabantur honore, et obsequio Dei. Denique considera quod hic Salvator non per Deum jurare prohibuerit; sed per coelum, et terram, et Jerosolymam, et per caput tuum. Et hoc quasi parvulis fuerat lege concessum, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas idolis immolarent: sic et jurare permitterentur in Deum: non quod recte hoc facerent, sed quod melius esset Deo id exhibere, quam daemonibus. Evangelica autem veritas non recipit juramentum, cum omnis sermo fidelis pro jurejurando sit.

Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo. Qui dicit oculum pro oculo, non

alterum vult auferre, sed utrumque servare. Dominus noster vicissitudinem tollens, truncat initia peccatorum. Et in Lege retributio est: in Evangelio gratia. Ibi culpa emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia.

(Vers. 39.) 31 Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram. Et ei qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. Ecclesiasticus vir describitur, imitator ejus qui dicit: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde (Infra II, 29). Et pollicitationem suam, percussus alapa, comprobat: Si male locutus sum, argue de malo: sin autem bene, quid me caedis (Joan. XVIII, 23)? Tale quid et David loquebatur in Psalmo: Si reddidi retribuentibus mihi mala (Ps. VII, 5). Et Jeremias in Lamentationibus: Bonum est homini cum portaverit [Al. sederit ab, etc.] jugum ab adolescentia sua. Dabit percutienti se maxillam: saturabitur opprobriis (Thren. III, 27, 30). Hoc adversum eos qui putant alterum Deum Legis, alterum Evangelii; quod et ibi, et hic mansuetudo doceatur. Secundum mysticos intellectus: percussa dextera nostra non jubemur sinistram praebere, sed alteram, hoc est, alteram dextram. Justus enim sinistram non habet. Si nos haereticus in disputatione percusserit, et dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de Scripturis testimonium, et tamdiu verberanti succedentes sibi dexteras praebeamus, donec inimici ira lassescat.

(Vers. 42, 43.) Qui petit a te, da ei, et volenti mutuari a te, ne avertaris. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Si de eleemosyna tantum dictum intelligimus, in plerisque pauperibus hoc stare non potest. Sed et divites si semper dederint, semper dare non poterunt. Post bonum ergo eleemosynae apostolis, id est, doctoribus praecepta tribuuntur, ut qui gratis acceperunt, gratis tribuant (Matth. X). Istius modi pecunia numquam deficit; sed quanto plus data fuerit, tanto amplius duplicatur. Et cum subjecta sibi arva riget, numquam fontis unda siccatur.

(Vers. 44.) Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Multi praecepta Dei imbecillitate 32 sua, non sanctorum viribus aestimantes, putant esse impossibilia quae praecepta sunt, et dicunt sufficere virtutibus, non odisse inimicos: caeterum diligere plus praecipi, quam humana natura patiatur. Sciendum est ergo Christum non impossibilia praecipere, sed perfecta: quae fecit David in Saul et in Absalon (I Reg. XXIV et XXVI, et II Reg. XVIII). Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus est (Act. VII). Et Paulus anathema cupit esse pro persecutoribus suis (Rom. IX). Haec autem Jesus et docuit et fecit, dicens: Pater, ignosce illis: quod enim faciunt, nesciunt (Luc XXIII, 34).

(Vers. 45.) Ut sitis filii Patris vestri qui in coelis est; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Si enim

diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est. Si Dei praecepta custodiens, filius quis efficitur Dei: ergo non est natura filius, sed arbitrio suo.

(Cap. VI.---Vers. 1.) Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in coelis est. Qui tuba canit, eleemosynam faciens, hypocrita est. Qui jejunans demolitur faciem suam, ut ventris inanitatem monstret in vultu, et hic hypocrita est. Qui in synagogis et in angulis platearum orat, ut videatur ab hominibus, hypocrita est. Ex quibus omnibus colligitur hypocritas esse, qui quodlibet faciunt, ut ab hominibus glorificentur [Al. honorificentur]. Mihi videtur et ille qui dicit fratri suo: Dimitte ut tollam festucam de oculo tuo (Matth. VII, 4), propter gloriam hoc facere, ut ipse justus esse videatur. Unde dicitur ei a Domino: Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo. Non itaque virtus, sed causa virtutis apud Deum mercedem habet. Etsi a recta via paululum declinaveris, non interest utrum ad dexteram vadas, an ad sinistram, cum verum iter amiseris.

(Vers. 3, 4.) Te autem faciente eleemosynam, nesciat 33 sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito: et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in

synagogis, et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Non solum eleemosynam, sed quodcumque feceritis boni operis, debet sinistra nescire; si enim illa scierit, statim dexterae opera commaculantur.

Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Non Dei mercedem, sed suam. Laudati sunt enim ab hominibus, quorum causa exercuere virtutes.

(Vers. 6.) Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum: et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Hoc simpliciter intellectum, erudit auditorem, ut vanam orandi gloriam fugiat. Sed mihi videtur hoc magis esse praeceptum, ut inclusa pectoris cogitatione, labiisque compressis oremus Dominum, quod et Annam in Regum volumine fecisse legimus; Labia, inquit, ejus tantum movebantur (I Reg. I, 13).

(Vers. 7.) Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Si ethnicus in oratione multum loquitur, ergo qui Christianus est, debet parum loqui. Deus enim non verborum, sed cordis auditor est (Sap. I, 6).

(Vers. 8.) Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Sic ergo vos orabitis. Consurgit in hoc loco quaedam haeresis, philosophorum quoque perversum dogma, dicentium: Si novit Deus quid oremus, et antequam petamus, scit quibus indigeamus, frustra scienti loquimur. Quibus breviter respondendum est, nos non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignoranti, aliud scientem petere.

In illo indicium est, hic obsequium. Ibi fideliter indicamus, hic miserabiliter obsecramus.

(Vers. 9.) Pater noster, qui es in coelis. Patrem dicendo, se filios confitentur.

Sanctificetur nomen tuum. Non in te, 34 sed in nobis. Si enim propter peccatores nomen Dei blasphematur in gentibus (Rom. VIII), econtrario propter justos sanctificatur.

(Vers. 10.) Adveniat regnum tuum. Vel generaliter pro totius mundi petit regno, ut diabolus in mundo regnare desistat, vel ut in unoquoque regnet Deus, et non regnet peccatum in mortali hominum corpore (Rom. VI). Simulque et hoc attendendum, quod grandis audaciae sit, et purae conscientiae, regnum Dei postulare et judicium non timere.

Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra. Ut quomodo Angeli tibi inculpate serviunt in coelis, ita in terra serviant homines. Erubescant ex hac sententia, qui quotidie in coelo ruinas fieri mentiuntur. Nam quid nobis prodest coelorum similitudo, si et in coelo peccatum est?

(Vers. 11-13.) Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Quod nos supersubstantialem expressimus, in Graeco habetur ἐπιούσιον: quod verbum Septuaginta interpretes περιούσιον frequentissime transferunt. Consideravimus ergo in Hebraeo, et ubicumque illi περιούσιον expresserunt, nos invenimus SGOLLA (), quod Symmachus

ἐξαίρετον, id est, praecipuum, vel egregium, transtulit, licet in quodam loco peculiare interpretatus sit. Quando ergo petimus ut peculiarem vel praecipuum nobis Deus tribuat panem, illum petimus qui dicit: Ego sum panis vivus qui de coelo descendi (Joan. VI, 51). In Evangelio quod appellatur secundum Hebraeos, pro supersubstantiali pane, reperi MAHAR (), quod dicitur crastinum; ut sit sensus: Panem nostrum crastinum, id est, futurum da nobis hodie. Possumus supersubstantialem panem et aliter intelligere, qui super omnes substantias sit, et universas superet creaturas. Alii simpliciter putant, secundum Apostoli sermonem dicentis (I Tim. VI, 8): Habentes victum et vestitum, 35 his contenti sumus, de praesenti tantum cibo sanctos curam agere. Unde et in posterioribus sit praeceptum: Nolite cogitare de crastino.

Amen. Signaculum orationis Dominicae est: quod Aquila interpretatur, fideliter: nos, vere, possumus dicere.

(Vers. 14.) Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester coelestis delicta vestra.

Hoc quod scriptum est: Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes: vos vero ut homines moriemini, et tamquam unus de principibus cadetis (Ps. LXXXI, 6, 7), ad eos dicitur qui propter peccata homines ex diis esse meruerunt. Recte ergo et hi quibus peccata dimittuntur, homines appellati sunt.

(Vers. 16.) Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

Verbum exterminant, quod in Ecclesiasticis Scripturis vitio interpretum tritum est, aliud multo significat, quam vulgo intelligitur. Exterminantur quippe exsules, qui mittuntur extra terminos. Pro hoc ergo sermone, demoliuntur semper accipere debemus: quod Graece dicitur ἀφανίζουσι. Demolitur autem hypocrita faciem suam ut tristitiam simulet; et animo forte laetante, luctum gestet in vultu.

(Vers. 17 seq.) Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito: et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi erugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt, et furantur.

Juxta ritum provinciae Palaestinae loquitur, ubi diebus festis solent ungere capita. Praecepit igitur, ut quando jejunamus, laetos et festivos nos esse monstremus. Multi legentes illud Psalmistae: Oleum peccatoris non impinguet caput meum (Ps. CXL, 5), econtrario esse volunt bonum oleum, de quo alibi dicitur: Unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae prae participibus tuis (Ps. XLIV, 8). Et id praecipi, ut exercentes virtutes, spirituali oleo principale (ἡγεμονικὸν) cordis nostri ungere debeamus.

(Vers. 21.) Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.

Hoc non solum de pecunia, sed et de cunctis passionibus [Al. possessionibus] sentiendum est. Gulosi deus venter est: ibi ergo habet cor, ubi et thesaurum [Al. est thesaurus]. 36 Luxuriosi thesaurus, epulae sunt. Lascivi, ludicra: amatoris, libido: Huic servit unusquisque a quo vincitur (II Petr. II, 19).

(Vers. 22, 23.) Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sint, ipsae tenebrae quantae erunt! Lippientes [Al. additur oculi] solent lucernas videre numerosas: simplex oculus et purus simplicia intuetur et pura. Hoc totum transferet ad sensum. Quomodo enim corpus, si oculus non fuerit simplex, totum in tenebris est: ita anima, si principalem fulgorem suum perdiderit, universus sensus in caligine commorabitur. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sint, ipsae tenebrae quantae erunt! Si sensus qui lumen est, animae vitio caligatur, ipsa, putas, caligo quibus tenebris obvolvetur!

(Vers. 24.) Non potestis Deo servire et mammonae. Mammona sermone Syriaco divitiae nuncupantur. Non potestis Deo servire et mammonae. Audiat hoc avarus, audiat qui censetur vocabulo Christiano non posse se simul divitiis Christoque servire. Et tamen non dixit, qui habet divitias, sed qui servit divitiis. Qui enim divitiarum servus est, divitias custodit, ut servus; qui autem servitutis excussit jugum, distribuit eas, ut dominus.

(Vers. 25.) Ideo dico vobis: Ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. In nonnullis codicibus additum est: neque quid bibatis. Ergo quod natura omnibus tribuit, et jumentis ac bestiis hominibusque commune est, hujus cura penitus liberamur. Sed praecipitur nobis ne solliciti simus quid comedamus: quia in sudore vultus praeparamus nobis panem. Labor exercendus est, sollicitudo tollenda. Hoc quod dicitur: Ne solliciti sitis animae vestrae quid comedatis, neque corpori vestro quid induamini (Genes. III), de carnali cibo et vestimento accipiamus. Caeterum de spiritualibus cibis et vestimentis semper debemus esse solliciti.

(Vers. 26.) Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus est quam vestimentum? Quod dicit, istius modi est: Qui majora praestitit, utique et minora praestabit.

Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester coelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Apostolus praecipit (Rom. XI), ne plus sapiamus quam oportet sapere. Istud testimonium et in praesenti capitulo conservandum est. Sunt enim quidam, qui dum volunt terminos patrum excedere, et ad alta volitare, in ima merguntur: volatilia dicentes coeli Angelos esse, caeterasque in Dei ministerio fortitudines, quae absque cura sui Dei alantur providentia. Si hoc ita est, ut intelligi volunt, quomodo sequitur dictum ad homines: Nonne vos magis pluris estis illis? Simpliciter ergo accipiendum: quod si

volatilia absque cura et aerumnis, Dei aluntur providentia, quae hodie sunt, et cras non erunt: quanto magis homines quibus aeternitas promittitur, Dei reguntur arbitrio!

(Vers. 27.) Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimentis quid solliciti estis? Sicut animam plus esse quam cibum comparatione avium demonstravit, sic corpus plus esse quam vestem, ex consequentibus rebus ostendit, dicens:

(Vers. 28-30.) Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis. Si enim fenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicae fidei! Et revera quod sericum, quae regum purpura, quae pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? Quid ita candet ut lilium? Violae vero purpuram, nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis judicium est.

(Vers. 31 seqq.) Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Haec enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. Quaerite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. De praesentibus ergo concessit debere esse sollicitos qui futura prohibet cogitare. Unde et Apostolus: Nocte et die, inquit, manibus nostris operantes: ne quem

vestrum gravaremus (I Thess. II, 9). Cras in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Jacob, Et exaudiet me cras justitia mea (Gen. XXX, 33). Et in Samuelis phantasmate, pythonissa loquitur ad Saulem: cras eris mecum (I Reg. XXVIII, 19).

(Vers. 34.) Sufficit diei malitia sua. Hic malitiam, non contrariam virtuti posuit, sed laborem et afflictionem, et angustias saeculi: quomodo et Sara afflixit Agar ancillam suam (Gen. XVI), quod significanter Graece dicitur ἐκάκωσεν αὐτὴν. Sufficit ergo nobis praesentis temporis cogitatio: futurorum curam, quae incerta est, relinquamus.

(Cap. VII.---Vers. 1, 2.) Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Si judicare prohibet, qua consequentia Paulus in Corintho judicat fornicantem (I Cor. V), et Petrus Ananiam et Sapphiram mendacii coarguit (Act. V)? Sed ex consequentibus quid prohibuerit, ostendit, dicens: quomodo enim judicaveritis, sic judicabitur de vobis. Itaque non prohibuit judicare, sed docuit.

(Vers. 3-5.) Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo: Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. De his loquitur, qui cum ipsi mortali crimine teneantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt: culicem liquantes, et camelum glutientes (Matth. XXIII). Recte ergo et isti simulatione justitiae, ut supra diximus,

appellantur hypocritae, qui per trabem oculi sui, festucam in oculo fratris sui aspiciunt.

(Vers. 6.) Nolite sanctum dare canibus. Sanctum, panis est filiorum. Non debemus ergo tollere panem filiorum et dare eum canibus. Neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi disrumpant vos. Porcus non recipit ornatum, qui versatur in volutabris luti. Et juxta Proverbia Salomonis: Si habuerit circulum aureum, foedior invenitur (Prov. XI, 22). Quidam canes eos intelligi volunt, qui post fidem Christi revertuntur ad vomitum peccatorum suorum: porcos autem eos qui necdum Evangelio crediderunt, et in luto incredulitatis vitiisque versantur. Non convenit igitur istius modi hominibus cito Evangelicum credere margaritum, ne conculcent illud, et conversi nos incipiant dissipare.

(Vers. 7 seq.) Petite, et dabitur vobis: quaerite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quaerit, invenit; et pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Qui carnalia supra vetuerat postulari, quid quaerere debeamus ostendit. Si petenti datur, et quaerens invenit, et pulsanti aperitur: ergo cui non datur, et qui non invenit, et cui non aperitur, apparet quod non bene petierit, quaesierit et pulsaverit. Pulsemus itaque januam Christi, de qua dictum est: Haec porta Domini, justi intrabunt per eam (Ps. CXVII, 20); ut cum intraverimus, aperiantur nobis thesauri abscon-

diti et tenebrosi in Christo Jesu, in quo est omnis scientia (Coloss. II).

(Vers. 11, 12.) Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in coelis est, dabit bona petentibus se! Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Haec est enim Lex et Prophetae. Notandum quod apostolos malos dixerit, nisi forte sub Apostolorum persona omne hominum damnetur genus, cujus ad comparationem divinae clementiae ab infantia cor ad malum positum est. Lege Genesim (Genes. VIII). Nec mirum si homines hujus saeculi dicit malos, cum et Paulus apostolus memoret: Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt (Ephes. V, 16).

(Vers. 13, 14.) Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via est quae ducit ad vitam! et pauci sunt qui inveniunt eam. Lata via est saeculi voluptas, quam appetunt homines. Angusta, quae per labores et jejunia panditur, quam et Apostolus ingressus est (II Cor. VI, XI): et ut Timotheus per eam ingrediatur, hortatur (I Tim. V). Simulque considera quam signanter de utraque via locutus sit. Per latam multi ambulant, angustam pauci inveniunt. Latam non quaerimus, nec inventione opus est: sponte se offert, et errantium via est. Angustam vero, nec omnes inveniunt, nec qui invenerint, statim ingrediuntur per eam. Siquidem multi, inventa veritatis via, capti saeculi voluptatibus, de medio itinere revertuntur.

(Vers. 15 seq.) Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Et de omnibus quidem intelligi potest, qui aliud habitu ac sermone promittunt, aliud opere demonstrant. Sed specialiter de haereticis intelligendum est, qui videntur continentia, castitate, jejunio, quasi quadam pietatis se veste circumdare, intrinsecus vero habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. Ex fructibus ergo animae, quibus innocentiam ad ruinam trahunt, lupis rapacibus comparantur.

(Vers. 18 seq.) Non potest arbor bona fructus malos facere: neque arbor mala fructus bonos facere. Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quaeramus ab haereticis, qui duas inter se contrarias dicunt esse naturas, si juxta intelligentiam eorum, arbor bona malos fructus facere numquam potest, quomodo Moyses arbor bona peccaverit ad aquam contradictionis (Deut. XXXII): et David, Uria interfecto, cum Bethsabee concubuerit (II Reg. XI): Petrus quoque in Passione Domini negarit, dicens: Nescio hominem (Matt. XXVI, 72): aut qua consequentia Jethro socer Moysi arbor mala, qui utique in Deum Israel non credebat, dederit consilium Moysi bonum (Exod. XVIII); et Achior ad Holophernem aliquid utile sit locutus (Judith. V): et Comicus dixerit (quod bene dictum Apo-

stolus comprobavit): Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimae (I Cor. V). Et cum non invenerint quid respondeant; nos inferemus, et Judam (Joan. XIII), arborem quondam bonam, fecisse fructus malos postquam prodidit [Al. tradiderit] Salvatorem: et Saulum (Philipp. III) arborem malam eo tempore quo persequebatur Ecclesiam Christi, fecisse postea fructus bonos, quando in vas electionis de persecutore translatus est (Act. IX). Tamdiu ergo bona arbor fructus non facit malos, quamdiu in bonitatis studio perseverat: et mala arbor tamdiu manet in fructibus peccatorum, quamdiu ad poenitentiam non convertitur. Nemo enim permanens in eo quod fuit, incipit id esse quod necdum coeperit.

(Vers. 21.) Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit in regnum coelorum. Sicut supra dixerat, eos qui haberent vestem vitae bonae, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc econtrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter vivunt, et doctrinae integritatem malis operibus destruunt. Utrumque enim Dei servis necessarium est, ut et opus sermone, et sermo operibus comprobetur. Huic sententiae potest illud videri contrarium: Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto (I Cor. XII, 3). Sed moris est Scripturarum dicta pro factis accipere, ut statim in consequentibus approbatur, refutari eos qui jactant sine operibus habere scientiam Domini, et audiunt a Salvatore: Discedite a me,

operarii iniquitatis, nescio vos (Luc. XIII). Et Apostolus in hunc sensum loquitur: Confitentur se nosse Deum: factis autem negant (Tit. I, 16).

(Vers. 22.) Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Prophetare, et virtutes facere, et daemonia ejicere, interdum non ejus meriti est qui operatur, sed vel invocatio [Al. invocatione] nominis Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui invocant, et utilitatem eorum qui vident et audiunt, conceditur: ut licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cujus invocationem fiunt tanta miracula. Nam et Saul (I Reg. X), et Balaam (Num. XXIII), et Caiphas (Joan. XI) prophetaverunt, nescientes quid dicerent: et Pharao (Genes. XLI) et Nabuchodonosor (Dan. II) somniis futura cognoscunt. Et in Actibus Apostolorum filii Scevae videbantur ejicere daemonia (Act. XIX). Sed et Judas apostolus cum animo proditoris multa signa inter caeteros Apostolos fecisse narratur.

(Vers. 23.) Et tunc confitebor illis, quia numquam novi vos. Signanter dixit confitebor, quia multo ante tempore dicere dissimulaverat: non novi vos. Non novit Dominus eos qui pereunt. Observa autem quare addiderit, numquam novi vos, si juxta quosdam omnes homines inter rationabiles semper versati sunt creaturas.

(Vers. 24.) Discedite a me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea haec, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram. Non dixit,

qui operati estis iniquitatem, ne videretur tollere poenitentiam, sed qui operamini, hoc est, qui usque in praesentem horam, cum judicii tempus advenerit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum.

(Vers. 25.) Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti: et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Pluvia ista quae domum subvertere nititur, diabolus est. Flumina, omnes Antichristi, qui contra Christum sapiunt. Venti spiritalia [Al. spirituales] nequitiae in coelestibus (Ephes. VI).

(Vers. 26.) Fundata enim erat supra petram. Et omnis qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto. Super hanc petram Dominus fundavit Ecclesiam (Matth. XV): ab hac petra apostolus Petrus sortitus est nomen. Super hujuscemodi petram non inveniuntur serpentis vestigia (Prov. XXX). De hac et propheta loquitur confidenter: Statuit super petram pedes meos (Ps. XXXIX, 3). Et in alio loco: Petra refugium leporibus, sive herinaciis (Ps. CIII, 8). Timidum enim animal in petrae cavernas se recipit: et cutis aspera, et tota armata jaculis, tali se protectione tutatur. Unde et Moysi dicitur eo tempore quo de Aegypto fugerat, et lepusculus Domini erat: Sta in foramine petrae, et posteriora mea videbis (Exod. XXXIII, 21).

(Vers. 27, 28.) Qui aedificavit domum suam super arenam: et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit: et fuit ruina ejus magna. Et factum est cum consummasset Jesus verba haec,

admirabantur turbae super doctrina ejus. Fundamentum quod Apostolus architectus posuit (I Cor. III), unus [Al. unum] est Dominus noster Jesus Christus. Super hoc fundamentum stabile et firmum, et per se robusta mole fundatum, aedificatur Christi Ecclesia. Super arenam vero quae fluida est, et coagmentari non potest, nec in unam copulam redigi, omnis haereticorum sermo ad hoc aedificatur, ut corruat.

(Vers. 29.) Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribae et Pharisaei. Illi enim ea docebant populos, quae scripta sunt in Moyse et Prophetis. Jesus vero, quasi Deus et Dominus ipsius Moysi, pro libertate voluntatis suae, vel ea quae minus videbantur, addebat in lege; vel commutans praedicabat in populos, ut supra quoque legimus: Dictum est antiquis: Ego autem dico vobis.

(Cap. VIII.---Vers. 1.) Cum autem descendisset Jesus de monte, secutae sunt eum turbae multae, et ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens. De monte Domino descendente, occurrunt turbae, quia ad altiora ascendere non valuerunt. Et primus ei occurrit leprosus. Necdum enim poterat cum lepra tam multiplicem in monte Salvatoris audire sermonem. Et notandum quod hic primus specialiter curatus sit: secundo, puer Centurionis: tertio, socrus Petri, febriens [Al. febricitans] in Capharnaum: quarto loco, qui oblati sunt ei a daemonio vexati, quorum spiritus verbo ejiciebat, quando omnes male habentes curavit. Et ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens. Recte post praedicationem atque doctrinam signi

offertur occasio: ut per virtutem miracula [Al. virtutem miraculi], praeteritus apud audientes sermo firmetur.

Domine, si vis, potes me mundare. Qui voluntatem rogat, de virtute non dubitat.

Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. Extendente manum Domino, statim lepra fugit. Simulque considera quam humilis et sine jactantia responsio. Ille dixerat, si vis: Dominus respondit, volo. Ille praemiserat, potes me mundare: Dominus jungit, et dicit, mundare: Non ergo ut plerique Latinorum putant, jungendum est, et legendum volo mundare: sed separatim, ut primum, dicat, volo: deinde imperans dicat, mundare [Al. imperet mundare].

Et ait illi Jesus: Vide nemini dixeris. Et re vera quid erat necesse ut sermone jactaret, quod corpore praeferebat? Sed vade, ostende te sacerdotibus: et offer munus quod praecepit Moyses in testimonium illis. Varias ob causas mittit cum ad sacerdotes. Primum, propter humilitatem, ut sacerdotibus deferre honorem videatur. Erat enim lege praeceptum, ut qui mundati fuerant a lepra, offerrent munera sacerdotibus. Deinde, ut mundatum videntes leprosum, aut crederent Salvatori, aut non crederent. Si crederent, salvarentur: si non crederent, inexcusabiles forent. Et simul ne quod in eo saepissime criminabantur, legem videretur infringere.

(Vers. 5 seq.) Accessit ad eum centurio, rogans eum, et dicens: Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. Et ait illi Jesus:

Ego veniam, et curabo eum. Et respondens centurio, ait: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Non debemus jactantiae arguere Dominum, quia statim se iturum et sanaturum esse promittit, videns centurionis fidem, humilitatem, et prudentiam. Fidem, in eo quod credidit ex gentibus paralyticum a Salvatore posse sanari. Humilitatem, quod se judicavit indignum, cujus tectum Dominus intraret. Prudentiam, quod intra corporis tegmen, divinitatem latentem videret, sciens non id sibi profuturum, quod etiam ab incredulis videbatur; sed id quod latebat intrinsecus. De qua prudentia hoc etiam, ait:

(Vers. 9.) Nam et ego homo sum sub potestate [Al. additur constitutus], habens sub me milites: et dico huic, vade, et vadit: et alii, veni, et venit: et servo meo, fac hoc, et facit. Volens ostendere Dominum quoque non per adventum tantum corporis, sed per angelorum ministeria posse implere quod vellet.

(Vers. 10.) Audiens autem Jesus, miratus est, et sequentibus se dixit. Miratus est quod vidit centurionem suam intelligere majestatem. Pellendae enim erant vel infirmitates corporum, vel fortitudines contrariae, quibus homo ad debilitatem saepe conceditur, et verbo Domini, et ministeriis angelorum. Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. De praesentibus loquitur, non de omnibus retro patriarchis et prophetis: nisi forte in centurione fides gentium praeponitur Israeli.

(Vers. 11.) Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum

Abraham, et Isaac, et Jacob, in regno coelorum. Quia Deus Abraham coeli conditor, Pater Christi est, idcirco in regno coelorum est et Abraham, cum quo accubiturae sunt nationes, quae crediderint in Christum Filium Creatoris. Et ille pariter sensus impletur, de quo supra diximus, in centurionis fide gentium fieri praerogativam: dum ad illius credulitatem de Oriente et Occidente credituri populi commemorantur.

(Vers. 12.) Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Filios regni Judaeos significat, in quos ante regnavit Deus. Ejicientur in tenebras exteriores. Tenebrae semper interiores sunt, non exteriores. Sed quoniam qui a Domino foras expellitur, lumen relinquit; idcirco exteriores tenebrae nominatae sunt. Ibi erit fletus et stridor dentium. Si fletus oculorum est, et stridor dentium ossa demonstrat: vera est ergo corporum et eorumdem membrorum quae ceciderant, resurrectio.

(Vers. 14.) Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem et febricitantem (Al. febrientem]: et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris. Tangitur manus mulieris, et sanatis operibus ejus, peccatorum infirmitas fugit. Natura hominum istius modi est, ut post febrem magis lassescant corpora: et incipiente sanitate, aegrotationis mala sentiant. Verum sanitas quae confertur a Domino, totum simul reddit, nec sufficit esse sanatam; sed ut ἐπίτασις fortitudinis indicetur, additum est: (Vers. 15.) Et surrexit, et ministrabat eis. Illa manus ministrabat, quae et tacta fuerat, et sanata. (Vers. 16-18.) Vespere autem

facto, obtulerunt ei multos daemonia habentes: et ejiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit [Al. curabat], ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, et aegrotationes nostras portavit. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit discipulos ire trans fretum. Omnes, non mane, non meridie, sed ad vesperam curantur, quando sol occubiturus est: quando granum tritici in terra moritur, ut multos fructus afferat (Joan. XII).

(Vers. 19, 20.) Et accedens unus Scriba, ait illi: Magister, sequar te quocumque ieris. Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Scriba iste legis, qui tantum litteram noverat occidentem, si dixisset: Domine, sequar te quocumque ieris, non fuisset repulsus a Domino; sed quia magistrum unum de pluribus aestimabat, et litterator erat, quod significantius Graece dicitur, γραμματεὺς, et non spiritualis auditor: ideo non habet locum in quo possit Jesus reclinare caput suum. Ostenditur autem nobis, et ob hoc Scribam repudiatum, quod signorum videns magnitudinem, sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quaereret, hoc idem desiderans, quod et Simon Magus a Petro emere voluerat (Act. VIII). Talis ergo fides juste sententia [Al. juxta sententiam] Domini condemnatur, et dicitur ei: Quid me propter divitias et saeculi lucra cupis sequi, cum tantae sim paupertatis, ut ne hospitiolum quidem habeam, et non meo utar tecto?

(Vers. 21.) Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. Quid simile est inter Scribam et discipulum? Ille magistrum vocat, hic Dominum confitetur. Ille propter pietatis occasionem, ad sepeliendum patrem ire desiderat: iste secuturum se quolibet esse promittit, non magistrum quaerens, sed ex magistro lucrum.

(Vers. 22.) Jesus autem ait illi: sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Mortuus est, quicumque non credit. Si autem mortuum sepelit mortuus, non debemus curam habere mortuorum, sed viventium: ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur.

(Vers. 23.) Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus: et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus. Quintum signum fecit, quando ascendens navem de Capharnaum, ventis imperavit et mari. Sextum, quando in regione Gerasenorum dedit potestatem daemonibus in porcos. Septimum, quando ingrediens civitatem suam, paralyticum secundum curavit in lectulo. Primus enim paralyticus est puer centurionis.

(Vers. 24, 25.) Ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad eum, et suscitaverunt eum, dicentes: Domine, salva nos, perimus. Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis, modicae fidei? Hujus signi typum in Jona legimus (Jon. I), quando, caeteris periclitantibus, ipse securus est, et dormit, et suscitatur; et imperio ac sacramento passionis suae liberat suscitantes.

(Vers. 26.) Tunc surgens, imperavit ventis et mari: et facta est tranquillitas magna. Et ex hoc loco intelligimus quod omnes creaturae sentiant Creatorem. Quibus enim increpatur [Al. quas increpavit], et quibus imperatur [Al. imperavit], sentiunt imperantem: non errore haereticorum, qui omnia putant animantia; sed majestate conditoris, quae apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt.

(Vers. 27-29.) Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei? Et cum venisset Jesus trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes daemonia, de monumentis exeuntes, saevi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamaverunt dicentes. Non discipuli, sed nautae, et caeteri qui in navi erant, mirabantur. Sin autem quis contentiose voluerit eos, qui mirabantur, fuisse discipulos, respondebimus, recte homines appellatos, qui necdum noverant potentiam Salvatoris.

(Vers. 30, 31.) Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos. Erat autem non longe ab illis grex porcorum multorum pascens. Daemones autem rogabant eum, dicentes. Non voluntatis ista confessio est, quam praemium sequitur confitentis, sed necessitatis extorsio, quae cogit invitos, velut si servi fugitivi, post multum temporis dominum suum videant: nihil aliud nisi de verberibus deprecantur. Sic et daemones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant. Praesentia Salvatoris, tormenta sunt daemonum.

Ridiculeque putant quidam, daemones scire Filium Dei, et diabolum ignorare; eo quod minoris malitiae sint isti quam ille cujus satellites sunt. Cum omnis scientia discipulorum ad magistrum referenda sit, et tam daemones, quam diabolus suspicari magis Filium Dei, quam nosse intelligendi sunt [Al. sint]. Nemo enim Patrem novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Matth. XI, 27).

(Vers. 32, 33.) Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis: Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per praeceps in mare, et mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt; et venientes in civitatem, nuntiaverunt haec omnia, et de his qui daemonia habuerant. Non quod concesserit Salvator daemonibus quod petebant, dixit, ite: sed ut per interfectionem porcorum, hominibus salutis occasio praeberetur. Pastores enim ista cernentes, statim nuntiant civitati. Erubescat Manichaeus, si de eadem substantia, et ex eodem auctore hominum bestiarumque sunt animae, quomodo ob unius hominis salutem, duo millia porcorum suffocantur?

(Vers. 34.) Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu, et viso eo, rogabant eum, ut transiret a finibus eorum. Quod rogant ut transeat a finibus eorum, non de superbia hoc faciunt, ut nonnulli arbitrantur, sed de humilitate qua se praesentia Domini indignos judicabant, sicut et Petrus in captura piscium cadens ad genua Salvatoris, ait: Exi a me, Domine, quia vir peccator sum (Luc. V, 8).

(Cap. IX.---Vers. 1, 2.) Et ascendens Jesus in naviculam transfretavit, et venit in civitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Videns autem Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Civitatem ejus non aliam intelligimus quam Nazareth, unde et Nazaraeus appellatus est. Obtulerunt autem ei, ut supra diximus, secundum paralyticum jacentem in lectulo, quia ipse ingredi non valebat. Videns autem Jesus non ejus fidem qui offerebatur, sed eorum qui offerebant, dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. O mira humilitas, despectum et debilem, totisque membrorum compagibus dissolutum, filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere. Aut certe ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua. Juxta tropologiam interdum anima jacens in corpore suo, totis membrorum virtutibus dissolutis, a perfecto doctore offertur curanda Domino, quae si misericordia ejus sanata fuerit, tantum roboris accipit, ut portet statim lectulum suum.

(Vers. 3, 4.) Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Legimus in Propheta, dicentem Deum: Ego sum qui deleo iniquitates tuas (Isai. XLIII, 25). Consequenter ergo Scribae, quia hominem putabant, et verba Dei non intelligebant, arguunt eum blasphemiae. Sed Dominus videns cogitationes eorum, ostendit se Deum, qui possit cordis occulta cognoscere, et quodammodo tacens loquitur: Eadem majestate et potentia

qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus peccata dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus consequatur.

(Vers. 5, 6.) Quid est facilius dicere: dimittuntur tibi peccata tua; an dicere: surge et ambula? Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico. Inter dicere, et facere, multa distantia est. Utrum sint paralytico peccata dimissa, solus noverat, qui dimittebat. Surge autem et ambula, tam ille qui consurgebat, quam hi qui consurgentem videbant, approbare poterant. Fit igitur carnale signum, ut probetur spirituale, quamquam ejusdem virtutis sit, et corporis et animae vitia dimittere. Et datur nobis intelligentia, propter peccata plerasque evenire corporum debilitates. Et idcirco forsan dimittuntur prius peccata tua, ut causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur.

Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit, et abiit in domum suam. Videntes autem turbae, timuerunt et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Et anima paralytica si surrexerit, si pristinum robur recuperaverit, portat lectum suum in quo jacebat antea dissoluta, et portat illum in domum virtutum suarum.

(Vers. 9.) Et cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthaeum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. Caeteri evangelistae propter verecundiam et honorem Matthaei, noluerunt eum nomine appellare vulgato, sed dixerunt, Levi: duplici quippe vocabulo fuit. Ipse autem Matthaeus, secundum

illud quod a Salomone praecipitur [Al. dicitur]: Justus accusator est sui in principio sermonis (Prov. XVIII, 17). Et in alio loco: Dic tu peccata tua, ut justificeris (Isai. XLIII, 26). Matthaeum se et publicanum nominat, ut ostendat legentibus, nullum debere salutem desperare, si ad meliora conversus sit; cum ipse de publicano in apostolum sit repente mutatus. Arguit in hoc loco Porphyrius et Julianus Augustus, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum qui statim secuti sint Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti, cum tantae virtutes, tantaque signa praecesserint, quae Apostolos antequam crederent, vidisse non dubium est. Certe fulgor ipse, et majestas divinitatis occultae, quae etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide et succinis haec esse vis dicitur, ut annulos, et stipulam, et festucas sibi copulent, quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat, quos volebat?

(Vers. 10 seq.) Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes, discumbebant cum Jesu et discipulis ejus. Et videntes Pharisaei, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? At Jesus audiens, ait: Non est opus medico valentibus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est. Videbant publicanum a peccatis ad meliora conversum, locum invenisse poenitentiae; et ob id etiam ipsi non desperant salutem, neque vero in pristinis vitiis

permanentes, veniunt ad Jesum, ut Pharisaei et Scribae murmurant; sed poenitentiam agentes, ut sequens Domini sermo significat, dicens:

(Vers. 13.) Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores. Ibat autem Dominus ad convivia peccatorum, ut occasionem haberet docendi, et spirituales invitatoribus suis praeberet cibos. Denique cum frequenter pergere ad convivia describatur, nihil refertur aliud, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit, ut et humilitas Domini eundo ad peccatores, et potentia doctrinae ejus in conversione poenitentium demonstraretur. Quod autem sequitur: Misericordiam volo, et non sacrificium (Osee VI, 6). Et: Non veni vocare justos, sed peccatores, de propheta proferens testimonium, sugillat Scribas et Pharisaeos, qui justos se aestimantes, peccatorum et publicanorum consortia declinabant.

(Vers. 14.) Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos et Pharisaei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant? Superba interrogatio, et plena supercilio Pharisaeorum. Certe, ut aliud non dicamus, reprehendenda jejunii jactantia. Nec poterant discipuli Joannis non esse sub vitio, qui calumniabantur eum, quem sciebant magistri vocibus praedicatum, et jungebantur Pharisaeis, quos a Joanne noverant condemnatos, cum ait (Supra. III, 7): Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura?

(Vers. 15.) Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est spon-

sus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt. Sponsus Christus: sponsa Ecclesia est. De hoc sancto spiritualique connubio, Apostoli sunt procreati, qui lugere non possunt quamdiu sponsam in thalamo vident, et sciunt sponsum esse cum sponsa. Quando vero transierint nuptiae, et passionis ac resurrectionis tempus advenerit, tunc sponsi filii jejunabunt. Nonnulli putant idcirco post dies quadraginta Passionis, jejunia debere committi: licet statim dies Pentecostes et Spiritus sanctus adveniens, indicant nobis festivitatem. Et ex hujus occasione testimonii, Montanus, Prisca, et Maximilla etiam post Pentecosten faciunt quadragesimam: quod ablato sponso, filii sponsi debeant jejunare. Ecclesiae autem consuetudo ad passionem Domini et resurrectionem per humilitatem carnis venit, ut spirituali saginae jejunio corporis praeparemur. Juxta tropologiam autem sciendum, quod quamdiu sponsus nobiscum est, et in laetitia sumus, nec jejunare possumus, nec lugere. Cum autem ille propter peccata a nobis recesserit, tunc indicendum jejunium esse, tunc luctus recipiendus.

(Vers. 16, 17.) Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus [Al. vestimento veteri]. Tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit. Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. Haec illo loquente ad eos. Quod dicit, hoc est; Donec renatus quis fuerit,

et veteri homine deposito, per passionem meam, novum hominem induerit, non potest severiora jejunii et continentiae sustinere praecepta, ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem quam nunc habere videtur, amittat. Duo autem exempla posuit, et utrium veterum et novorum, et vestimenti. Veteres utres debemus intelligere Scribas et Pharisaeos. Plagula vestimenti novi, et vinum novum, praecepta Evangelica sentienda, quae non possunt sustinere Judaei, ne major scissura fiat. Tale quid et Galatae facere cupiebant, ut cum Evangelio Legis praecepta miscerent, et in utribus veteribus mitterent vinum novum; sed Apostolus ad eos loquitur: O insensati [Al. insipientes] Galatae! quis vos fascinavit veritati non obedire (Galat. III, 1)? Sermo igitur Evangelicus apostolis potius, quam Scribis et Pharisaeis est infundendus, qui majorum traditionibus depravati, sinceritatem praeceptorum Christi non poterant custodire. Alia est enim puritas virginalis animae, et nulla prioris vitii contagione pollutae, et aliae sordes ejus quae multorum libidini subjacuerit.

(Vers. 18, 19.) Ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam [Al. tacet tuam] super eam, et vivet. Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus. Octavum signum est, in quo princeps suscitari postulat filiam suam, nolens de mysterio verae circumcisionis excludi; sed subintrat mulier sanguine fluens, et octavo sanatur loco, ut principis filia de hoc exclusa numero veniat ad nonum, juxta illud quod

in psalmis dicitur: Aethiopia [Al. de Aethiopia] praeveniet manus ejus Deo (Ps. LXVII, 32). Et: Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. XI, 25, 26).

(Vers. 20.) Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. In Evangelio secundum Lucam scribitur, quod principis filia duodecim annos haberet aetatis (Luc. VIII). Nota ergo quod eo tempore haec mulier, id est, gentium populus coeperit aegrotare, quo gens [Al. genus] Judaeorum crediderat. Nisi enim ex comparatione virtutum vitium non ostenditur. Haec autem mulier sanguine fluens, non in domo, non in urbe accedit ad Dominum, quia juxta Legem urbibus excludebatur (Levit. XV, Num. V); sed in itinere, ambulante Domino, ut dum pergit ad aliam, alia curaretur. Unde dicunt et apostoli: Vobis quidem oportebat praedicari verbum Dei; sed quoniam vos judicastis indignos salute, transgredimur ad gentes (Act. XIII, 46).

(Vers. 21.) Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero. At Jesus conversus, et videns eam, dixit. Juxta Legem qui mulierem menstruatam aut fluentem sanguine tetigerit, immundus est (Levit. XXV). Ista ideo tangit Dominum, ut sanguinis vitio etiam ipsa curaretur.

(Vers. 22.) Confide, filia, fides tua salvam te fecit: et salva facta est mulier ex illa hora. Ideo filia, quia fides tua te salvam fecit. Nec dixit, fides tua te salvam factura est, sed salvam te fecit. In eo enim quod credidisti, jam salva facta es.

(Vers. 23.) Et cum venisset Jesus in domum principis: et vidisset tibicines, et turbam tumultuantem, dicebat. Usque hodie puella jacet in domo principis mortua, et qui videntur magistri tibicines sunt, carmen lugubre canentes. Turba quoque Judaeorum, non est turba credentium, sed turba tumultuantium.

(Vers. 24.) Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Quia Deo vivunt omnia.

(Vers. 25.) Et cum ejecta esset turba, intravit. Non enim erant digni, ut viderent mysterium resurgentis, qui resuscitantem indignis contumeliis deridebant.

(Vers. 26.) Et tenuit manum ejus. Et surrexit puella: Et exiit fama haec in universam terram illam. Nisi prius mundatae fuerint manus Judaeorum, quae sanguine plenae sunt, synagoga eorum mortua non resurget.

(Vers. 27.) Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo caeci, clamantes, et dicentes. Transeunte per domum principis Domino Jesu, et pergente ad domum suam, sicut supra legimus: Ascendens naviculam, transfretavit et venit in civitatem suam, clamabant duo caeci, dicentes: Miserere nostri, fili David: et tamen non curantur in itinere, non transitorie, ut putabant; sed postquam venit in domum suam, accedunt ad eum, et introeunt: et primum eorum discutitur fides, ut sic verae fidei lumen accipiant. Priori signo quod exposuimus de principis filia, et de haemorrhousa [Al. morbosa] muliere, consequenter hoc jungitur: ut quod ibi mors et debilitas, hic caeci-

tas demonstraret. Uterque enim populus caecus erat, Domino per hoc saeculum transeunte, et cupiente reverti ad domum suam. Qui nisi confessi fuerint, et dixerint: Miserere nostri, fili David; et interrogante Jesu, Creditis quia possum hoc facere? responderint ei: Utique, Domine, lumen pristinum non recipient. In alio Evangelista, unus caecus scribitur, scissis vestibus, et in Jericho sedens, qui ab apostolis prohibetur clamare; sed per impudentiam recipit sanitatem (Marc. X). Qui locus proprie ad gentium populum pertinet, et in suo exponendus est volumine.

(Vers. 28, 29.) Miserere nostri, fili David. Cum autem venisset in domum, accesserunt ad eum caeci, et dixit eis Jesus: Creditis, quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum. Audiant Marcion et Manichaeus, et caeteri haeretici, qui vetus laniant Instrumentum: et discant Salvatorem appellari filium David; si enim non est natus in carne, quomodo vocatur filius David?

(Vers. 30, 31.) Et comminatus est illis Jesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa. Et Dominus propter humilitatem fugiens jactantiae gloriam, hoc praeceperat: et illi propter memoriam gratiae non possunt tacere beneficium. Nota ergo aliquid inter se jussum esse contrarium. Caeci isti in decimo curantur loco.

(Vers. 32.) Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mulum, daemonium habentem: et ejecto daemonio, locutus est mutus. Undecimus

mutus linguam recipit ad loquendum. Quod autem Graece dicitur κωφὸν, magis tritum est sermone communi, ut surdus magis quam mutus intelligatur. Sed moris est Scripturarum κωφὸν indifferenter, vel mutum vel surdum dicere. Spiritualiter autem sicut caeci lumen recipiunt: sic et muti ad loquendum lingua laxatur, ut confiteatur eum, quem antea denegabat.

(Vers. 33, 34.) Et miratae sunt turbae, dicentes: Numquam apparuit sic in Israel. Pharisaei autem dicebant: In principe daemoniorum ejicit daemones. Turba Dei opera confitetur, et dicit: Numquam sic apparuit in Israel. In turba confessio nationum est. Pharisaei autem quia virtutem Dei negare non poterant, opera calumniantur et dicunt: In principe daemoniorum ejicit daemones: per suam calumniam usque hodie Judaeorum infidelitatem demonstrantes.

(Vers. 35.) Et circuibat Jesus omnes civitates et castella docens in synagogis eorum, et praedicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem. Cernis quod aequaliter et villis, et urbibus, et castellis, id est, et magnis et parvis Evangelium praedicaverit, ut non consideraret nobilium potentiam, sed salutem credentium. Circuibat civitates, hoc habens operis quod mandaverat Pater: et hanc esuriem, ut doctrina sua salvos faceret infideles. Docebat autem in synagogis et villis Evangelium regni: et post praedicationem atque doctrinam curabat omnem languorem, et omnem infirmitatem; ut quibus sermo non suaserat, opera persuaderent. De Domino proprie dicitur: Curans omnem lan-

guorem et omnem infirmitatem, nihil quippe ei impossibile est.

(Vers. 36.) Videns autem turbas, misertus est eis, quia erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis. Vexatio gregis et ovium atque turbarum, pastorum culpa, et vitium magistrorum est. Unde sequitur.

(Vers. 37, 38.) Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Messis multa populorum significat multitudinem: operarii pauci, penuriam magistrorum. Et imperat ut rogent Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Isti sunt operarii, de quibus loquitur Psalmista, dicens: Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes, ibant, et flebant, portantes semina sua. Venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos (Psal. CXXV, 7, 8). Et ut apertius loquar, messis multa, omnis turba credentium est. Operarii autem pauci, et apostoli, et imitatores eorum qui mittuntur ad messem.

(Cap. X.---Vers. 1.) Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem. Benignus et clemens Dominus ac magister, non invidet servis atque discipulis virtutes suas. Et sicut ipse curaverat omnem languorem et omnem infirmitatem, apostolis quoque suis tribuit potestatem, ut curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem in plebe. Sed multa distantia est inter habere et tribuere, donare et accipere. Iste quod-

cumque agit, potestate Domini agit: illi, si quid faciunt, imbecillitatem suam et virtutem Domini confitentur, dicentes: In nomine Jesu surge, et ambula (Act. III, 6). Notandum autem quod in duodecimo loco, potestas signorum apostolis concedatur.

(Vers. 2.) Duodecim autem apostolorum nomina sunt haec. Catalogus apostolorum ponitur, ut extra hos qui pseudoapostoli futuri sunt, excludantur.

(Vers. 3.) Primus Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus: Jacobus Zebedaei, et Joannes frater ejus: Philippus et Bartholomaeus, Thomas et Matthaeus publicanus, et Jacobus Alphaei, et Thaddaeus. Ordinem apostolorum et meritum uniuscujusque, illius fuit distribuere, qui cordis arcana rimatur. Primus scribitur Simon, cognomento Petrus; ad distinctionem alterius Simonis, qui appellatur Chananaeus, de vico Chana Galilaeae, ubi aquam Dominus vertit in vinum (Joan. II). Jacobum quoque appellat Zebedaei, quia et alius sequitur Jacobus Alphaei. Et apostolorum paria juga consociat. Jungit Petrum et Andream fratres, non tam carne quam spiritu. Jacobum et Joannem, qui panem corporis relinquentes, verum Patrem secuti sunt. Philippum et Bartholomaeum, Thomam quoque et Matthaeum publicanum. Caeteri evangelistae in conjunctione nominum, primum ponunt Matthaeum; et postea Thomam, nec publicani nomen ascribunt, ne antiquae conversationis recordantes sugillare Evangelistam viderentur. Iste vero (ut supra diximus) et post Thomam se ponit, et publicanum

appellat, ut ubi abundavit iniquitas, superabundet et gratia (Rom. V, 20).

(Vers. 4.) Simon chananaeus. Ipse est qui in alio Evangelista scribitur Zelotes (Luc. VI). Chana quippe, zelus interpretatur. Thaddaeum apostolum, Ecclesiastica tradit historia missum Edessan ad Abgarum regem Osroenae, qui ab evangelista Luca Judas Jacobi dicitur: et alibi appellatur Lebaeus (Act. I), quod interpretatur corculum. Credendumque est eum fuisse trinomium: Sicut Simon, Petrus (Marc. III); et Filii Zebedaei, Boanerges, ex firmitate et magnitudine fidei nominati sunt.

Et Judas Ischariotes, qui et tradidit eum. Vel a vico aut urbe in quo ortus est, vel ex tribu Isachar vocabulum sumpsit: ut quodam vaticinio in condemnationen sui natus sit. Isachar enim interpretatur merces, ut significetur pretium proditoris.

(Vers. 5, 6.) In viam gentium ne abieritis: et in civitates Samaritanorum ne intraveritis: sed potius ite ad oves quae perierunt domus Israel. Non est contrarius locus iste ei praecepto quod postea dicitur: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Mat. XXVIII, 19). Quia hoc ante resurrectionem, illud post resurrectionem praeceptum est. Et oportebat primum adventum Christi nuntiare Judaeis, ne justam haberent excusationem, dicentes ideo se Dominum rejecisse; quia ad gentes et ad Samaritanos apostolos miserit. Juxta tropologiam vero praecipitur nobis qui Christi censemur nomine, ne in via gentium et haere-

ticorum ambulemus errore, ut quorum religio separata est, separetur et vita.

(Vers. 7, 8.) Euntes autem praedicate, dicentes: quia appropinquavit regnum coelorum, infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemones ejicite. Ne hominibus rusticanis et absque eloquii venustate indoctis et illitteratis nemo crederet, pollicentibus regna coelorum, dat potestatem infirmos curare, leprosos mundare, daemones ejicite, ut magnitudinem promissorum probet magnitudo signorum. Et quia semper dona spiritualia (si merces media sit) viliora fiunt, adjungitur avaritiae condemnatio.

Gratis accepistis, gratis date. Ego magister et Dominus absque pretio hoc vobis tribui, et vos sine pretio date, ne Evangelii gratia corrumpatur.

(Vers. 9, 10.) Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo. Consequenter haec dat praecepta evangelizatoribus veritatis, quibus ante dixerat: Gratis accepistis, gratis date. Si enim sic praedicant, ut pretium non accipiant, superflua est auri argentique et nummorum possessio. Nam si habuissent aurum et argentum, videbantur non causa salutis hominum, sed causa lucri praedicare. Neque aes in sacculis. Qui divitias detruncarat, propemodum et necessaria vitae amputat, ut apostoli doctores verae religionis, qui instituebant omnia providentia Dei gubernari, seipsos ostenderent nihil cogitare de crastino. Non peram in via. Ex hoc praecepto arguit philosophos,

qui vulgo appellantur Bactroperitae, quod contemptores saeculi et omnia pro nihilo ducentes, cellarium secum vehebant. Neque duas tunicas. In duabus tunicis videtur mihi duplex ostendere vestimentum. Non quo in locis Scythiae et glaciali nive rigentibus una quis tunica debeat esse contentus: sed quo in tunica vestimentum intelligamus: ne alio vestiti, aliud nobis futurorum timore servemus. Neque calciamenta. Et Plato praecepit duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis et pedum. Cum haec enim habuerint firmitatem, caetera robustiora sunt. Neque virgam: Qui Domini habemus auxilium, baculi praesidium cur quaeramus? Et quia quodammodo nudos et expeditos ad praedicandum apostolos miserat, et dura videbatur esse conditio magistrorum, severitatem praecepti sequenti sententia temperavit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Tantum, inquit, accipite, quantum in victu et vestitu vobis necessarium est. Unde et Apostolus replicat: Habentes victum et vestitum, his contenti simus (I Tim. VI, 8). Et in alio loco: Communicet autem is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omni bono (Galat. VI, 6): ut quorum discipuli metunt spiritualia, consortes eos faciant carnalium suorum: non in avaritia, sed in necessitate. Haec historice diximus. Caeterum secundum anagogen, non licet magistris aurum et argentum, et pecuniam quae in zonis est, possidere. Aurum saepe legimus, pro sensu; argentum, pro sermone; aes, pro voce; haec nobis non licet ab aliis accipere, sed data a Domino possidere. Neque haeretico-

rum et philosophorum perversaeque doctrinae suscipere disciplinas, non saeculi pondere premi, neque duplici esse animo, neque pedes nostros mortiferis vinculis alligari, sed sanctam terram ingredientes, esse nudos; neque habere virgam quae vertatur in colubrum, neque in aliquo praesidio carnis inniti (Exod. IV, 7; IV Reg. XVIII), quia istius modi virga et baculus arundineus est (Isai. XXXVI), quem si paululum presseris, frangitur, et manum transforat incumbentis.

(Vers. 11.) In quamcumque enim civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete, donec exeatis. Super ordinatione episcopi et diaconi Paulus loquitur, Oportet autem eos et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. (I Tim. III, 7). Apostoli novam introeuntes urbem, scire non poterant quis qualis esset. Ergo hospes fama eligendus est populi, et judicio vicinorum, ne praedicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur. Cum universis debeant praedicare, hospes unus eligitur, non tribuens beneficium ei qui apud se mansurus est, sed accipiens, hoc enim dicitur, quis in ea dignus est, ut magis se noverit accipere gratiam, quam dare.

(Vers. 12, 13.) Intrantes autem domum, salutate eam. Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax nostra super eam: sin autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur. Occulte salutationem Hebraei ac Syri sermonis expressit. Quod enim Graece dicitur, chaire, et Latine, ave, hoc Hebraico Syroque sermone appellatur SALOM LACH sive SALOM EMMACH, id est, pax te-

cum. Quod autem praecipit, tale est: Introeuntes domum, pacem imprecamini hospiti, et quantum in vobis est, discordiae bella sedate. Sin autem orta fuerit contradictio, vos mercedem habebitis de oblata pace: illi bellum, qui habere voluerint, possidebunt.

(Vers. 14.) Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Pulvis excutitur de pedibus, in testimonium laboris sui, quod ingressi sint civitatem, et praedicatio apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut nihil ab eis recipiant, ne ad victum quidem necessarium, qui Evangelium spreverint.

(Vers. 15.) Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die judicii, quam illi civitati. Si tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum quam illi civitati quae non receperit Evangelium, et idcirco tolerabilius, quia Sodomis et Gomorrhis non fuit praedicatum, huic autem praedicatum sit, et tamen non receperit Evangelium: ergo inter peccatores diversa supplicia sunt.

(Vers. 16.) Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Lupos, Scribas et Pharisaeos vocat, qui sunt clerici Judaeorum.

(Vers. 17, 18.) Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ad praesides et reges ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. Ut per prudentiam

devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Serpentis astutia ponitur in exemplum: quia toto corpore occultat caput, et illud in quo vita est, protegit. Ita et nos toto periculo corporis caput nostrum, qui Christus est, custodiamus. Simplicitas columbarum ex Spiritus sancti specie demonstratur. Unde dicit et Apostolus: Malitia parvuli estote (I Cor. XIV, 20).

(Vers. 19, 20.) Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Supra dixerat: Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ad praesides et reges ducemini propter me. Cum ergo propter Christum ducamur ad judices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre. Caeterum ipse Christus qui in nobis habitat, loquetur pro se, et Spiritus sancti gratia in respondendo ministrabitur.

(Vers. 21.) Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Hoc in persecutionibus fieri crebro videmus: nec ullus est inter eos fidus affectus, quorum diversa fides est.

(Vers. 22.) Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Non enim coepisse, sed perfecisse virtutis est.

(Vers. 23, 24.) Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis. Non est discipulus supra magi-

strum, nec servus super dominum suum. Sufficit discipulo ut sit sicut magister ejus; et servo, sicut dominus ejus. Hoc ad illud tempus referendum est, cum ad praedicationem apostoli mittebantur, quibus et proprie dicitur: In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis (Supra, eod.), quod persecutionem timere non debeant, sed declinare. Quod quidem videmus in principio fecisse credentes: quando orta Jerosolymis persecutione, dispersi sunt in universam Judaeam, ut tribulationis occasio fieret Evangelii seminarium. Spiritualiter autem possumus dicere: Cum persecuti nos fuerint in una civitate, hoc est, in uno Scripturarum libro vel testimonio, nos fugiamus ad alias civitates, id est, ad alia volumina. Quamvis contentiosus fuerit persecutor, ante praesidium Salvatoris adveniet, quam adversariis victoria concedatur.

(Vers. 25.) Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus! Ne ergo timueritis eos. Beelzebub, idolum est Acaron, quod vocatur in Regum volumine idolum muscae (IV Reg. I). Beel, ipse est Bel, sive Baal: Zebub autem musca dicitur. Principem ergo daemoniorum ex spurcissimi idoli appellabant vocabulo, qui musca dicitur, propter immunditiam, quae exterminat suavitatem olei (Eccl. X).

(Vers. 26.) Nihil enim opertum est quod non revelabitur, et occultum quod non scietur. Et quomodo in praesenti saeculo multorum vitia nesciuntur? Sed de futuro tempore scribitur, quando judicabit Deus occulta hominum, et illuminabit latebras tenebrarum, et manifesta faciet

consilia cordium. Et est sensus: Nolite timere persecutorum saevitiam, et blasphemantium rabiem, quia veniet dies judicii, in quo et vestra virtus, et eorum nequitia demonstrabitur.

(Vers. 27.) Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta. Quod audistis in mysterio, apertius praedicate; quod didicistis abscondite, publice loquimini: quod vos erudivi in parvulo Judaeae loco, in universis urbibus, et in toto mundo audacter edicite.

(Vers. 28.) Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Si qui corpus occidunt, animam non possunt occidere: ergo anima invisibilis et incorporalis est, secundum crassiorem dico nostri corporis substantiam. Vel eo certe tempore punietur, et supplicia sentiet, quando pristinum corpus receperit, ut cum quo peccavit, cum ipso et puniatur. Sed potius timete eum qui potest et animam, et corpus perdere in gehennam. Nomen gehennae, in veteribus libris non invenitur, sed primum a Salvatore ponitur. Quaeramus ergo quae sit sermonis hujus occasio. Idolum Baal fuisse juxta Jerusalem ad radices montis Moria, in quibus Siloe fluit, non semel legimus (III Reg. XI). Haec vallis et parvi campi planities, irrigua erat et nemorosa, plenaque deliciis, et lucus in ea idolo consecratus. In tantam autem dementiam populus Israel venerat, ut deserta templi vicinia ibi hostias immolaret, et rigorem religionis deliciae vincerent, filiosque suos daemoniis incenderent vel initiarent. Et appellabatur locus ille gehen-

nom, id est, vallis filiorum Hennom. Hoc Regum volumen (IV Reg. XXIII), et Paralipomenon (II Par. XXVIII), et Jeremias (Jer. VII, XIX et XXXII) scribunt plenissime. Et comminatur Deus se locum ipsum impleturum cadaveribus mortuorum, ut nequaquam vocetur Tophet et Baal; sed vocetur Polyandrium, id est, tumulus mortuorum. Futura ergo supplicia et poenae perpetuae, quibus peccatores cruciandi sunt, hujus loci vocabulo denotantur. Duplicem autem esse gehennam, nimii ignis et frigoris, in Job plenissime legimus (Job. XXIV).

(Vers. 29 seqq.) Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in coelis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in coelis est. Haeret sibi sermo Dominicus, et sequentia pendent ex superioribus. Prudens lector, cave semper superstitiosam intelligentiam; ut non tuo sensui attemperes Scripturas, sed Scripturis jungas sensum tuum, et intelligas quid sequatur. Supra dixerat: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: nunc loquitur consequenter, Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Et est sensus: Si parva animalia et vilia absque Deo auctore non decidunt, et in omnibus est providentia, et quae in his peritura sunt,

sine Dei voluntate non pereunt: vos qui aeterni estis, non debetis timere quod absque Dei vivatis providentia. Iste sensus et supra dictus est: Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; et Pater vester coelestis pascit illa. Nonne vos pluris estis illis? Ac deinceps: Considerate lilia agri quomodo crescunt, et reliqua. Si autem fenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicae fidei! Quidam coacte duos passeres, animam et corpus interpretantur. Quinque quoque passeres, secundum Lucam (Luc. XII), qui duobus assibus veneunt, ad sensus referunt. Sed quomodo illa intelligentia toto Evangelici sermonis corpori coaptetur, non parvae difficultatis est. Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere; multis passeribus meliores estis vos. Manifestius superior nostrae expositionis sensus expressus est: quod timere non debeant eos qui possunt occidere corpus, et animam non possunt, quoniam si sine Dei scientia parva quoque animalia non decidunt, quanto magis homo, qui apostolica fultus sit dignitate! Quod autem ait: vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt, immensam Dei erga homines ostendit providentiam, et ineffabilem signat affectum, quod nihil nostrum lateat Deum, et etiam parva et otiose dicta ejus scientiam non fugiant. Derident intelligentiam ecclesiasticam in hoc loco, qui carnis resurrectionem negant, quasi nos et capillos qui numerati sunt, et a tonsore decisi, omnes dicamus resurgere, cum Salvator non dixerit: Vestri autem et

capilli capitis omnes salvandi sunt, sed numerati sunt. Ubi numerus est, scientia numeri demonstratur, non ejusdem numeri conservatio.

(Vers. 34.) Nolite arbitrari, quia veni pacem mittere in terram: Non veni pacem mittere, sed gladium. Supra dixerat: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta. Nunc infert quid post praedicationem sequatur. Ad fidem Christi, totus orbis contra se divisus est: unaquaeque domus et infideles habuit et credentes, et propterea bellum missum est bonum, ut rumperetur pax mala. Tale quid et in Genesi adversus rebelles homines, qui moti fuerant de Oriente, et turrem exstruere festinabant (Genes. XI), per quam coeli alta penetrarent, fecisse scribitur Deus, ut divideret linguas eorum. Unde et in psalmo David precatur: Dissipa, Domine, gentes quae bella volunt (Ps. LXVII, 32).

(Vers. 35.) Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam; et inimici hominis, domestici ejus. Hic locus prope eisdem verbis in Michaea propheta scribitur (Mich. VII). Et notandum ubicumque de veteri Testamento testimonium ponitur, utrum sensus tantum, an et sermo consentiat.

(Vers. 37.) Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Qui ante praemiserat: Non veni pacem mittere, sed gladium; et dividere homines adversum patrem et matrem, et socrum, ne quis pietatem religioni

anteferret, subjecit dicens, Qui amat patrem aut matrem plus quam me. Et in Cantico legimus Canticorum: Ordinate in me charitatem (Cant. II, 4). Hic ordo in omni affectu necessarius est. Ama post Deum patrem, ama matrem, ama filios. Si autem necessitas venerit, ut amor parentum ac filiorum Dei amori comparetur, et non possit utrumque servari, odium in suos, pietas in Deum sit. Non ergo prohibuit amare patrem aut matrem, sed signanter addidit: Qui amat patrem aut matrem plus quam me.

(Vers. 38, 39.) Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus. Qui invenerit animam suam, perdet illam; et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. In alio Evangelio scribitur: Qui non accipit crucem suam quotidie. Ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere, semper crux portanda est, ut semper nos Christum amare doceamus.

(Vers. 40.) Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit. Ordo pulcherrimus. Ad praedicationem mittit, docet pericula non timenda, affectum subjicit religioni. Aurum supra tulerat, aes de zona excusserat. Dura Evangelistarum conditio. Unde ergo sumptus, unde victus necessaria? Austeritatem mandatorum spe temperat promissorum. Qui recipit, inquiens, vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit, ut in suscipiendis apostolis, unusquisque credentium Christum se suscepisse arbitretur.

(Vers. 41.) Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet. Et qui

recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Qui prophetam recipit ut prophetam, et intelligit eum de futuris loquentem, hic mercedem prophetae accipiet. Igitur Judaei carnaliter prophetas intelligentes, mercedem prophetarum non accipient. Aliter: In omni professione zizanium mixtum est tritico. Praemiserat: Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum qui me misit. Ad susceptionem magistrorum discipulos provocaverat. Poterat occulta esse credentium responsio; ergo et pseudoprophetas et Judam proditorem debemus recipere, et illis alimoniam ministrare. Hoc Dominus ante procurans dicit, non personas suscipiendas esse, sed nomina: et mercedem non perdere suscipientes, licet indignus fuerit qui susceptus sit.

(Vers. 42.) Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquae frigidae tantum, in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Legimus in propheta David: Ad excusandas excusationes in peccatis (Ps CXL, 4): quod multi peccatorum suorum quasi justas praetendant occasiones, ut quod voluntate delinquunt, videantur necessitate peccare: Dominus scrutator cordis et renum, futuras cogitationes in singulis contuetur. Dixerat: Qui recipit vos, me recipit. Sed hoc praeceptum multi pseudoprophetae et falsi praedicatores poterant impedire; medicatus est huic quoque scandalo, dicens: Qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Rursus poterat alius causari et dicere: Paupertate prohibeor, tennitas me retinet, ut hospitalis esse non possim. Et hanc excusationem

levissimo praecepto diluit, ut calicem aquae frigidae toto animo porrigamus. Frigidae, inquit, aquae, non calidae, ne et in calida, paupertatis et penuriae lignorum occasio quaereretur. Tale quid et Apostolus (ut ante jam diximus) ad Galatas praecepit: Communicet autem is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnibus bonis (Galat. VI, 6), et discipulos ad magistrorum refrigeria cohortatur. Quia poterat quilibet obtendere paupertatem, et praeceptum eludere, priusquam ille proponat, imminentem solvit quaestionem, dicens: Nolite errare, Deus non irridetur. Quae enim seminaverit homo, haec et metet. Et est sensus: frustra causaris inopiam; cum aliud habeat conscientia tua: me potes fallere cohortantem; sed scito quod quantumcumque seminaveris, tantum et messurus sis.

LIBER SECUNDUS.

(Cap. XI.---Vers. 1, 2.) Et factum est cum consummasset Jesus, praecipiens duodecim discipulis, transiit inde ut doceret et praedicaret in civitatibus eorum. Non quasi ignorans interrogat; ipse enim caeteris ignorantibus demonstraverat, dicens: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29): et Patris vocem audierat, intonantis: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. III, 17): sed quomodo Salvator interrogat, ubi sit positus Lazarus, ut qui locum sepulcri indicabant, saltem sic pararentur ad fidem, et viderent mortuum resurgentem: sic et Joannes interficiendos ab Herode, discipulos suos mittit ad Christum, ut per hanc occasionem videntes signa atque virtutes, crederent in eum, et magistro interrogante, sibi discerent. Quod autem superbirent discipuli Joannis adversus Dominum, et haberent aliquid mordacitatis ex livore et invidia, superior quoque interrogatio demonstravit, Evangelista referente: Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos et Pharisaei jejunamus frequenter: discipuli autem tui non jejunant (Ibid., IX, 14)? Et alibi: Magister, cui tu perhibuisti testimonium ad Jordanem, ecce discipuli ejus baptizant, et omnes veniunt ad eum (Joan. III, 26), quasi dixerint: Nos

deserimur, hic raritas est, ad illum turba concurrit.

(Vers. 3.) Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? Non ait: tu es qui venisti: sed, tu es qui venturus es. Et est sensus: Manda mihi, quia ad inferna descensurus sum, utrum te et inferis debeam nuntiare, qui nuntiavi superis? An non conveniat Filio Dei, ut gustet mortem, et alium ad haec sacramenta missurus es?

(Vers. 4, 5.) Et respondens Jesus, ait illis: Euntes renuntiate Joanni quae audistis et vidistis. Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt. Joannes interrogaverat per discipulos: Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? Christus signa demonstrat, non ad ea respondens quae interrogatus fuerat, sed ad scandalum nuntiorum: Ite, inquit, et dicite Joanni signa quae cernitis: caecos videntes, et claudos ambulantes, et reliqua. Et quod his non minus est, Pauperes evangelizantur. Vel pauperes spiritu, vel certe opibus pauperes, ut nulla inter nobiles et ignobiles, inter divites et egenos, in praedicatione distantia sit. Haec magistri rigorem, haec praeceptoris comprobant veritatem, quando omnis apud eum qui salvari potest, aequalis est.

(Vers. 6.) Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Internuntios percutit, sicut in consequentibus demonstrabitur.

(Vers. 7.) Illis autem abeuntibus, coepit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce

qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Si superior sententia contra Joannem prolata fuerat, ut plerique arbitrantur, in eo quod ait: Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me, quomodo nunc Joannes tantis laudibus praedicatur? Sed quia turba circumstans interrogationis mysterium nesciebat, et putabat Joannem dubitare de Christo, quem ipse monstraverat digito, ut intelligerent Joannem non sibi interrogasse, sed discipulis suis: Quid, inquit, existis in desertum? Numquid ob hoc, ut hominem videretis calamo similem, qui omni vento circumfertur, et levitate mentis de eo ambigeret quem antea praedicarat? An forsitan stimulis contra me invidiae cogitur, et praedicatio ejus vanam sectatur gloriam, ut ex ea quaerat lucra? Cur divitias cupiat, ut affluat dapibus? Locustis vescitur, et melle silvestri. An ut mollibus vestiatur? Pili camelorum tegmen ejus sunt. Istius modi cibus et vestis carceris hospitio recipiuntur, et praedicatio veritatis tale habet habitaculum. Qui autem adulatores sunt, et sectantur lucra, et quaerunt divitias, et deliciis affluunt, et mollibus vestiuntur, isti in domibus regum sunt. Ex quo ostenditur rigidam vitam et austeram praedicationem, vitare debere aulas regum, et mollium hominum palatia declinare.

(Vers. 8.) Sed quid existis videre, prophetam? Etiam dico vobis, et plusquam prophetam. In eo Joannes prophetis caeteris major est, quod quem illi praedicaverant esse venturum, hic venisse digito demonstravit, dicens: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et quia ad privilegium prophetale etiam Baptistae accessit praemium,

ut Dominum suum baptizaret, inde [Al. unde] infert meritorum αὔξησιν, faciens de Malachia testimonium, in quo etiam angelus praedicatur (Malach. II). Angelum autem hic dici Joannem non putemus naturae societate, sed officii dignitate, id est, nuntium, quod venturum Dominum nuntiarit.

(Vers. 11.) Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista. Inter natos, inquit, mulierum. His ergo praefertur hominibus, qui de mulieribus nati sunt, et de concubitu viri, et non ei qui est natus ex Virgine, et Spiritu sancto: quamquam in eo quod dixit: Non surrexit major inter natos mulierum Joanne Baptista, non caeteris prophetis et patriarchis, cunctisque hominibus Joannem praetulit, sed Joanni caeteros exaequavit. Non enim statim sequitur, ut si alii majores eo non sunt, ille major aliorum sit: verum ut aequalitatem cum caeteris sanctis habeat.

Qui autem minor est in regno coelorum, major est illo. Multi de Salvatore hoc intelligi volunt quod qui minor est tempore, major sit dignitate. Nos autem simpliciter intelligamus: quod omnis sanctus, qui jam cum Deo est, major sit illo qui adhuc consistit in praelio. Aliud est enim coronam victoriae possidere, aliud adhuc in acie dimicare. Quidam novissimum angelum in coelis Domino ministrantem meliorem volunt accipere quolibet primo homine, qui versetur in terris.

(Vers. 12.) A diebus autem Joannis Baptistae usque nunc regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Si primus Joannes, ut supra diximus, poenitentiam populis nuntiavit,

dicens: Poenitentiam agite; appropinquabit enim regnum coelorum: consequenter a diebus illius regnum coelorum vim patitur, et violenti diripiunt illud. Grandis enim est violentia, in terra nos esse generatos et coelorum sedem quaerere, possidere per virtutem, quod non tenuimus per naturam.

(Vers. 13.) Omnes enim prophetae et Lex usque ad Joannem prophetaverunt. Non quod post Joannem excludat Prophetas. Legimus enim in Actibus apostolorum (Act. XI, 21), et Agabum prophetasse, et quatuor virgines filias Philippi; sed quod Lex et prophetae quos scriptos legimus, quidquid prophetaverunt, de Domino vaticinati sunt. Quando ergo dicitur: Omnes Prophetae et Lex usque ad Joannem prophetaverunt, Christi tempus ostenditur, ut quem illi dixerunt esse venturum, Joannes venisse ostenderet.

(Vers. 14, 15.) Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat. Hoc quod dictum est: si vultis recipere, ipse est Elias, mysticum esse et egere intelligentia, sequens sermo Domini demonstrat, dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Si enim planus esset sensus, et manifesta sententia, quid necesse fuit nos ad illius intelligentiam praeparari? Elias ergo Joannes dicitur, non secundum stultos philosophos et quosdam haereticos, qui μετεμψύχωσιν introducunt: sed quod juxta aliud testimonium Evangelii venerit in spiritu et virtute Eliae, eamdem sancti Spiritus vel gratiam habuerit, vel mensuram. Sed et vitae austeritas rigorque mentis Eliae et Joannis pares sunt. Ille enim in eremo,

iste in eremo: ille zona pellicea cingebatur, et iste simile habuit cingulum. Ille quoniam regem Achab et Jezabel impietatis arguit, fugere compulsus est (III Reg. XIX); iste quia Herodis et Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncatur. Sunt qui propterea Joannem, Eliam vocari putant, quod quomodo in secundo Salvatoris adventu juxta Malachiam praecessurus est Elias, 71 et venturum judicem nuntiaturus: sic Joannes in primo adventu fecerit; et uterque sit nuntius vel primi adventus Domini, vel secundi.

(Vers. 16 seq.) Cui autem similem aestimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coaequalibus suis dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentavimus vobis, et non planxistis. Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt: Daemonium habet. Venit Filius hominis, manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia a filiis suis. Pueris in foro sedentibus et clamantibus atque dicentibus ad coaequales suos: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentati sumus, et non planxistis, comparatur generatio Judaeorum, Scriptura dicente: Cui similem aestimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, et reliqua. Non ergo nobis tribuitur libera intelligentia, et allegoriae interpretatio passiva: sed quidquid dicturi sumus de pueris, ad similitudinem generationis est referendum. Pueri isti qui sedent in foro, hi sunt de quibus Isaias loquitur: Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Deus (Isai.

VIII, 18). Et in decimo octavo psalmo (Vers. 8): Testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis. Et alibi: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem (Ps. VIII, 3). Isti ergo pueri sederunt in foro, sive ἐν ἀγορᾷ, quod significantius Graece dicitur, ubi multa venalia sunt. Et quia populus Judaeorum audire nolebat, non ei tantum locuti sunt, sed plenis faucibus inclamaverunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; provocavimus ut ad nostrum canticum bona opera faceretis, et saltaretis ad nostram tibiam, sicut saltavit et David ante arcam Domini (II Reg. VI), et noluistis. Lamentati sumus, et vos ad poenitentiam provocavimus, et ne hoc quidem facere voluistis, spernentes utramque praedicationem, tam exhortationis ad virtutes, quam poenitentiae post peccata, Nec mirum si duplicem viam contempseritis salutis, cum et Dei [Al. tacet Dei] jejunium, et saturitatem pariter spreveritis. Si jejunium vobis placet, cur Joannes displicuit?

(Vers. 20.) Tunc coepit exprobrare civitatibus in quibus sunt factae plurimae virtutes ejus, quia non egissent poenitentiam. Exprobratio civitatum Chorozain, et Bethsaidae et Capharnaum, capituli hujus titulo panditur. Quod ideo exprobraverit eis, quia post factas virtutes et signa quamplurima, non egerint poenitentiam.

(Vers. 21, 22.) Vae tibi, Chorozain; vae tibi, Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent. Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. Chorozain et Bethsaida, urbes Gali-

laeae, a Salvatore planguntur, quod post tanta signa atque virtutes non egerint poenitentiam, et praeferuntur eis Tyrus et Sidon, urbes idololatriae et vitiis deditae. Praeferuntur autem ideo, quod Tyrus et Sidon naturalem tantum legem calcaverint, istae vero post transgressionem naturalis Legis et scriptae, etiam signa quae apud eas facta sunt, parvi duxerint. Quaerimus ubi scriptum sit, quod in Chorozain et Bethsaida Dominus signa fecerit. Supra legimus: Et circuibat civitates omnes et vicos, curans omnem infirmitatem, et reliqua (Supra IV, 23). Inter caeteras ergo civitates et viculos, aestimandum est in Chorozain quoque et Bethsaida Dominum signa fecisse.

(Vers. 23.) Et tu, Capharnaum, numquid usque in coelum exaltaberis, usque in infernum descendens? In altero exemplari reperimus: Et tu, Capharnaum, quae usque in coelum exaltata es, usque ad inferna descendes. Et est duplex intelligentia. Vel ideo ad inferna descendes, quia contra praedicationem meam superbissime restitisti. Vel ideo, quia exaltata usque ad coelum meo hospitio, et meis signis atque virtutibus, tantum habens privilegium, majoribus plecteris suppliciis, quod his quoque credere noluisti.

(Vers. 23, 24.) Quia si in Sodomis [Al. Sydonis] factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hunc diem. Verumtamen dico vobis: quia terrae Sodomorum remissius erit in die judicii quam tibi. Quaerat prudens lector et dicat: si Tyrus et Sidon et Sodoma potuerunt agere poenitentiam ad praedicationem

Salvatoris, signorumque miracula, non sunt in culpa quod non crediderunt: sed vitium silentii in eo est, qui acturis poenitentiam noluit praedicare. Ad quod facilis et aperta responsio est: ignorare nos judicia Dei, et singularum dispensationum ejus sacramenta nescire. Propositum fuerat Domino Judaeae fines non excedere, ne justam Pharisaeis et sacerdotibus occasionem persecutionis daret. Unde et apostolis ante passionem praecepit: In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis (Supra X, 5). Chorozain igitur et Bethsaida damnantur, quod praesenti Domino credere noluerunt. Tyrus et Sidon justificantur, quod apostolis illius crediderunt. Non quaeras tempora, cum credentium intuearis salutem. In Capharnaum autem, quae interpretatur villa pulcherrima, condemnatur incredula Jerusalem, cui dicitur per Ezechielem: Justificata est Sodoma ex te (Ezech. XVI, 52).

(Vers. 25.) In illo tempore, respondens Jesus, dixit: Confitebor, tibi, Pater, Domine coeli et terrae. Confessio, non semper poenitentiam, sed et gratiarum actionem significat; ut in psalmis saepissime legimus. Audiant qui Salvatorem non natum, sed creatum calumniantur, quod Patrem suum vocet coeli et terrae Dominum. Si enim et ipse creatura est, et creatura conditorem suum patrem appellare potest, stultum fuit non et sui et coeli ac terrae Dominum, vel Patrem similiter appellare. Quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Gratias agit et exsultat in Patre, quod apostolis sui adventus aperuerit sacramenta, quae ignoraverint Scribae

et Pharisaei, qui sibi sapientes videntur, et in conspectu suo prudentes. Justificata est sapientia a filiis suis.

(Vers. 26.) Ita, Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. Blandientis affectu loquitur ad Patrem, ut coeptum in apostolis beneficium compleatur.

(Vers. 27.) Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et tradentem Patrem, et accipientem Filium, mystice intellige. Alioquin si juxta fragilitatem nostram sentire volumus, cum coeperit habere qui accipit, incipiet non habere qui dederit. Tradita autem sibi omnia, non coelum et terra, et elementa intelligenda sunt, et caetera quae ipse fecit et condidit: sed hi qui per Filium accessum habent ad Patrem, et ante rebelles, Deum postea sentire coeperunt. Et nemo novit Filium nisi Pater: neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Erubescat Eunomius tantam sibi notitiam Patris et Filii, quantam alterutrum inter se habeant, vendicans. Quod si inde contendit, et suam insaniam consolatur, quia sequitur: Et cui voluerit Filius revelare. Aliud est naturae aequalitate nosse quod noveris, aliud revelantis dignatione.

(Vers. 28, 29.) Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis: et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos: et discite a me quia mitis sum et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. Gravia onera esse peccati, et Zacharias propheta testatur, dicens, iniquitatem sedere super talentum plumbi (Zacch. V). Et Psalmista complorat: Iniquitates meae aggravatae sunt super me (Psal. XXXVII, 6). Vel certe eos qui

gravissimo Legis jugo premebantur, ad Evangelii invitat gratiam.

(Vers. 30.) Jugum enim meum suave est, et onus meum leve est. Quomodo levius Lege Evangelium, cum in Lege homicidium, in Evangelio ira damnetur? Qua ratione Evangelii gratia facilior, cum in Lege adulterium, in Evangelio concupiscentia puniatur? In Lege multa praecepta sunt, quae Apostolus non posse compleri plenissime docet (Act. XV). In Lege opera requiruntur, quae qui fecerit, vivet in eis. In Evangelio voluntas quaeritur: quae etiamsi effectum non habuerit, tamen praemium non amittit. Evangelium ea praecipit quae possumus: ne scilicet concupiscamus: hoc in arbitrio nostro est. Lex cum voluntatem non puniat, punit effectum, ne adulterium facias. Finge in persecutione aliquam virginem prostitutam. Haec apud Evangelium, quia voluntate non peccat, virgo suscipitur: in Lege quasi corrupta repudiatur.

(Cap. XII.---Vers. 1.) In illo tempore abiit Jesus sabbato per sata: discipuli autem ejus esurientes coeperunt evellere spicas, et manducare. In alio quoque evangelista legimus, quod propter nimiam importunitatem, nec vescendi quidem habebant locum, et ideo quasi homines esuriebant (Marc. II, et Luc. VI). Quod autem spicas segetum manibus confricant, et inediam consolantur, vitae austerioris indicium est; non praeparatas epulas, sed cibos simplices quaerentium.

(Vers. 2.) Pharisaei autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere sabbatis. Nota quod primi apostoli

Salvatoris litteram sabbati destruunt, adversus Ebionitas, qui cum caeteros recipiant apostolos, Paulum quasi transgressorem legis repudiant.

(Vers. 3, 4.) At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei comedere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Ad confutandam calumniam Pharisaeorum, veteris recordatur historiae, quando David fugiens Saulem, venit in Nobe, et ab Achimelech sacerdote susceptus, postulavit cibos, qui cum panes laicos non haberet, dedit ei consecratos, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus et levitis. Et hoc tantum interrogavit si essent mundi pueri a mulieribus: et illo respondente, ab heri et nudiustertius, non dubitavit panes dare, melius arbitratus, propheta dicente: Misericordiam volo, et non sacrificium (Osee, VI, 6), de famis periculo homines liberare, quam Deo offerre sacrificium. Hostia enim placabilis Deo, hominum salus est. Opponit ergo Dominus, et dicit: Si et David sanctus est, et Achimelech pontifex a vobis non reprehenditur, sed Legis uterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, et fames in causa est, cur eamdem famem non probatis in apostolis, quam probatis in caeteris? Quamquam et in hoc magna distantia sit. Isti spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt Leviticos, et ad sabbati solemnitatem accedebant Neomeniarum dies, quibus in convivio requisitus fugit ex aula regia. Observa quod panes proposi-

tionis nec David, nec pueri ejus acceperint, antequam se a mulieribus mundos esse responderent.

(Vers. 5.) Aut non legistis in Lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? Calumniamini, inquit, discipulos meos, cur per segetes transeuntes, spicas triverint, et hoc fecerint famis necessitate cogente, cum et ipsi sabbatum violetis in Templo, immolantes victimas, caedentes tauros, holocausta super lignorum struem incendio concremantes: et juxta alterius Evangelii fidem (Joan. VI), circumcidentes parvulos in sabbato, ut dum aliam Legem servare cupitis, sabbatum destruatis. Numquam autem Leges Dei sibi contrariae sunt. Et prudenter ubi transgressionis discipuli sui argui poterant, David et Achimelech dicit exempla sectatos: veram autem et absque necessitatis obtentu, sabbati praevaricationem in ipsos refert, qui calumniam fecerant.

(Vers. 6.) Dico autem vobis, quia templo major est hic. Hic, non pronomen, sed adverbium loci est; quod major templo sit locus, qui Dominum templi teneat.

(Vers. 7.) Si autem sciretis quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium (Osee VI, 6): numquam condemnassetis innocentes. Quid sit, volo misericodiam, et non sacrificium, supra diximus. Quod autem sequitur: Numquam condemnassetis innocentes, de apostolis intelligendum est. Et est sensus: Si misericordiam comprobastis Achimelech, eo quod fame periclitantem refocillaverit David et pueros ejus: quare discipulos meos condemnatis, qui nihil tale fecerunt?

(Vers. 8.) Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam. Tertius decimus iste est, qui curatur in synagoga. Et notandum, quod non in itinere et foris, sed in conciliabulo Judaeorum manus arida fuerit sanata.

(Vers. 9.) Et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare: ut accusarent eum. Quia destructionem sabbati, quam [Al. qua et discipulos] Pharisaei in discipulis arguebant, probabili exemplo excusaverat, ipsum calumniari volunt: et interrogant utrum liceat curare in sabbatis; ut si non curaverit, crudelitatis aut imbecillitatis; si curaverit, transgressionis accusarent [Al. accusent].

(Vers. 10 seqq.) Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, et si ceciderit haec sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit [Al. allevabit] eam? Quanto magis melior est homo ove! Itaque licet sabbatis benefacere. Sic solvit propositam quaestionem, ut interrogantes avaritiae condemnaret. Si vos, inquit, in sabbato ovem et aliud quodlibet animal in foveam decidens, eripere festinatis, non animali, sed vestrae avaritiae consulentes, quanto magis ego hominem, qui multo melior est ove, debeo liberare!

(Vers. 13.) Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est sanitati sicut altera. In Evangelio, quo utuntur Nazaraeni et Ebionitae (quod nuper in Graecum de Hebraeo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthaei authenticum), homo iste, qui

aridam habet manum, caementarius scribitur: istius modi vocibus auxilium precans: Caementarius eram, manibus victum quaeritans: precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Usque ad adventum Salvatoris arida manus in synagoga fuit Judaeorum, et Dei opera non fiebant in ea: postquam ille venit in terras, reddita est in apostolis credentibus dextera, et operi pristino restituta.

(Vers. 14.) Exeuntes autem Pharisaei, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum. Quod Domino moliuntur insidias, livor in causa est. Quid enim fecerat, ut Pharisaeos ad interfectionem sui provocaret? nempe quod homo extenderat manum. Quis enim Pharisaeorum in die sabbati non extendit manum, portans cibos, calicemque porrigens, et caetera quae victui necessaria sunt? Si ergo manum extendere et alimenta sublevare vel potum in sabbato, non est criminis: cur hoc in alio arguunt quod ipsi facere coarguuntur, praesertim cum iste caementarius nihil tale portaverit, sed ad praeceptum Domini solam extenderit manum?

(Vers. 15 seqq.) Jesus autem sciens, recessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes. Et proecepit eis, ne manifestum eum facerent, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem. Sciens insidias eorum, quod vellent perdere Salvatorem suum, recessit inde, ut Pharisaeis contra se occasionem impietatis auferret.

(Vers. 18.) Ecce puer meus, quem elegi: dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae.

Ponam spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit. Per Isaiam prophetam ex persona Patris hoc dicitur: Ponam spiritum meum super eum (Isai. XLII, 1). Spiritus ponitur non super Dei verbum, et super unigenitum, qui de sinu processit Patris, sed super eum, de quo dictum est: Ecce puer meus (Ibidem).

(Vers. 19.) Neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Lata enim est et spatiosa via, quae ducit ad perditionem, et multi ingrediuntur per eam (Supra VIII). Qui multi vocem non audiunt Salvatoris, quia non sunt in arcta via, sed in spatiosa.

(Vers. 20, 21.) Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium: et in nomine ejus gentes sperabunt. Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris sui, iste calamum quassatum confringit. Et qui modicam scintillam fidei contemnit in parvulis, hic linum exstinguit fumigans. Quorum neutrum Christus fecit; ad hoc enim venerat, ut salvum faceret quod perierat.

(Vers. 22.) Tunc oblatus est ei daemonium habens, caecus, et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur et videret. Et stupebant omnes turbae, et dicebant: Numquid hic est filius David? Pharisaei autem audientes, dixerunt: Hic non ejicit daemones, nisi in Beelzebub principe daemoniorum. Tria signa simul in uno homine perpetrata sunt: Caecus videt, mutus loquitur, possessus a daemone liberatur. Quod et tunc quidem carnaliter factum est, sed et quotidie completur in

conversione credentium, ut expulso daemone, primum fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur.

(Vers. 25.) Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit. Turbae stupebant et confitebantur eum, qui tanta signa faciebat, esse filium David: Pharisaei vero opera Dei principi daemoniorum deputabant. Quibus Dominus non ad dicta, sed ad cogitata respondit: ut vel sic compellerentur credere potentiae ejus, qui cordis videbat occulta.

(Vers. 26.) Et si Satanas Satanam ejicit, adversus se divisus est; quomodo ergo stabit regnum ejus? Non potest regnum et civitas contra se divisa perstare; sed quomodo concordia parvae res crescunt, ita discordia maximae dilabuntur. Si ergo Satanas pugnat contra se, et daemon inimicus est daemonis, deberet jam mundi venisse consummatio; ut non haberent in eo locum adversariae potestates, quarum inter se bellum, pax hominum est. Si autem putatis, o Scribae et Pharisaei, quod recessio daemonum obedientia sit in principem suum, ut homines ignorantes fraudulenta simulatione deludant, quid potestis dicere de corporum sanitatibus, quas Dominus perpetravit? Aliud est si membrorum quoque debilitates et spiritualium virtutum insignia daemonibus assignatis.

(Vers. 27.) Et si ego in Beelzebub ejicio daemones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Filios Judaeorum, vel exorcistas gentis illius, ex more significat, vel apostolos, ex eorum

stirpe generatos. Si exorcistas, qui ad invocationem Dei ejiciebant daemones, coarctat interrogatione prudenti, ut confiteantur Spiritus sancti esse opus. Quod si expulsio daemonum, inquit, in filiis vestris, Deo, non daemonibus deputatur: quare in me idem opus non eamdem habeat et causam? Ergo ipsi judices vestri erunt, non potestate, sed comparatione: dum illi expulsionem daemonum Deo assignant; vos Beelzebub principi daemoniorum. Sin autem de apostolis dictum est, quod et magis intelligere debemus, ipsi erunt judices eorum: quia sedebunt in duodecim soliis, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. XIX, et Luc. XXII).

(Vers. 28.) Si autem ego in spiritu Dei ejicio daemones. In Luca istum locum ita scriptum legimus: Si autem ego in digito Dei ejicio daemones (Luc. XI, 20). Iste est digitus quem confitentur et Magi, qui contra Moysen et Aaron signa faciebant, dicentes: Digitus Dei est iste (Exod. IV, 29): quo tabulae lapideae scriptae sunt in monte Sina (Deut. IX). Si igitur manus et brachium Dei, Filius est; et digitus ejus Spiritus sanctus, Patris, et Filii, et Spiritus sancti una substantia est: non te scandalizet membrorum inaequalitas, cum aedificet unitas corporis.

Igitur pervenit in vos regnum Dei. Vel seipsum significat, de quo in alio loco scriptum est: Regnum Dei intra vos est (Luc. XVII, 21). Et: Medius stat inter vos, quem nescitis (Joan. XXVI): vel certe illud regnum quod et Joannes et ipse Dominus praedicaverant: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum (Supra III, 2).

Est et tertium regnum Scripturae sanctae, quod aufertur a Judaeis, et tradetur genti facienti fructus ejus (Infra XXI).

(Vers. 29.) Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum illius diripiet? Non debemus esse securi: Adversarius noster fortis, victoris quoque vocibus comprobatur. Domus illius mundus, qui in maligno positus est (I Joan. V), non creatoris dignitate, sed magnitudine delinquentis. Vasa ejus nos quondam fuimus. Alligatus est fortis, et religatus in tartarum, et Domini contritus pede: et direptis sedibus tyranni, captiva ducta est captivitas.

(Vers. 30, 31.) Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, spargit. Ideo dico vobis: omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemiae non remittetur. Non putet hoc quisquam de haereticis dictum et schismaticis (quamquam et ita ex superfluo possit intelligi), sed ex consequentibus textuque sermonis ad diabolum refertur: eo quod non possint opera Salvatoris Beelzebub operibus comparari. Ille cupit animas hominum tenere captivas; Dominus liberare. Ille praedicat idola; hic unius Dei notitiam. Ille trahit ad vitia: hic ad virtutes revocat. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam, quorum opera divisa [Al. diversa] sunt?

(Vers. 32.) Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro. Et

quomodo quidam nostrorum episcopos atque presbyteros post blasphemiam Spiritus sancti, in suum recipiunt gradum, cum Salvator dicat, omne peccatum et blasphemiam dimitti hominibus: qui autem in Spiritum sanctum blasphemaverit, non dimitti ei neque in praesenti tempore, neque in futuro? Nisi forte illud de Marco evangelista sumamus exemplum, qui causas tantae irae manifestius expressit, dicens: Quia dicebant, spiritum immundum habet. Ergo quicumque opera Salvatoris Beelzebub principi daemoniorum deputarit; et dixerit Filium Dei habere spiritum immundum, huic nullo tempore blasphemia remittetur (Marc. III, 22).

Vel ita locus iste intelligendus est: Qui verbum dixerit contra Filium hominis, scandalizatus carne mea, et me hominem tantum arbitrans, quod filius sim fabri, et fratres habeam, Jacobum, et Joseph, et Judam; et homo vorator, et vini potator sim, talis opinio atque blasphemia, quamquam culpa non careat erroris, tamen habeat veniam propter corporis vilitatem (Marc VI Luc III Matth XI). Qui autem manifeste intelligens opera Dei, cum de virtute negare non possit, eadem stimulatus invidia, calumniatur; et Christum Deique Verbum, et opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub: isti non dimittetur neque in praesenti saeculo, neque in futuro.

(Vers. 33.) Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum: aut facite arborem malam, et fructum ejus malum. Siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Constringit eos syllogismo, quem Graeci vocant αὔφυκτον, nos inevitabilem

possumus appellare: qui interrogatos hinc inde concludit, et utroque cornu premit. Si, inquit, diabolus malus est, bona opera facere non potest. Si autem bona sunt quae facta cernitis, sequitur ut non sit diabolus qui ea facit. Neque enim fieri potest, ut ex malo bonum, aut ex bono oriatur malum.

Quod autem sequitur: (Vers. 34.) Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ostendit illos arborem malam, et tales afferre fructus blasphemiae redundantes [Al. redundantis], qualia habeant semina diaboli.

(Vers. 35.) Bonus homo de bono thesauro profert bona. Et malus homo de malo thesauro profert mala. Vel ipsos Judaeos Dominum blasphemantes ostendit de quali thesauro blasphemias proferant, vel cum superiori quaestione haeret sententia, quod quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona: sic non possit Christus mala, et diabolus bona opera facere.

(Vers. 36, 37.) Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. Hoc quoque haeret cum superioribus. Et est sensus: Si otiosum verbum, quod nequaquam aedificat audientes, non est absque periculo ejus qui loquitur, et in die judicii redditurus est unusquisque rationem sermonum suorum: quanto magis vos, qui opera Spiritus sancti calumniamini, et dicitis me in Beelzebub principe daemoniorum ejicere daemonia, reddi-

turi estis rationem calumniae vestrae! Otiosum verbum est, quod sine utilitate loquentis dicitur et audientis: si omissis seriis, de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. Caeterum qui scurrilia replicat, et cachinnis ora dissolvit et aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus.

(Vers. 38.) Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisaeis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre. Sic signum postulant, quasi quae viderant, signa non fuerint. Sed in alio Evangelista quid petant plenius explicatur: Volumus a te signum videre de coelo (Marc. VIII, 11). Vel in morem Eliae ignem de sublimi venire cupiebant, vel in similitudinem Samuelis, tempore aestivo contra naturam loci mugire tonitrua, coruscare fulgura, imbres ruere, quasi non possint et illa calumniari, et dicere ex occultis et variis aeris passionibus accidisse. Nam qui calumniaris ea quae oculis vides, manu tenes, utilitate sentis: quid facturus es de his quae de coelo venerint? Utique respondebis, et magos in Aegypto multa signa fecisse de coelo (Exod. VII).

(Vers. 39.) Qui respondens, ait illis: Generatio mala et adultera. Egregie dixit adultera: quia dimiserat virum, et juxta Ezechielem, multis se amatoribus copulaverat (Ezech. XVI).

(Vers. 40.) Signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae (Joan. II). Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus. De hoc loco plenius in Commentariis Jonae prophetae

disputavimus: ad illum ergo locum lectoris diligentiam remittimus. Hoc breviter nunc dixisse contenti, quod synecdochice totum intelligatur ex parte: non quod omnes tres dies et tres noctes in inferno Dominus steterit; sed quod in parte Parasceves, et Dominicae, et tota die sabbati, tres dies et totidem noctes intelligantur.

(Vers. 41.) Viri Ninivitae surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam: quia poenitentiam egerunt in praedicatione Jonae. Non sententiae potestate, sed comparationis exemplo. Et ecce plus quam Jonas hic. Hic, adverbium loci, non pronomen intelligas. Jonas, secundum Septuaginta Interpretes, triduo praedicavit: ego tanto tempore. Ille Assyriis genti incredulae: ego Judaeis populo Dei. Ille peregrinis: ego civibus. Ille voce locutus est simplici, nihil signorum faciens: ego tanta faciens signa, Beelzebub calumniam sustineo. Plus ergo est Jona hic, id est, in praesentiarum inter vos.

(Vers. 42.) Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam Salomon hic. Eodem modo condemnabit regina Austri populum Judaeorum, quo condemnabunt viri Ninivitae Israelem incredulum. Ista autem est regina Saba, de qua in Regum volumine et in Paralipomenon legimus (III Reg. X, II Par. IX): quae per tantas difficultates, gente sua et imperio derelictis, venit in Judaeam audire sapientiam Salomonis, et ei multa munera detulit. In Ninive autem et in regina Saba, occulte [Al. occulta] fides nationum praefertur Israel.

(Vers. 43.) Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quaerens requiem et non invenit. Tunc dicit. Quidam istum locum de haereticis dictum putant, quod immundus spiritus, qui in eis antea habitaverat quando gentiles erant, ad confessionem verae fidei ejiciatur: postea vero cum se ad haeresim transtulerint et simulatis virtutibus ornaverint domum suam, tunc aliis septem nequam spiritibus adjunctis, revertatur ad eos diabolus et habitet in illis: fiantque novissima eorum pejora prioribus. Multo quippe pejori conditione sunt haeretici quam gentiles: quia in illis spes fidei est, et in istis pugna discordiae. Cum haec intelligentia plausum quemdam et colorem doctrinae praeferat, nescio an habeat veritatem. Ex eo enim quod finita vel parabola, vel exemplo, sequitur: Sic erit et generationi huic pessimae: compellimur non ad haereticos et quoslibet homines: sed ad Judaeorum populum referre parabolam, ut contextus loci non passivus et vagus in diversum fluctuet, atque insipientium more turbetur; sed haerens sibi, vel ad priora, vel ad posteriora respondeat. Immundus spiritus exivit a Judaeis, quando acceperunt Legem, et ambulavit per loca arida, quaerens sibi requiem. Expulsus videlicet a Judaeis, ambulavit per gentium solitudines: quae cum postea Domino credidissent, ille, non invento loco in nationibus, dixit:

(Vers. 44.) Revertar in domum meam, unde exivi. Hoc est, abibo ad Judaeos, quos ante dimiseram.

(Vers. 45.) Et veniens, invenit vacantem, scopis mundatam, et ornatam. Tunc vadit et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes, habitant ibi: et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimae. Vacabat enim templum Judaeorum, et Christum hospitem non habebat, dicentem: Surgite, et abeamus hinc (Joan. XIV, 31). Et in alio loco: Dimittetur vobis domus vestra deserta (Luc. XIII, 35). Quia igitur et Dei et angelorum praesidia non habebant, et ornati erant superfluis observationibus Legis, et traditionibus Pharisaeorum, revertitur diabolus ad sedem suam pristinam: et septenario sibi numero daemonum addito, habitat pristinam domum, et fiunt illius populi novissima pejora prioribus. Multo enim nunc majori daemonum numero possidentur, blasphemantes in synagogis suis Christum Jesum, quam in Aegypto possessi fuerant ante Legis notitiam: quia aliud est venturum non credere, aliud eum non suscepisse qui venerit. Septenarium autem numerum adjunctum diabolo, vel propter sabbatum intellige, vel propter numerum Spiritus sancti: ut quomodo in Isaia super virgam de radice Jesse, et florem qui de radice conscendit, septem spiritus virtutum descendisse narrantur (Isa. XI); ita econtrario vitiorum numerus in diabolo consecratus sit.

(Vers. 46 seqq.) Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris quaerentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, et fratres tui foris stant quaerentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quae est mater mea,

et qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit. Occupatus erat Dominus in opere sermonis, in doctrina populorum, in officio praedicandi, mater et fratres veniunt, et foris stant, et ei desiderant loqui. Tunc quidam nuntiat Salvatori, quod mater sua et fratres stent foris, quaerentes eum. Videt mihi iste qui nuntiat, non fortuito et simpliciter nuntiare: sed insidias tendere Salvatori, utrum spirituali operi carnem et sanguinem praeferat. Unde et Dominus, non quod negaret matrem et fratres, exire contempsit; sed quod responderet insidianti, extendens manum in discipulos, ait:

(Vers. 49, 50.) Ecce mater mea, et fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. Isti sunt mater mea, qui me quotidie in credentium animis generant. Isti sunt fratres mei, qui faciunt opera Patris mei. Non ergo juxta Marcionem et Manichaeum matrem negavit, ut natus de phantasmate putaretur; sed apostolos cognationi praetulit, ut et nos in comparatione dilectionis carni spiritum praeferamus. Ecce mater tua, et fratres tui foris stant, quaerentes te. Quidam fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, et quamdam Melcham vel Escham mulierculam confingentes. Nos autem sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariae liberos intelligimus materterae Domini quae esse dicitur mater Jacobi Minoris et Joseph et Judae, quos in alio Evangelii loco

fratres Domini legimus appellatos. Fratres autem consobrinos dici, omnis Scriptura demonstrat. Dicamus et aliter: Salvator loquitur ad turbas, intrinsecus erudit nationes. Mater ejus et fratres, hoc est, synagoga et populus Judaeorum foris stant, et intrare desiderant, et sermone ejus indigni fiunt. Cumque rogaverint, et quaesierint, et nuntium miserint, responsum accipient [Al. accipiunt], liberi eos esse arbitrii, et intrare posse, si velint et ipsi credere: qui tamen intrare non poterunt [Al. potuerunt], nisi alios rogaverint.

87 (Cap. XIII.---Vers. 1.) In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatae sunt ad eum turbae multae: ita ut in naviculam ascendens sederet, et omnis turba stabat in littore. Populus domum Jesu non poterat intrare, nec esse ibi ubi apostoli audiebant mysteria: idcirco miserator et misericors Dominus egreditur de domo sua, et sedet [Al. sedit] juxta hujus saeculi mare, ut turbae multae congregentur ad eum, et audiant in littore quae intus non merebantur audire, ita ut in naviculam ascendens sederet, et omnis turba staret in littore. Jesus in mediis fluctibus est, hinc inde mari tunditur, et in sua majestate securus, appropinquare facit terrae naviculam suam. At populus nequaquam periculum sustinens, nec tentationibus circumdatus, quas ferre non poterat, stat in littore fixo gradu, ut audiat quae dicuntur.

(Vers. 3.) Et locutus est eis multa in parabolis, dicens. Turba non unius sententiae est, sed diversarum in singulis voluntatum. Unde loquitur ad eam in multis parabolis, ut juxta varias voluntа-

tes, diversas reciperent disciplinas. Et notandum quod non omnia locutus sit eis in parabolis; sed multa. Si enim dixisset omnia in parabolis, absque emolumento populi recessissent. Perspicua miscet obscuris, ut per ea quae intelligunt, provocentur ad eorum notitiam quae non intelligunt.

(Vers. 4.) Ecce exiit qui seminat, seminare. Et dum seminat. Intus erat, domi versabatur, loquebatur discipulis sacramenta. Exivit ergo de domo sua qui seminat verbum Dei, ut seminaret in turbis. Significatur autem sator iste qui seminat, esse Filius Dei, et Patris in populis seminare sermonem. Et simul observa hanc esse primam parabolam, quae cum interpretatione sua posita sit. Et cavendum est ubicumque Dominus exponit sermones suos, et rogatus a discipulis intrinsecus disserit, ne vel aliud, nec plus quid vel minus velimus intelligere, quam ab eo expositum est.

(Vers. 5 seqq.) Quaedam ceciderunt secus viam: et venerunt volucres coeli, et comederunt ea: Alia autem ceciderunt in petrosa [Al. petrosis], ubi non habebant terram multam: et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terrae. Sole autem orto, aestuaverunt: et quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas: et creverunt spinae, et suffocaverunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum: aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Hanc parabolam ad comprobandam haeresim suam Valentinus assumit, tres introducens naturas: spiritualem, naturalem vel animalem, atque terrenam; cum hic quatuor sint: una, juxta viam: alia petrosa, tertia

plena spinis: quarta terrae bonae. Differimus parumper interpretationem ejus cum discipulis, volentes secrete audire quod dicitur.

(Vers. 9.) Qui habet aures audiendi audiat. Provocamur ad dictorum intelligentiam, quoties his sermonibus commonemur [Al. commovemur].

(Vers. 10, 11.) Et accedentes discipuli, dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens, ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni coelorum: illis autem non est datum. Quaerendum est quomodo accedant ad eum discipuli, cum Jesus in navi sedeat; nisi forte intelligi datur, quod dudum cum ipso navem conscenderint, et ibi stantes super interpretatione parabolae sciscitati sint.

(Vers. 12.) Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit: qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo. Non in aequalitate judicii habentibus additur, et non habentibus id quod habere videntur, aufertur: sed quod apostolis in Christo habentibus fidem, etiamsi quid minus virtutum habeant, conceditur: Judaeis autem, qui non crediderunt in Filium Dei, etiamsi quid per naturae bonum possident, tollitur. Neque enim possunt aliquid sapienter intelligere, qui caput non habent sapientiae.

(Vers. 13, 14.) Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes, non vident: et audientes, non audiunt, neque intelligunt: ut adimpleatur in eis prophetia Isaiae dicentis: Auditu audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non videbitis. Haec de his loquitur qui stant in littore, et dividuntur

ab Jesu, et sonitu fluctuum perstrepente, non audiunt ad liquidum quae dicuntur: impleturque in eis prophetia Isaiae: Auditu audietis, et non intelligetis: et videntes videbitis, et non videbitis (Isai. VI, 9). Haec de turbis prophetata sunt, quae stant in littore, et Dei non merentur audire sermonem. Accedamus ergo et nos cum discipulis ad Jesum, et rogemus eum dissertionem parabolae, ne cum turbis frustra aures et oculos habere videamur.

(Vers. 15.) Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt. Reddit causas quare videntes non videant, et audientes non audiant: quia incrassatum est, inquit, cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt: Ac ne forte arbitremur crassitudinem cordis et gravitatem aurium naturae esse, non voluntatis, subjungit culpam arbitrii, et dicit: Et oculos suos clauserunt: nequando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. In parabolis ergo audiunt et in aenigmate, qui, clausis oculis, nolunt cernere veritatem.

(Vers. 16). Vestri autem beati oculi, quia vident: et aures vestroe, quia audiunt. Nisi supra legissemus auditores ad intelligentiam provocatos, Salvatore dicente: Qui habet aures audiendi, audiat, putaremus nunc oculos et aures quae beatitudinem accipiunt, carnis [Al. corporales] intelligi. Sed mihi videntur illi beati oculi, qui possunt Christi cognoscere sacramenta, et quos levari Jesus in sublime praecepit, ut candentes segetes aspiciant (Joan. IV, 9); et illae aures bea-

tae, de quibus Isaias loquitur: Dominus apposuit mihi auriculam (Isai. L, 5).

(Vers. 17, 18.) Amen quippe dico vobis, quia multi prophetae et justi cupierunt videre quae videtis, et non viderunt: et audire quae auditis, et non audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis. Videtur huic loco illud esse contrarium quod alibi dicitur: Abraham cupivit diem meum videre, et vidit, et laetatus est (Joan. VIII, 56). Non autem dixit, omnes prophetae et justi cupierunt videre quae videtis, sed multi. Inter multos potest fieri, ut alii viderint, alii non viderint: licet et in hoc periculosa sit interpretatio, ut inter sanctorum merita, discretionem quamlibet facere videamur. Ergo Abraham vidit in aenigmate, non vidit in specie: vos autem in praesentia eum tenetis, et habetis Dominum vestrum, et ad voluntatem interrogatis, et convescimini ei.

(Vers. 19.) Omnis qui audit verbum regni, et non intelligit. Hoc praemittens hortatur nos, ut quae dicuntur, diligentius audiamus.

(Vers. 20, 21.) Venit malus et rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud, non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Malus bonum semen rapit. Et simul intellige quod in corde fuerit seminatum, et diversitas terrae animae sint credentium. Facta autem tribulatione et persecutione, propter verbum continuo scandalizatur. Attende quod dictum sit, continuo scandalizatur. Est ergo aliqua distantia inter eum qui multis tribulatio-

nibus poenisque compellitur Christum negare, et eum qui ad primam persecutionem statim scandalizatur, et corruit.

(Vers. 22.) Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudo soeculi istius et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Mihi videntur et illud quod juxta litteram ad Adam dicitur: Inter spinas et tribulos panem tuum manducabis (Gen. III, 18), hoc significare mystice, quod quicumque dederit se saeculi voluptatibus curisque istius mundi, panem coelestem et cibum verum inter spinas comedat. Et eleganter adjunxit: fallacia divitiarum suffocat verbum. Blandae enim sunt divitiae, et aliud agentes, et aliud pollicentes. Lubrica est earum possessio, dum huc illucque circumferuntur, et instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes referciunt. Unde et Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum coelorum, suffocantibus divitiis verbum Dei, et rigorem virtutum emollientibus.

(Vers. 23.) Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et intelligit, et fructum facit: et aliud quidem centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum. Sicut in terra mala tres fuere diversitates: secus viam, et petrosa, et spinosa loca: sic in terra bona trina diversitas est: centesimi, sexagesimi et tricesimi fructus. And in illa autem et in ista non mutatur substantia, sed voluntas: et tam incredulorum, quam credentium corda sunt quae semen recipiunt. Venit, inquit, malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus; et secundo ac tertio, hic

est, ait, qui verbum audit. In expositione quoque terrae bonae, iste est, qui audit verbum. Primum ergo debemus audire, deinde intelligere, et post intelligentiam fructus reddere doctrinarum, et facere vel centesimum fructum, vel sexagesimum, vel tricesimum, de quibus plenius in libro contra Jovinianum diximus, et nunc breviter perstringimus: Centesimum fructum virginibus, sexagesimum viduis et continentibus, tricesimum casto matrimonio deputantes. Honorabiles enim nuptiae, et cubile immaculatum (Heb. XXXI, 3, 4). Quidam nostrorum centesimum fructum ad martyres referunt: quod si ita est, sancta consortia nuptiarum excluduntur a fructu bono.

(Vers. 24 seqq.) Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile est regnum coelorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus, et colligimus ea? Et ait: Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum. Haec secunda parabola est cum interpretatione sua non statim posita, sed interjectis aliis para-

bolis edisserta. Hic enim proponitur, et postea dimissis turbis venitur domum et accedunt ad eum discipuli ejus rogantes: Dissere nobis parabolam zizaniorum agri, et reliqua. Non ergo debemus praepropero intelligendi desiderio ante ejus notitiam quaerere, quam a Domino disseratur.

(Vers. 31.) Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Sedebat Dominus in navi, et turba 92 stabat in littore: illi procul, discipuli vicinius audiebant: proponit eis et aliam parabolam, quasi dives paterfamilias invitatos diversis reficiens cibis, ut unusquisque secundum naturam stomachi sui varia alimenta susciperet. Unde et in priori parabola non dixit alteram, sed aliam. Si enim praemisisset alteram, exspectare tertiam non poteramus, praemisit aliam, ut plures sequantur.

(Vers. 32.) Simile est regnum coelorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus seminibus. Cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor: ita ut volucres coeli veniant et habitent in ramis ejus. Non sit molestum lectori, si totas parabolas proponimus. Quae enim obscura sunt, plenius disserenda sunt, ne brevitate nimia involvantur magis sensus, quam exponantur. Regnum coelorum, praedicatio Evangelii est, et notitia Scripturarum quae ducit ad vitam; et de qua dicitur ad Judaeos: Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (Infra XXI, 43). Simile est ergo hujuscemodi regnum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo. Homo qui seminat in agro suo, a plerisque Salvator intelligitur, quod in animis creden-

tium seminet. Ab aliis, ipse homo seminans in agro suo, hoc est, in semetipso et in corde suo. Quis est iste qui seminat, nisi sensus noster et animus, qui suscipiens granum praedicationis, et fovens sementem humore fidei, facit in agro sui pectoris pullulare? Praedicatio Evangelii minima est omnibus disciplinis. Ad primam quippe doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deum, Deum mortuum, et scandalum crucis praedicans. Confer hujuscemodi doctrinam dogmatibus philosophorum, et libris eorum, splendori eloquentiae, et compositioni sermonum, et videbis quanto minor sit caeteris seminibus sementis Evangelii. Sed illa cum creverit, nihil mordax, nihil vividum, nihil vitale demonstrat, sed totum flaccidum marcidumque et mollitum ebullit in olera, et in herbas, quae cito arescunt et corruunt. Haec autem praedicatio, quae parva videbatur in principio, cum vel in anima credentis, vel in toto mundo sata fuerit, non exsurgit in olera, sed crescit in arborem: ita ut volucres coeli (quas vel animas credentium, vel fortitudines Dei servitio mancipatas, sentire debemus) veniant et habitent in ramis ejus. Ramos puto Evangelicae arboris, quae de grano sinapis creverit, dogmatum esse diversitates, in quibus supradictarum volucrum unaquaeque requiescit. Assumamus et nos pennas columbae (Ps. LIV), ut volitantes ad altiora, possimus habitare in ramis hujus arboris, et nidulos nobis facere doctrinarum, terrenaque fugientes, ad coelestia festinare. Multi legentes granum sinapis minimum omnibus seminibus, et illud quod in Evangelio a discipulis dicitur:

Domine, adauge nobis fidem (Luc. XVII, 6); et respondetur eis a Salvatore: Amen dico vobis, si habueritis fidem quasi granum sinapis, et dixeritis monti huic, migra de loco isto, migrabit, putant apostolos vel parvam fidem petere, vel Dominum de parva fide dubitare; cum apostolus Paulus fidem grano sinapis comparatam maximam judicet. Quid enim dicit? Si habuero totam fidem, ita ut montes transferam; charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. XIII, 2). Ergo quod Dominus dixit fide fieri, quae grano sinapis comparetur, hoc Apostolus docet tota fide posse fieri.

(Vers. 33.) Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum. Diversus est hominum stomachus: alii amaris, alii dulcibus, alii [Al. hi . . . illi] austerioribus, alii lenibus delectantur cibis. Proponit itaque Dominus, ut jam supra diximus, diversas parabolas, ut juxta vulnerum varietates et medicina diversa sit. Mulier ista, quae fermentum accepit, et abscondit illud in farinae satis tribus, donec fermentaretur totum, vel praedicatio mihi videtur apostolica vel Ecclesia, quae de diversis gentibus congregata est. Haec tollit fermentum, notitiam scilicet et intelligentiam Scripturarum, et abscondit illud in farinae satis tribus, ut spiritus, anima, et corpus in unum redacta, non discrepent inter se; sed cum duobus et tribus convenerint, 94 impetrent a Patre quodcumque postulaverint (Matth. XVIII). Disseritur locus iste, et aliter. Legimus in Platone, et philo-

sophorum dogma [Al. dogmate] vulgatum est, tres esse in humana anima passiones, τὸ λογικὸν quod nos possumus interpretari rationabile: τὸ θυμικὸν quod dicamus, plenum irae, vel irascibile: τὸ ἐπιθυμητικὸν quod appellamus, concupiscibile: et putat ille philosophus rationabile nostrum in cerebro, iram in felle, desiderium in jecore commorari. Et nos ergo si acceperimus fermentum Evangelicum sanctarum Scripturarum, de quo supra dictum est, tres humanae animae passiones in unum redigentur, ut in ratione possideamus prudentiam: in ira, odium contra vitia: in desiderio, cupiditatem virtutum; et hoc totum fiet per doctrinam Evangelicam, quam nobis mater Ecclesia praestitit. Dicam et tertiam quorumdam intelligentiam, ut curiosus lector e pluribus quod placuerit, eligat: Mulierem istam et ipsi Ecclesiam interpretantur, quae fidem hominis farinae satis tribus commiscuerit credulitati Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Cumque in unum fuerit fermentata, non nos ad triplicem Deum, sed ad unius divinitatis perducit notitiam. Farinae quoque [Al. quippe] sata tria, dum non est in singulis diversa natura, et ad unitatem trahunt substantiae. Pius quidem sensus, sed numquam parabolae et dubia aenigmatum intelligentia, potest ad auctoritatem dogmatum proficere. Satum autem genus est mensurae, juxta morem provinciae Palaestinae, unum et dimidium modium capiens. Dicuntur et alia de hac parabola, sed non est praesentis materiae totum de omnibus dicere.

(Vers. 34.) Haec omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loque-

batur eis. Non discipulis, sed turbis per parabolas loquitur; et usque hodie turbae in parabolis audiunt: discipuli domi interrogant Salvatorem.

(Vers. 35.) Ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. Hoc testimonium de septuagesimo septimo psalmo (Vers. 2) sumptum est. Legi in nonnullis codicibus, et studiosus lector forte reperiet idipsum, in eo loco 95 ubi nos posuimus, et Vulgata habet editio: Ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem, ibi scriptum, per Isaiam prophetam dicentem. Quod quia minime inveniebatur in Isaia, arbitror postea a prudentibus viris esse sublatum. Sed mihi videtur in principio ita editum: Quod scriptum est per Asaph prophetam, dicentem. Septuagesimus enim septimus psalmus, de quo hoc sumptum est testimonium, Asaph prophetae titulo inscribitur. Et primum scriptorem non intellexisse Asaph, et putasse scriptoris vitium, atque emendasse nomen Isaiae, cujus vocabulum manifestius erat. Sciendum est itaque, quod in psalmis et hymnis et canticis Dei, non solum David, sed et caeteri, quorum praescripta sunt nomina, prophetae sint appellandi: Asaph videlicet et Idithum, et Eman Ezraites, et Aethan, et filii Chore, et reliqui quos Scriptura commemorat. Quodque ex persona Domini dicitur: Aperiam in parabolis os meum: eructabo abscondita a constitutione mundi, considerandum attentius et inveniendum describi egressum Israelis ex Aegypto, et omnia signa narrari, quae in Exodi continentur historia. Ex quo

intelligimus universa illa quae scripta sunt, parabolice sentienda: nec manifestam tantum sonare litteram, sed et abscondita sacramenta; hoc enim se Salvator edicturum esse promittit, aperiens os suum in parabolis, et eructans abscondita a constitutione mundi.

(Vers. 36.) Tunc dimissis turbis venit in domum, et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Dimittit turbas Jesus, et domum revertitur, ut accedant ad eum discipuli, et secreto interrogent quae populus nec merebatur audire, nec poterat. Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.

(Vers. 37 seqq.) Qui respondens, ait: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. Ager autem 96 est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni: zizania autem filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio saeculi est. Messores autem Angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur: sic erit in consummatione saeculi. Mittet ergo Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus et stridor dentium.

Perspicue exposuit quod ager mundus sit: sator, Filius hominis; bonum semen, filii regni; zizania, filii pessimi; zizaniorum sator, diabolus; messis, consummatio mundi; messores, angeli. Omnia scandala referuntur ad zizania; justi reputantur in filios regni. Ergo, ut supra dixi, quae exposita sunt a Domino, his debemus accommo-

dare fidem. Quae autem tacita, et nostrae intelligentiae derelicta, perstringenda sunt breviter. Homines qui dormiunt, magistros Ecclesiarum intellige. Servos patrisfamilias, ne alios accipias quam angelos, qui quotidie vident faciem Patris (Matth. XVIII). Diabolus autem propterea inimicus homo appellatur; quia Deus esse desivit. Et in nono psalmo scriptum est de eo: Exsurge, Domine, non confortetur homo (Psal. IX, 20). Quamobrem non dormiat, qui Ecclesiae praepositus est, ne per illius negligentiam inimicus homo superseminet zizania, hoc est, haereticorum dogmata. Quod autem dicitur: Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul et frumentum, datur locus poenitentiae, et monemur ne cito amputemus fratrem: quia fieri potest, ut ille qui hodie noxio depravatus est dogmate, cras resipiscat et defendere incipiat veritatem. Illud quoque quod sequitur: Sinite utraque crescere usque ad messem (Deut. XIII, 5), videtur illi praecepto esse contrarium: Auferte malum de medio vestrum (Isai. I); et nequaquam societatem habendam cum his qui fratres 97 nominentur, et sunt adulteri et fornicatores.

(Vers. 43.) Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum [Al. sui]. Qui habet aures audiendi, audiat. In praesenti saeculo fulget lux sanctorum coram hominibus; post consummationem autem mundi ipsi justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui.

(Vers. 44.) Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit: et prae gaudio illius vadit, et vendit

universa quae habet, et emit agrum illum. Crebris parabolarum obscuritatibus retardati, commaticam interpretationem excedimus, ut prope de alio interpretationis genere ad aliud transisse videamur. Thesaurus iste in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, aut Deus Verbum est, qui in carne Christi videtur absconditus (Coloss. II), aut sanctae Scripturae, in quibus reposita est notitia Salvatoris: quem cum quis in eis invenerit, debet omnia istius mundi emolumenta contemnere, ut illum possit habere quem reperit. Quod autem sequitur: Quem cum invenerit homo 98 abscondit: idcirco dicitur, non quod hoc de invidia faciat, sed quod timore servantis, et nolentis perdere, abscondat in corde suo, quem pristinis praetulit facultatibus.

(Vers. 45, 46.) Iterum simile est regnum coelorum homini negotiatori, quaerenti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa [Al. pretiosissima] margarita, abiit et vendidit omnia quae habuit, et emit eam. Aliis verbis idipsum quod supra dicitur. Bonae margaritae, quas quaerit institor, Lex et prophetae sunt. Audi, Marcion; audi, Manichaee: bonae margaritae sunt Lex et prophetae, et notitia veteris Instrumenti. Unum autem est pretiosissimum margaritum, scientia Salvatoris, et sacramentum passionis illius, et resurrectionis arcanum. Quod cum invenerit homo negotiator, similis Pauli apostoli, omnia legis prophetarumque mysteria, et observationes pristinas, in quibus inculpate vixerat, quasi purgamenta contemnit et quisquilias, ut Christum lucrifaciat (Philipp. III). Non quo inventione novae margari-

tae condemnatio sit veterum margaritarum: sed quo comparatione ejus omnis alia gemma vilior sit.

(Vers. 47 seqq.) Iterum simile est regnum coelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa : malos autem foras miserunt: Sic erit in consummatione saeculi, exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus et stridor dentium. Impleto Jeremiae vaticinio, dicentis: Ecce ego mittam ad vos piscatores multos (Jerem XVI, 16): postquam audierunt Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, filii Zebedaei: Sequimini me, et faciam vos piscatores hominum (Matt. IV, 19), contexuerunt sibi ex veteri et novo testamento sagenam Evangelicorum dogmatum; et miserunt eam in mare hujus saeculi: quae usque hodie in mediis fluctibus tenditur, capiens de salsis et amaris gurgitibus quidquid inciderit, id est, et bonos homines et malos, et 99 optimos pisces et pessimos. Cum autem venerit consummatio et finis mundi, ut ipse infra manifestius disserit, tunc sagena extrahetur ad littus: tunc verum secernendorum piscium judicium [Al. signum] demonstrabitur, et quasi in quodam quietissimo portu, boni mittentur in vasa coelestium mansionum: malos autem torrendos et exsiccandos gehennae flamma suscipiet.

(Vers. 51.) Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ad apostolos proprie sermo est; et illis dicitur: Intellexistis haec omnia; Quos non

vult audire tantum ut populum, sed intelligere ut magistros futuros.

(Vers. 52.) Ideo omnis Scriba doctus in regno coelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. Instructi erant apostoli, Scribae et notarii Salvatoris, qui verba illius et praecepta signabant in tabulis cordis carnalibus, regnorum coelestium sacramentis, et pollebant opibus patrisfamiliae, ejicientes de thesauro doctrinarum suarum nova et vetera: ut quidquid in Evangelio praedicabant, legis et prophetarum vocibus comprobarent. Unde et sponsa dicit in Cantico canticorum: Nova et vetera, fratruelis meus, servavi tibi (Cant. VII, 13).

(Vers. 53, 54.) Et factum est cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde. Et veniens in patriam [Al. terram] suam, docebat eos in synagoga eorum, ita ut mirarentur et dicerent. Post parabolas, quas locutus est ad populum, et quas soli apostoli intelligunt, transit in patriam suam, ut ibi apertius doceat.

Unde huic sapientia haec, et virtutes? Mira stultitia Nazaraenorum: mirantur unde habeat sapientiam sapientia, et virtutes virtus; sed error in promptu est, quod fabri filium suspicantur.

(Vers. 55, 56.) Nonne hic est fabri filius? nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus et Joseph et Simon et Judas? et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Error Judaeorum salus nostra est, et haereticorum condemnatio. Intantum enim cernebant hominem Jesum Christum, ut fabri putarent 100 filium: Nonne hic

est fabri filius? Miraris si errent in fratribus, cum errent in patre? Locus iste plenius in supradicto contra Helvedium libello expositus est.

(Vers. 14.) Et exiens vidit turbam multam, et misertus est ejus, et curavit languidos eorum. In evangelicis sermonibus semper litterae junctus est spiritus, et quidquid primo frigere videtur aspectu, si tetigeris, calet. In loco deserto erat Dominus; secutae sunt eum turbae, relinquentes civitates suas, hoc est, pristinas conversationes et varietates dogmatum. Egressus autem Jesus, significat quod turbae habuerint quidem eundi voluntatem, sed vires perveniendi non habuerint: ideo Salvator egreditur de loco suo, et pergit obviam: sicut et in alia parabola filio poenitenti occurrerat (Luc. XV). Visaque turba, miseretur et curat languores eorum, ut fides plena statim praemium consequatur.

(Vers. 15.) Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, et hora jam praeteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. Omnia plena mysteriis sunt. Recedit de Judaea, venit in desertum locum: sequuntur eum turbae, relictis civitatibus suis; egreditur ad eos Jesus, miseretur turbis, curat languidos eorum: et hoc facit non mane, non crescente die, non meridie, sed vespere, quando sol justitiae occubuit.

(Vers. 16.) Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire. Non habent necesse diversos cibos quaerere, et emere sibi ignotos panes, cum secum habeant coelestem panem.

Date illis vos manducare. Provocat apostolos ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo signi notior fiat.

(Vers. 17.) Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces. In alio evangelista legimus: Est hic quidam puer, qui habet quinque panes (Joan. VI, 9); qui mihi videtur significare Mosen: Duos autem pisces, vel utrumque intelligimus Testamentum, vel quia par numerus refertur ad Legem. Igitur apostoli ante passionem Salvatoris et coruscationem Evangelii fulgurantis, non habebant nisi quinque panes et duos pisciculos, qui in salsis aquis et in maris fluctibus versabantur.

(Vers. 18.) Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. Audi, Marcion, audi, Manichaee, quinque panes et duos pisciculos ad se afferri jubet Jesus, ut eos sanctificet atque multiplicet.

(Vers. 19.) Et cum jussisset turbam discumbere super fenum. Juxta litteram manifestus est sensus: spiritualis interpretationis sacramenta pandamus. Discumbere jubentur supra fenum, et secundum alium Evangelistam (Luc. IX), supra terram, per quinquagenos aut centenos, ut postquam calcaverint carnem suam, et omnes flores illius, et saeculi voluptates quasi arens fenum sibi subjecerint, tunc per quinquagenarii numeri poenitentiam ad perfectum centesimi numeri culmen ascendant.

Acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in coelum, benedixit et fregit, et dedit discipulis panes. Aspicit in coelum, ut illic oculos dirigendos doceat. Quinque panes et duos pisci-

culos sumpsit in manus, et fregit eos, tradiditque discipulis. Frangente Domino, seminarium fit ciborum. Si enim fuissent integri, et non in frusta discerpti, nec divisi in multiplicem segetem, turbas, et pueros, et feminas, tantam multitudinem alere non poterant. Frangitur ergo lex cum prophetis, et in frusta discerpitur, et ejus in medium mysteria proferuntur, ut quod integrum et permanens in statu pristino non alebat, divisum in partes alat gentium multitudinem.

Discipuli autem dederunt turbis. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Turbae a Domino per apostolos alimenta suscipiunt.

Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Unusquisque apostolorum de reliquiis Salvatoris implet cophinum suum, ut vel habeat unde postea gentibus cibum praebeat, vel ex reliquiis doceat veros fuisse panes, qui postea multiplicati sunt. Et simul quaere, quomodo in eremo et in tam vasta solitudine panes non inveniantur, nisi quinque tantum, et duo pisciculi, et tam facile duodecim cophini reperiantur.

(Vers. 21.) Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis. Juxta numerum quinque panum, et comedentium virorum quinque millium multitudo est. Necdum enim secundum alterius loci narrationem ad septenarium numerum venerat, quem qui comedunt, quatuor millia sunt, vicina Evangeliorum numero. Comedunt autem quinque millia virorum qui in perfectum virum creverant, et sequebantur eum, de quo dicit Zacharias: Ecce vir, Oriens nomen ejus. (Zach. VI, 12.) Mu-

lieres autem, et parvuli, sexus fragilis et aetas minor, numero indigni sunt. Unde et in Numerorum libro quoties sacerdotes atque Levitae, et exercitus vel turbae pugnantium describuntur, servi et mulieres, et parvuli, et vulgus ignobile absque numero praetermittitur.

(Vers. 22.) Et statim compulit Jesus discipulos suos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Discipulis praecepit transfretare, et compulit ut ascenderent naviculam: quo sermone ostenditur invitos eos a Domino recessisse: dum amore praeceptoris ne punctum quidem temporis ab eo volunt separari.

(Vers. 23.) Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. Si fuissent cum eo discipuli Petrus, et Jacobus, et Joannes, qui viderant gloriam transformari, forsitan ascendissent in montem cum eo; sed turba ad sublimia sequi non potest, nisi docuerit eam juxta mare in littore, et aluerit in deserto. Quod autem ascendit solus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque millia saturavit hominum, exceptis parvulis et mulieribus; sed ad eum qui, audita morte Joannis, secessit in solitudinem, non quod personam Domini separemus, sed quod opera ejus inter Deum et hominem divisa sint.

Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. Recte quasi inviti, et retractantes apostoli a Domino recesserant, ne illo absente, naufragia sustinerent. Denique Domino in montis cacumine commorante,

statim ventus contrarius oritur, et turbat mare, et periclitantur apostoli, et tamdiu imminens naufragium perseverat, quamdiu Jesus veniat.

(Vers. 25.) Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare. Stationes et vigiliae militares in terna horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit, quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, et extrema parte noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium praebiturum.

(Vers. 26.) Et videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: quia phantasma est. Si juxta Marcionem et Manichaeum, Dominus noster non est natus ex Virgine, sed visus in phantasmate: quomodo nunc apostoli timent ne phantasma videant? Et prae timore clamaverunt. Confusus clamor et incerta vox, magni timoris indicium est.

(Vers. 27.) Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. Quod primum versabatur in causa, hoc curat, et timentibus praecipit, dicens: Habete fiduciam, nolite timere. Et quod sequitur, Ego sum, nec subjungit quis sit, vel ex voce sibi nota poterant eum intelligere, qui per obscurae noctis tenebras loquebatur, vel ipsum esse repetebant, quem locutum ad Moysen noverant: Haec dices filiis Israel: qui est, misit me ad vos (Exod. III, 14).

(Vers. 28, 29.) Respondens autem Petrus, dixit: Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni. In omnibus locis ardentissimae fidei invenitur Petrus. Interrogatis discipulis, quem homines dicerent Jesum Dei Filium

confitetur. Volentem ad passionem pergere, prohibet: et licet erret in sensu, tamen non errat in affectu: nolens eum mori, quem Filium Dei fuerat paulo ante confessus. In montem cum Salvatore inter primos primus ascendit, et in passione solus sequitur, 108 peccatum negationis quod ex repentino timore descenderat, amaris statim abluit lacrymis. Post passionem cum essent in lacu Genesareth, et piscarentur, et Dominus staret in littore, aliis paulatim navigantibus, ille non patitur moras, sed accinctus ependyte suo, statim praecipitatur in fluctus. Eodem igitur fidei ardore quo semper, nunc quoque, caeteris tacentibus, credit se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Jube me venire ad te super aquas. Tu praecipe, et illico solidabuntur undae: et leve fiet corpus quod per se grave est.

Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Qui putant Domini corpus ideo non esse verum, quia super molles aquas, molle et aereum incesserit, respondeant quomodo ambulaverit Petrus, quem utique verum hominem non negabunt.

(Vers. 30.) Videns vero ventum validum, timuit. Et cum coepisset mergi, clamavit, dicens: Domine, salvum me fac. Ardebat animi fides, sed humana fragilitas in profundum trahebat: paululum ergo relinquitur tentationi, ut augeatur fides, et intelligat se non facilitate postulationis, sed potentia Domini conservatum.

(Vers. 31, 32.) Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicae fidei, quare dubitasti? Et cum ascendisset in na-

viculam, cessavit ventus. Si apostolo Petro, de cujus fide et ardore mentis supra diximus, qui confidenter rogaverat Salvatorem, dicens: Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas, quia paululum timuit, dicitur: Modicae fidei, quare dubitasti? quid nobis dicendum est, qui hujus modicae fidei, nec minimam quidem habemus portiunculam?

(Vers. 33.) Qui autem in navicula erant, venerunt et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es. Ad unum signum tranquillitate maris reddita, quae post nimias procellas interdum et casu fieri solet, nautae atque vectores vere Filium Dei confitentur, et Arius in Ecclesia praedicat creaturam.

(Vers. 34.) Et cum transfretasset, venerunt in 109 terram Genesareth. Si sciremus quid in nostra lingua resonaret Genesareth, intelligeremus quomodo Jesus per typum apostolorum et navis, Ecclesiam de persecutionis naufragio liberatam transducat ad littus, et in tranquillissimo portu faciat requiescere.

(Vers. 35.) Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam. Cognoverunt eum rumore, non facie, vel certe pro signorum magnitudine, quae patrabat in populis, etiam vultu plurimis notus erat. Et vide quanta sit fides hominum terrae Genesareth, ut non praesentium tantum salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum civitates, quo omnes currant ad medicum.

(Vers. 36.) Et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt,

salvi facti sunt. Qui male se habent, non tangant corpus Jesu, neque totum vestimentum ejus, sed extremam fimbriam, et quicumque tetigerint, sanabuntur. Fimbriam vestimenti ejus, vel minimum intellige mandatum: quod qui transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno coelorum (Supra, III). Vel assumptionem corporis, per quam venimus ad Verbum Dei, et illius postea fruimur majestate.

(Cap. XV.---Vers. 1.) Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis Scribae et Pharisaei, dicentes: 110 Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Mira Pharisaeorum Scribarumque stultitia, Dei Filium arguunt, quare hominum traditiones et praecepta non servet?

(Vers. 1, 2.) Non enim lavant manus suas, cum panem manducant. Manus, id est, opera, non corporis utique, sed animae lavandae sunt, ut fiat in illis verbum Dei.

(Vers. 3.) Ipse autem respondens, ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Falsam calumniam vera responsione confutat. Cum, inquit, vos propter traditionem hominum praecepta Domini negligatis, quare discipulos meos arguendos putatis, quod seniorum jussa parvipendant, ut Dei scita custodiant?

(Vers. 4 seqq.) Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem, et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: munus quodcumque est ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam, et irritum fecistis man-

datum Dei propter traditionem vestram. Hypocritae, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me (Exod. XX, Levit. XX). Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite et intelligite. Honor in Scripturis non tantum in salutationibus et officiis deferendis, quantum 111 in eleemosynis ac munerum oblatione sentitur (Exod. XX et XXI, et Lev. XX). Honora, inquit Apostolus, viduas, quae vere viduae sunt (I Tim. V, 3); hic honor donum intelligitur. Et in alio loco: Presbyteri duplici honore honorandi, maxime qui laborant in verbo et doctrina Dei (Ibid., 17). Et per hoc mandatum jubebur, ut bovi trituranti os non claudamus (Deut. XXV). Et dignus sit operarius mercede sua (Luc. X). Praeceperat Dominus, vel imbecillitates, vel aetates, vel penurias parentum considerans, ut filii honorarent, etiam in vitae necessariis ministrandis, parentes suos. Hanc providentissimam Dei legem volentes Scribae et Pharisaei subvertere, ut impietatem sub nomine pietatis inducerent, docuerunt pessimos filios, ut si quis ea quae parentibus offerenda sunt, Deo vovere voluerit (qui verus est Pater), oblationio Domini praeponatur parentum muneribus: vel certe ipsi parentes, quae Deo consecrata cernebant, ne sacrilegii crimen incurrerent, declinantes, egestate conficiebantur. Atque ita fiebat ut oblatio liberorum, sub occasione templi Dei, in sacerdotum lucra cederet. Haec pessima Pharisaeorum traditio, de alia veniebat occasione. Multi habentes obligatos aere alieno,

et nolentes sibi creditum reddere, delegabant sacerdotibus, ut exacta pecunia ministeriis templi et eorum usibus deserviret.

(Vers. 11.) Non quod intrat in os communicat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc communicat hominem. Vebum communicat, proprie Scripturarum est, et publico sermone non teritur. Populus Judaeorum partem Dei esse se jactitans communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia, suillam carnem, ostreas, lepores, et istiusmodi animantia quae ungulam non findunt; nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Unde et in Actibus Apostolorum scriptum est: Quod Deus sanctificavit, tu ne commune dixeris (Act. X, 15). Commune ergo, quod caeteris hominibus patet, et quasi non est de parte Dei, pro immundo appellatur. Non quod intrat in os communicat hominem: sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem. Opponat prudens lector, et dicat: Si quod intrat in os non coinquinat hominem, quare idolothytis non vescimur? Et Apostolus scribit: Non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum (I Cor. X, 20). Sciendum igitur quod ipsi quidem cibi, et Dei creatura per se omnis munda sit: sed idolorum ac daemonum invocatio ea faciat immunda.

(Vers. 12.) Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisaei, audito verbo hoc, scandalizati sunt? Ex uno sermone omnis superstitio observationum Judaicarum fuerat elisa; qui in cibis sumendis abominandisque, religionem suam sitam arbitrabantur [Al. arbitrantur]. Et

quia crebro teritur in Ecclesiasticis Scripturis, scandalum, breviter dicamus quid 113 significet. Σκῶλον et scandalum, nos offendiculum, vel ruinam et impactionem pedis possumus dicere. Quando ergo legimus: Quicumque de minimis istis scandalizaverit quempiam, hoc intelligimus, qui dicto factove occasionem ruinae cuiquam dederit.

(Vers. 13.) At ille respondens, ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur. Etiam quae plana videntur in Scripturis, plena sunt quaestionibus. Omnis, inquit, plantatio quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur. Ergo eradicabitur et illa plantatio, de qua Apostolus ait: Ego plantavi, Apollo rigavit (I Cor. III, 6). Sed solvitur quaestio ex eo quod sequitur: Deus autem incrementum dedit (Ibid., 9). Dicit et ipse: Dei agricultura, Dei aedificatio estis (III Joan. VIII). Et in alio loco: Cooperatores Dei sumus. Si autem cooperatores: igitur plantante Paulo, et rigante Apollo, Deus cum cooperatoribus [Al. operatoribus] suis plantat et rigat. Abutuntur hoc loco qui diversas naturas introducunt, dicentes: Si plantatio quam non plantavit Pater, eradicabitur: ergo quam plantavit ille, non potest eradicari. Sed audiant illud Jeremiae; Ego vos plantavi vineam veram, quomodo versi estis in amaritudinem vitis alienae (Jerem. II, 21)? Plantavit quidem Deus, et nemo potest eradicare plantationem ejus. Quoniam ista plantatio in voluntate proprii arbitrii est, nullus alius eam eradicare poterit, nisi ipsa praebuerit assensum.

(Vers. 14.) Sinite illos, caeci sunt, duces caecorum. Caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt. Hoc est quod Apostolus praeceperat: Haereticum hominem post unam et alteram correptionem devita, sciens quod perversus sit hujuscemodi, et a semetipso damnatus (Tit. III, 10). In hunc sensum et Salvator praecepit doctores pessimos dimittendos arbitrio suo, sciens eos difficulter ad veritatem posse trahi, et caecos esse, et caecum populum in errorem trahere.

(Vers. 15, 16.) 114 Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? Quod aperte dictum fuerat, et patebat auditui, apostolus Petrus per parabolam dictum putat, et in re manifesta mysticam quaerit intelligentiam. Corripiturque a Domino, quare parabolice dictum putet, quod perspicue locutus est. Ex quo animadvertimus vitiosum esse auditorem, qui aut obscura manifeste, aut manifeste dicta obscure velit intelligere.

(Vers. 17, 18.) Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem. Omnia Evangeliorum loca apud haereticos et perversos plena sunt scandalis. Et ex hac sententiola quidam calumniantur, quod Dominus physicae disputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrem ire, et in secessum digeri [Al. dirigi]: cum statim infusae escae per artus et venas ac medullas, nervosque fundantur. Unde et multos, qui vi-

tio stomachi perpetem sustinent vomitum, post coenas et prandia, statim evomere quod ingesserint, et tamen corpulentos esse: quia ad primum tactum liquidior cibus et potus per membra fundantur. Sed istiusmodi homines dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quamvis enim tenuis humor et liquens esca , cum in venis et artubus concocta fuerit et digesta, per occultos meatus corporis, quos Graeci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, et in secessum vadit.

(Vers. 19, 20.) De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae: haec sunt quae coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. De corde, inquit, exeunt cogitationes malae. Ergo animae principale non secundum Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est: et arguendi ex hac sententia sunt, qui cogitationes a diabolo immitti putant, et non ex propria nasci voluntate. Diabolus adjutor et incentor malarum cogitationum potest esse, auctor esse non potest. Sin autem semper in insidiis positus, levem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammarit, non debemus opinari eum cordis quoque occulta rimari, sed ex corporis habitu, et gestibus aestimare quid versemus intrinsecus. Verbi gratia: Si pulchram mulierem nos crebro viderit inspicere, intelligit cor amoris jaculo vulneratum.

(Vers. 21, 22.) Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis. Et ecce mulier Chana-

naea a finibus illis egressa clamavit, dicens ei. Scribis et Pharisaeis calumniatoribus derelictis, transgreditur in partes Tyri et Sidonis, ut Tyrios, Sidoniosque curaret. Mulier autem Chananaea egreditur de finibus pristinis, ut clamans filiae impetret sanitatem. Observa quod in quinto decimo loco filia Chananaeae sanetur.

Miserere mei, Domine, fili David. Inde novit vocare filium David, quia egressa jam fuerat de finibus suis, et errorem Tyriorum ac Sidoniorum loci ac fidei commutatione dimiserat.

Filia mea male a daemonio vexatur. Ego filiam Chananaeae, puto animas esse credentium, quae male a daemonio vexabantur, ignorantes Creatorem, et adorantes lapidem.

(Vers. 23.) Qui non respondit ei verbum. Non de superbia Pharisaica, nec de Scribarum supercilio; sed ne ipse sententiae suae videretur esse contrarius, per quam jusserat: In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis (Supra, X, 5). Nolebat enim occasionem calumniatoribus dare perfectamque salutem gentium, passionis et resurrectionis tempori reservabat. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Discipuli illo adhuc tempore mysteria Domini nescientes, vel misericordia commoti, rogabant pro Chananaea muliere, quam alter Evangelista Syrophoenissam appellat (Marc. VII), vel importunitate ejus carere cupientes; quia non ut clementem, sed ut durum medicum crebrius inclamaret.

(Vers. 24.) Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quae perierunt domus Israel. Non quo et ad gentes non missus sit; sed quo primum missus sit ad Israel, ut illis non recipientibus Evangelium, justa fieret ad gentes transmigratio. Et significanter dixit, ad oves perditas domus Israel; ut ex hoc loco etiam unam erroneam ovem de alia parabola intelligamus.

(Vers. 25, 26.) At illa venit et adoravit eum, dicens: Domine, adjuva me. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. Mira sub persona mulieris Chananitidis Ecclesiae fides, patientia et humilitas praedicatur. Fides, qua credidit sanari posse filiam suam. Patientia, qua toties contempta, in precibus perseverat. Humilitas, qua se non canibus, sed catulis comparat. Canes autem ethnici propter idololatriam dicuntur, qui esui sanguinis dediti, et cadaveribus mortuorum, feruntur in rabiem. Nota quod ista Chananitis perseveranter primum filium David, deinde Dominum vocet, et ad extremum adoret ut Deum.

(Vers. 27, 28.) At illa dixit: Etiam, Domine. Nam et catelli edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. Scio me, inquit, filiorum panem non mereri, nec integros posse capere cibos; nec sedere ad mensam cum patre; sed contenta sum reliquiis catulorum; ut per humilitatem micarum, ad panis integri veniam magnitudinem. O mira rerum conversio! Israel quondam filius, nos canes. Pro diversitate

fidei, ordo nominum commutatur. De illis postea dicitur: Circumdederunt me canes multi (Ps. XXI, 17). Et: Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem (Philipp. III). Nos audivimus cum Syrophoenissa, et muliere quae sanguine fluxerat: Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Et: Filia, fides tua te salvam fecit.

(Vers. 29, 30.) Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilaeae: et ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles, et alios multos. Et projecerunt eos ad pedes ejus. In eo loco ubi Latinus interpres transtulit, debiles, in Graeco scriptum est, κυλλοὺς, quod non generale debilitatis, sed unius infirmitatis est nomen: ut quomodo claudus dicitur, qui uno claudicat pede: sic κυλλὸς appelletur qui unam manum debilem habet. Nos proprietatem hujus verbi non habemus. Unde et in consequentibus evangelista caeterorum debilium exposuit sanitates, horum tacuit. Quid enim sequitur.

(Vers. 31.) Et curavit eos: ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes: et magnificabant Deum Israel. De κυλλοῖς tacuit, quia quid econtrario diceret, non habebat. Hoc de uno verbo. Intueamur autem quod sanata Chananaeae filia revertatur ad Judaeam, et ad mare Galilaeae, et ascendat in montem: et quasi avis teneros fetus provocet ad volandum; ibique sedeat, et turbae concurrant ad eum, deducentes sive portantes secum variis oppressos infirmitatibus: quos postquam curavit, dedit eis cibos; et hoc opere completo, ascendit

in naviculam, et venit in fines Magedan. Et ascendens in montem, sedebat ibi: et accesserunt ad eum turbae. Observa quod muti, claudi, et caeci ducuntur ad montem, ut ibi curentur a Domino.

(Vers. 32.) Jesus autem convocatis discipulis suis, dixit: Misereor turbae, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent. Et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Vult pascere quos curavit, prius aufert debilitates, ut postea sanis offerat cibos. Convocat quoque discipulos suos, et quod facturus est, loquitur, ut vel magistris exemplum tribuat, cum minoribus atque discipulis communicanda esse consilia, vel ex confabulatione intelligant signi magnitudinem, respondentes se panes in eremo non habere. Misereor, inquit, turbae, quia triduo jam perseverant mecum. Miseretur turbae, quia in trium dierum numero, Patri, Filio, Spirituique sancto credebant. Et non habent quod manducent. Turba semper esurit, et cibis indiget, nisi saturetur a Domino. Et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Esuriebant post magnas debilitates, et per patientiam futuros exspectabant cibos. Non vult eos Jesus dimittere jejunos, ne deficiant in via. Periclitatur ergo, qui sine coelesti pane ad optatam mansionem pervenire festinat. Unde et angelus loquitur ad Eliam: Surge, et manduca, quia grandem viam ambulaturus es (III Reg. XIX, 7).

(Vers. 33 seqq.) Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Jesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem, et paucos pisci-

culos, et praecepit turbae ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens fregit, et dedit discipulis suis: et discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. Et dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan [Μαγδαλά]. De hoc signo jam supra diximus, et eadem repetere otiosi est: tantum in his quae discrepant, immoremur. Supra legimus: Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli, dicentes: Desertus est locus (Supra, XIV, 15), et reliqua. Hic discipulis convocatis, ipse Dominus loquitur: Misereor turbae, quia triduo jam perseverant mecum. Ibi quinque panes erant et duo pisces: hic septem panes et pauci pisciculi. Ibi super fenum discumbunt: hic super terram. Ibi qui comedunt quinque millia sunt, juxta panum numerum quos comedunt: hic quatuor millia. Ibi duodecim cophini replentur de reliquiis fragmentorum: hic septem sportae. In superiori ergo signo, quia propinqui erant et vicini quinque sensuum, non ipse Dominus eorum recordatur, sed discipuli: et recordantur vespere vicina nocte, et inclinante jam sole. Hic autem ipse Dominus recordatur, et misereri se dicit, et causam miserationis exponit: quia triduo jam perseverant mecum, et dimittere eos jejunos non vult, ne deficiant in via. Isti qui de septem panibus, hoc est, in sacrato aluntur numero atque perfecto, non sunt quinque millia, sed quatuor millia: qui numerus semper in laude

ponitur, et quadrangulus lapis non fluctuat, et non est instabilis; et ob hanc causam etiam Evangelia in eo numero consecrata sunt.

(Cap. XVI.---Vers. 1 seqq.) Et accesserunt ad eum Pharisaei et Sadducaei tentantes, et rogaverunt eum, ut signum de coelo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis: Facto vespere, dicitis, serenum erit; rubicundum est enim coelum: et mane, hodie tempestas; rutilat enim triste coelum. Faciem ergo coeli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire. Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae. Hoc in plerisque codicibus non habetur: sensusque manifestus est, quod ex elementorum ordine atque constantia, possint et sereni, et pluviae dies praenosci. Scribae autem et Pharisaei, qui videbantur legis esse doctores, ex prophetarum vaticinio non potuerunt intelligere Salvatoris adventum.

(Vers. 5.) Et relictis illis, abiit, et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis. Relictis Scribis et Pharisaeis, quibus dixerat: Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae, recte abiit trans fretum, et gentium secutus est populos. Quid autem sibi velit signum Jonae, jam supra dictum est.

(Vers. 6, 7.) Intuemini, et cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum. At illi cogitabant inter se, dicentes: Quia panes non accepimus. Qui cavet a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum, Legis ac litterae praecepta non

servat, traditiones hominum negligit, ut faciat mandatum Dei.

(Vers. 8 seqq.) Sciens autem Jesus, dixit eis: Quid cogitatis inter vos, modicae fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, et quinque millium hominum, et quot cophinos sumpsistis? Neque septem panum, quatuor millium hominum, et quot sportas sumpsistis? Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento Pharisaeorum, et Sadducaeorum. Tunc intellexerunt, quia non dixerit, cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisaeorum et Sadducaeorum. Per occasionem praecepti, quod Salvator jusserat, dicens: Cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum, docet eos quid significent quinque panes, et septem: quinque millia hominum, et quatuor millia, quae pasta sunt in eremo; quod licet signorum magnitudo perspicua sit, tamen et aliud in spirituali intelligentia demonstretur. Si enim fermentum Pharisaeorum et Sadducaeorum non corporalem panem, sed traditiones perversas, et haeretica significat dogmata; quare et cibi, quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam integramque significent? Quaerat aliquis et dicat: Quomodo panes non habebant, qui statim impletis septem sportis, ascenderunt in naviculam, et venerunt in fines Magedan: ibique audiunt navigantes, quod cavere debeant a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum? Sed Scriptura testatur quod obliti sint eos secum tollere. Hoc est fermentum, de quo et Apostolus loquitur; Modicum fermentum

totam massam corrumpit (I Cor. V, 6). Istiusmodi fermentum, quod omni ratione vitandum est, habuit Marcion, et Valentinus, et omnes haeretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinae mixtum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in majus, et ad saporem suum universam conspersionem [Al. conversionem] trahat: ita et doctrina haeretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus jecerit, in brevi ingens flamma succrescit, et totam hominis possessionem ad se trahit. Denique sequitur: Tunc intellexerunt, quia non dixisset cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisaeorum et Sadducaeorum.

LIBER TERTIUS.

(Vers. 13.) Venit autem Jesus in partes Caesareae Philippi. Philippus iste est frater Herodis, de quo supra diximus, tetrarcha Ituraeae et Trachonitidis regionis, qui in honorem Tiberii Caesaris Caesaream, quae nunc Paneas dicitur, construxit, et in honorem Caesaris, pariterque sui nominis appellavit eam Caesaream Philippi, et est in provincia Phoenicis: imitatus Herodem patrem, qui in honorem Augusti Caesaris appellavit Caesaream, quae prius turris Stratonis vocabatur: et ex nomine filiae ejus Juliadem trans Jordanem exstruxit. Iste [Al. ille] locus est Caesareae Philippi, ubi Jordanis oritur ad radices Libani, et habet duos fontes, unum nomine Jor, et alterum Dan, qui simul mixti, Jordanis nomen efficiunt.

Et interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? Non dixit, quem me dicunt esse homines, sed Filium hominis: ne jactanter de se quaerere videretur. Et nota, quod ubicumque scriptum est in veteri Testamento, filius hominis, in Hebraeo positum sit, filius Adam. Ut est illud [Al. illud quoque], quod in psalmo legimus: Filii hominum usquequo gravi corde (Psal. IV, 3), quod in Hebraeo dicitur, filii Adam. Pulchre autem interrogat: Quem dicunt homines esse Filium hominis? quia qui de Filio hominis loquuntur, homines sunt: qui vero divi-

nitatem ejus intelligunt, non homines, sed dii appellantur.

(Vers. 14.) At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis. Dicit illis Jesus. Miror quosdam interpretes causas errorum inquirere singulorum, et disputationem longissimam texere, quare Dominum nostrum Jesum Christum alii Joannem putaverint, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis: cum sic potuerint errare in Elia et Jeremia, quomodo Herodes erravit in Joanne, dicens: Quem ego decollavi Joannem, ipse surrexit a mortuis, et virtutes operantur in eo (Marc. VI, 16).

(Vers. 15, 16.) Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi. Prudens lector, attende, quod ex consequentibus textuque sermonis, apostoli nequaquam homines, sed dii appellantur. Cum enim dixisset: Quem dicunt homines esse Filium hominis, subjecit: Vos autem quem me esse dicitis? Illis quia homines sunt, humana opinantibus; vos qui estis dii, quem me esse existimatis? Petrus ex persona omnium apostolorum profitetur: Tu es Christus Filius Dei vivi. Deum vivum appellat, ad distinctionem eorum deorum, qui putantur dii, sed mortui sunt: Saturnum, Jovem, Venerem, Minervam [Al. Cererem], Liberum, Herculem, et caetera idolorum portenta significans.

(Vers. 17.) Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Testimonio de se Apostoli reddit vicem.

Petrus dixerat: Tu es Christus Filius Dei vivi; mercedem recepit vera confessio: Beatus es, Simon Barjona. Quare? quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed revelavit Pater. Quod caro et sanguis revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est. Ergo ex confessione sortitur vocabulum, quod revelationem ex Spiritu sancto habeat, cujus et filius appellandus sit. Siquidem Barjona in nostra lingua sonat, filius columbae. Alii simpliciter accipiunt, quod Simon, id est, Petrus, sit filius Joannis, juxta alterius loci interrogationem: Simon Joannis, diligis me (Joan. XXI, 15)? Qui respondit: Domine, tu scis. Et volunt Scriptorum vitio depravatum, ut pro Bar Joanna, hoc est, filius Joannis, Barjona scriptum sit, una detracta syllaba. Joanna autem interpretatur, Domini gratia. Utrumque autem nomen mystice intelligi potest, quod et columba, Spiritum sanctum; et gratia Dei, donum significet spirituale. Illud quoque quod ait: Quia caro et sanguis non revelavit tibi, Apostolicae narrationi comparatur, in qua ait: Continuo non acquievi carni et sanguini (Galat. I, 16), carnem ibi et sanguinem, Judaeos significans, ut hic quoque sub alio sensu demonstretur, quod ei non per doctrinam Pharisaeorum, sed per Dei gratiam Christus Dei Filius revelatus sit.

(Vers. 18.) Et ego dico tibi. Quid est quod ait: Et ego dico tibi? Quia tu mihi dixisti: Tu es Christus Filius Dei vivi: et ego dico tibi, non sermone casso, et nullum habente opus, sed dico tibi: quia meum dixisse, fecisse est. Quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Sicut ipse lumen apostolis donavit, ut lumen mundi

appellarentur, caeteraque ex Domino sortiti sunt vocabula: ita et Simoni, qui credebat in petram Christum, Petri largitus est nomen. At secundum metaphoram petrae, recte dicitur ei: Aedificabo Ecclesiam meam super te. Et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Ego portae inferi reor vitia atque peccata: vel certe haereticorum doctrinas, per quas illecti homines ducuntur ad tartarum. Nemo itaque putet de morte dici, quod apostoli conditioni mortis subjecti non fuerint, quorum martyria videat coruscare.

(Vers. 19.) Et dabo tibi claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum in coelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum in coelis. Istum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisaeorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur; cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Legimus in Levitico (Cap. XIV) de leprosis, ubi jubentur, ut ostendant se sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant: non quo sacerdotes leprosos faciant et immundos; sed quo habeant notitiam leprosi, et non leprosi, et possint discernere qui mundus, quive immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit: sic et hic alligat, vel solvit episcopus et presbyter, non eos qui insontes sunt, vel noxii; sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quive solvendus.

(Vers. 20.) Tunc praecepit discipulis suis ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus Christus.

Supra mittens discipulos ad praedicandum, jusserat eis ut annuntiarent adventum suum: hic praecepit, ne se dicant esse Jesum Christum. Mihi videtur aliud esse Christum praedicare, aliud Jesum Christum. Christus commune dignitatis est nomen: Jesus proprium vocabulum Salvatoris. Potest autem fieri, ut idcirco ante passionem et resurrectionem se noluerit praedicari; ut completo postea sanguinis sacramento, opportunius apostolis diceret: Euntes docete omnes gentes (Matth. ult. 19), etc. Quod ne quis putet nostrae tantum esse intelligentiae, et non sensus Evangelici, quae sequuntur, causas prohibitae tunc praedicationis exponunt.

(Vers. 21.) Exinde coepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. Et est sensus: Tunc me praedicate, cum ista passus fuero, quia non prodest Christum publice praedicare, et ejus vulgare in populis majestatem, quem post paululum flagellatum visuri sint et crucifixum, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum. Et nunc Jesus multa patitur ab his, qui rursum sibi crucifigunt Filium Dei (Hebr. VI): et cum seniores putentur in Ecclesia, et principes sacerdotum, simplicem sequentes litteram, occidunt Filium Dei, qui totus sentitur in spiritu.

(Vers. 22, 23.) Et assumens eum Petrus, coepit increpare illum, dicens: Absit a te, Domine, non erit tibi hoc. Qui conversus dixit Petro: Vade post me, Satana, scandalum es mihi: quia non

sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum. Saepe diximus nimii ardoris amorisque quam maximi fuisse Petrum in Dominum Salvatorem. Quia ergo post confessionem suam, qua dixerat: Tu es Christus Filius Dei vivi; et praemium Salvatoris, quod audierat: Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi; sed Pater meus qui in coelis est, repente audit a Domino, oportere se ire Jerosolymam, ibique multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere, non [Vict. tacet non] vult destrui confessionem suam; nec putat fieri posse ut Filius Dei occidatur: assumitque eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne praesentibus caeteris condiscipulis magistrum videatur arguere, et coepit increpare illum amantis affectu, et optantis dicere: Absit a te, Domine: vel ut melius habetur in Graeco, ἵλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, hoc est, propitius sis tibi, Domine, non erit tibi hoc: non potest fieri, nec recipiunt aures meae, ut Dei Filius occidendus sit. Ad quem Dominus conversus, ait: Vade retro [Vict. addit me], Satana, scandalum mihi es. Satanas interpretatur, adversarius, sive contrarius. Quia contraria, inquit, loqueris voluntati meae, debes adversarius appellari. Multi putant quod non Petrus correptus sit, sed adversarius spiritus, qui haec dicere Apostolo [Al. Apostolum] suggerebat. Sed mihi hic error Apostolicus, et de pietatis affectu veniens, numquam incentivum diaboli videbitur: Vade retro me, Satana. Diabolo dicitur: Vade retro. Petrus audit: Vade retro me, hoc est, sequere sententiam meam: quia non

sapis ea quae Dei sunt, sed quae hominum. Meae voluntatis est, et Patris (cujus veni facere voluntatem (Joan. VI) ut pro hominum salute moriar, tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici in terram cadere, ut multos fructus afferat (Joan. XII). Prudens lector inquirat quomodo post tantam beatitudinem: Beatus es, Simon Barjona; et: Tu es Petrus; et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; et portae inferi non praevalebunt adversus eam; et: Tibi dabo claves regni coelorum; et: Quod ligaveris vel solveris super terram, erit ligatum vel solutum in coelo; nunc audiat: Vade retro me, Satana, scandalum mihi es? Aut quae sit tam repentina conversio, ut post tanta praemia, Satanas appelletur? Sed si consideret qui hoc quaerit, Petro illam benedictionem et beatitudinem, ac potestatem, et aedificationem super eum Ecclesiae, in futuro promissam, non in praesenti datam intelliget. Aedificabo, inquit, super te Ecclesiam meam et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et: Dabo tibi claves regni coelorum. Omnia de futuro, quae si statim dedisset ei, numquam in eo pravae opinionis error invenisset locum.

(Vers. 24 seqq.) Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum; et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Quid enim prodest homini si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? Qui deponit veterem hominem cum operibus suis (Coloss. III),

denegat semetipsum dicens: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (Galat. II, 20): tollitque crucem suam, et mundo crucifigatur. Cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum.

Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Pro Israel datur commutatio Aegyptus et Aethiopia, et Syene (Isai. XLIII, 3, 4): pro anima humana illa sola est retributio, quam Psalmista canit: Quid retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Ps. CXV, 3).

(Vers. 27.) Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis: et tunc reddet unicuique secundum opus ejus. Petrus ad praedicationem Dominicae mortis scandalizatus, sententia Domini fuerat increpatus: provocati discipuli, ut abnegarent se, et tollerent crucem suam, et morientium animo sequerentur magistrum. Grandis terror audientium, et qui possit, principe apostolorum perterrito, etiam aliis metum injicere: idcirco tristibus laeta succedunt, et dicit: Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis. Times mortem, audi gloriam triumphantis. Vereris crucem, ausculta angelorum ministeria. Et tunc, inquit, reddet unicuique secundum opera ejus (Rom. X, 12). Non est distinctio Judaei et ethnici, viri et mulieris, pauperum et divitum, ubi non personae, sed opera considerantur.

(Vers. 28.) Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec

videant Filium hominis venientem in regno suo. Terrorem apostolorum spe medicari voluerat promissorum, dicens: Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis. Insuper auctoritate judicis addita: et reddet unicuique secundum opera sua. Poterat apostolorum tacita cogitatio, istiusmodi scandalum sustinere: occisionem et mortem nunc dicis esse venturam: quod autem promittis te affuturum in gloria Patris cum angelorum ministeriis, et judicis potestate, hoc in dies erit, et in tempora longa differetur [Al. differtur]. Praevidens ergo occultorum cognitor quid possent objicere, praesentem timorem praesenti compensat praemio. Quid enim dicit: Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo; ut qualis est postea venturus, ob incredulitatem vestram praesenti tempore demonstretur.

(Cap. XVII.---Vers. 1.) Et post dies sex, assumens Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus. Quare Petrus, et Jacobus, et Joannes in quibusdam Evangeliorum locis separentur a caeteris; aut quid privilegii habeant extra alios apostolos, crebro diximus. Nunc quaeritur quomodo post dies sex assumpserit eos, et duxerit in montem excelsum seorsum: cum Lucas evangelista octonarium numerum ponat (Luc. IX). Sed facilis responsio est, quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur et extremus. Non enim dicitur: Post dies octo assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem; sed die octavo.

Ducit illos in montem excelsum seorsum. Ducere ad montana discipulos, pars regni est. Ducuntur seorsum, quia multi vocati, pauci vero electi (Matth. XX, 16, et XXII, 14).

(Vers. 2.) Et transfiguratus est ante eos. Qualis futurus est tempore judicandi, talis apparuit apostolis. Quod autem dicit: Transfiguratus est ante eos, nemo putet pristinam eum formam et faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatem, et assumpsisse corpus vel spirituale, vel aereum; sed quomodo transformatus sit, evangelista demonstrat, dicens.

Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Ubi splendor faciei ostenditur, et candor describitur vestium, non substantia tollitur, sed gloria commutatur. Resplenduit facies ejus sicut sol. Certe transformatus est Dominus in eam gloriam, qua venturus est postea in regno suo. Transformatio splendorem addidit, faciem non subtraxit. Esto corpus spirituale fuerit, num et vestimenta mutata sunt, quae intantum fuere candida, ut alius evangelista dixerit: Qualia fullo super terram non potest facere (Marc. IX, 2). Quod autem fullo super terram potest facere, corporale est, et tactui subjacet, et non spirituale et aereum, quod illudat oculis, et tantum in phantasmate conspiciatur.

(Vers. 3.) Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias, cum eo loquentes. Scribis et Pharisaeis tentantibus se, et de coelo signa poscentibus, dare noluit, sed pravam postulationem confutavit responsione prudenti. Hic vero, ut apostolorum augeat fidem, dat signum de coelo, Elia inde de-

scendente quo conscenderat; et Moyse ab inferis resurgente: quod et Achaz per Isaiam praecipitur, ut petat sibi signum de excelso, aut de inferno (Isai. VII, et IV Reg. II). Nam quod dictum est: Apparuerunt illis Moyses et Elias, cum eo loquentes; et in alio refertur Evangelio, nuntiasse ei quae Jerosolymis passurus esset (Luc. IX): Lex ostenditur et prophetae, qui et passionem Domini, et resurrectionem crebris vocibus nuntiarunt.

(Vers. 4.) Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum: Domine, bonum est nos hic esse. Qui ad montana conscenderat, non vult ad terrena descendere; sed semper in sublimibus perseverare.

Si vis, faciamus hic tria tabernacula: Tibi unum, Moysi unum, et Eliae unum. Erras, Petre, sicut et alius evangelista testatur. Nescis quid dicas (Luc. IX). Noli tria tabernacula quaerere, cum unum sit tabernaculum Evangelii, in quo Lex et Prophetae recapitulanda sunt. Si autem quaeris tria tabernacula, nequaquam servos cum Domino conferas, sed fac tria tabernacula: immo unum Patri, et Filio, et Spiritui sancto; ut quorum est una divinitas, unum sit et in pectore tuo tabernaculum.

(Vers. 5.) Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Quia imprudenter interrogaverat, propterea responsionem Domini non meretur, sed Pater respondet pro Filio, ut verbum Domini compleretur: Ego testimonium non dico pro me, sed Pater qui me misit, ipse pro me dicit testimonium (Joan. V, 37, et VIII, 18). Nubes

autem videtur lucida, et obumbrat eos: ut qui carnale e frondibus, aut tentoriis quaerebant tabernaculum, nubis lucidae operirentur umbraculo. Vox quoque de coelo Patris loquentis auditur, quae et testimonium perhibeat Filio; et Petrum [Al. Petri], errore sublato, doceat veritatem: immo per Petrum caeteros apostolos. Hic est, ait, Filius meus dilectus: huic figendum est tabernaculum, huic obtemperandum. Hic est filius, illi servi sunt: Moyses et Elias debent et ipsi vobiscum in penetralibus cordis sui Domino tabernaculum praeparare.

(Vers. 6.) Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. Triplicem ob causam pavore terrentur, vel quia se errasse cognoverant, vel quia nubes lucida operuerat eos, aut quia Dei Patris vocem loquentis audierant: quia humana fragilitas conspectum majoris gloriae ferre non sustinet, ac toto animo et corpore contremiscens, ad terram cadit. Quanto quis ampliora quaesierit, tanto magis ad inferiora collabitur, si ignoraverit mensuram suam.

(Vers. 7.) Et accessit Jesus, et tetigit eos. Quia illi jacebant, et surgere non poterant, ipse clementer accedit, et tangit eos, ut tactu timorem fuget, et debilitata membra solidentur.

Dixitque eis: Surgite, et nolite timere. Quos manu sanaverat, sanat imperio. Nolite timere. Primum timor expellitur, ut postea doctrina tribuatur.

(Vers. 8.) Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum. Rationabiliter postquam surrexerunt, non viderunt nisi solum

Jesum: ne si Moyses et Elias perseverassent cum Domino, Patris vox videretur incerta, cui potissimum daret testimonium. Vident ergo Jesum stantem, ablata nube, et Moysen et Eliam evanuisse: quia postquam Legis et Prophetarum umbra discesserit, quae velamento suo apostolos texerat, utrumque lumen in Evangelio reperitur.

(Vers. 9.) Et descendentibus illis de monte praecepit Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. Futuri regni praemeditatio, et gloria triumphantis demonstrata fuerat in monte. Non ergo vult hoc in populos praedicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret.

(Vers. 10.) Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo Scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? Nisi causas noverimus, quare interrogaverint discipuli super Eliae nomine, stulta videtur, et extraordinaria eorum interrogatio. Quid enim pertinet ad ea, quae supra scripta sunt, de Eliae adventu quaerere? Traditio Pharisaeorum est, juxta Malachiam prophetam (qui est novissimus in duodecim) quod Elias veniat ante adventum Salvatoris, et reducat cor patrum ad filios, et filiorum ad patres, et restituat omnia in antiquum statum (Malach. IV). Aestimant ergo discipuli transformationem gloriae hanc esse, quam in monte videant, et dicunt: Si jam venisti in gloria, quomodo praecursor tuus non apparet, maxime quia Eliam viderant recessisse. Quando autem adjiciunt: Scribae dicunt quod Eliam oporteat primum venire: Primum di-

cendo, ostendunt quod nisi Elias venerit, non sit secundum Scripturas Salvatoris adventus.

(Vers. 11, 12.) At ille respondens, ait illis: Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias jam venit. Ipse qui venturus est in secundo Salvatoris adventu, juxta corporis fidem, nunc per Joannem venit in virtute et spiritu.

Et non cognoverunt eum; sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt: Hoc est, spreverunt, et decollaverunt eum.

(Vers. 13.) Sic et Filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis. Quaeritur autem cum Herodes et Herodias Joannem interfecerint, quomodo ipsi Jesum quoque crucifixisse dicantur: cum legamus eum a Scribis et Pharisaeis interfectum? Et breviter respondendum, quod et in Joannis nece Pharisaeorum factio consenserit, et in occisione Domini Herodes junxerit voluntatem suam: qui illusum atque despectum remiserit ad Pilatum, ut crucifigerent eum.

(Vers. 14, 15.) Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur: nam saepe cadit in ignem, et crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum. Quam ob causam daemon observans lunae cursum, corripiat homines, et per creaturas infamare studeat Creatorem, supra diximus. Mihi autem videtur juxta tropologiam lunaticus esse, qui per horarum momenta mutatur ad vitia, nec persistit in coepto, sed crescit atque decrescit: et nunc in ignem fertur, quo adulterantium corda succensa

sunt (Osee VII): nunc in aquas, quae non valent exstinguere charitatem. Quod autem dicit: Obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum, latenter accusat apostolos, cum impossibilitas curandi, interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur, dicente Domino. Fiat tibi secundum fidem tuam (Marc. V, 34, et X, 52).

(Vers. 16.) Respondens autem Jesus, ait: O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos? afferte huc illum ad me. Non quod taedio superatus sit, et mansuetus ac mitis, qui non aperuit sicut agnus coram tondente os suum (Isai. LIII), nec in verba furoris eruperit; sed quod in similitudinem medici, si aegrotum videat contra sua praecepta se gerere, dicat: Usquequo accedam ad domum tuam, quousque artis perdam industriam, me aliud jubente, et te aliud perpetrante? Intantum autem non est iratus homini, sed vitio; et per unum hominem Judaeos arguit infidelitatis, ut statim intulerit: Afferte eum huc ad me.

(Vers. 17.) Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo daemonium, et curatus est puer ex illa hora. Not he qui patiebatur, sed daemon debuerat increpari. Sive increpavit puerum, et exivit ab eo daemon: quia propter peccata sua a daemone fuerat oppressus.

(Vers. 18.) Et dixerunt: quare nos non potuimus ejicere illum? Dicit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis. Hoc est quod in alio loco dicit: Quaecumque in nomine meo petieritis, credentes accipietis (Joan. XV,

2). Ergo quoties non accipimus, non praestantis est impossibilitas, sed culpa deprecantium.

(Vers. 19.) Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, et transibit: et nihil impossibile erit vobis. Putant aliqui fidem grano sinapis comparatam, parvam dici, quod regnum coelorum grano sinapis conferatur; cum apostolus dicat: Et si totam fidem habuero, ita ut montes transferam (I Cor. XV, 2). Ergo magna est fides, quae grano sinapis coaequatur. Montis translatio non ejus significatur, quem oculis carnis aspicimus, sed illius qui a Domino translatus fuerat ex lunatico. Quod enim ait: Dicetis monti huic, transi hinc, et transibit, de daemone intelligitur. Ex quo stultitiae coarguendi sunt, qui contendunt, apostolos, omnesque credentes, ne parvam quidem habuisse fidem: quia nullus eorum montes transtulerit. Neque enim tantum prodest montis de alio in alium locum translatio: et vana signorum quaerenda ostentatio; quantum in utilitatem omnium iste mons transferendus est, qui per prophetam dicitur corrumpere omnem terram (Zach. IV).

(Vers. 20.) Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem et jejunium. Dum docet quomodo nequissimus daemon possit expelli, omnes instituit ad vitam.

(Vers. 21 seqq.) Conversantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occident eum; et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. Semper prosperis miscet tristia, ut cum repente venerint, non terreant apostolos; sed a

praemeditatis ferantur animis: Si enim contristat eos quod occidendus est, debet laetificare quod die tertio dicitur resurrecturus. Porro quod contristantur, et contristantur vehementer, non de infidelitate venit (alioquin scierant [Al. scirent] et Petrum esse correptum, quare non saperet ea quae Dei sunt, sed quae hominum) verum quia pro dilectione magistri nihil de eo sinistrum, et humile patiuntur audire.

(Vers. 24.) Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma? Ait: Etiam. Post Augustum Caesarem Judaea facta est tributaria, et omnes censi capite ferebantur. Unde et Joseph cum Maria cognata sua professus [Al. profectus] est in Bethleem. Rursum quoniam nutritus erat in Nazareth (quod est oppidum Galilaeae Capharnaum urbi subjacens) ex more poscunt tributa: et pro signorum magnitudine hi qui exigebant, non audent ipsum repetere, sed discipulum conveniunt, sive malitiose interrogant: utrum reddat tributa, an contradicat Caesaris voluntati; juxta quod in alio loco legimus: Licet Caesaris tributa solvere, an non (Marc. XII, 14)?

Et cum intrasset in domum, praevenit eum Jesus, dicens. Qui didrachma exigebant, seorsum convenerant Petrum. Cumque intrasset domum, antequam Petrus suggereret, interrogat Dominus, ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi; cum videant eum nosse quae absente se gesta sunt.

(Vers. 25.) Quid tibi videtur, Simon? Reges terrae a quibus accipiunt tributum vel censum, a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii. Dominus noster, et secundum carnem, et secundum spiritum filius regis erat, vel ex David stirpe generatus, vel omnipotentis Verbum Patris. Ergo tributa quasi regum filius non debebat, sed qui humilitatem carnis assumpserat, debuit adimplere omnem justitiam. Nosque infelices qui Christi censemur nomine, et nihil dignum tanta facimus majestate: ille pro nobis et crucem sustinuit, et tributa reddidit, nos pro illius honore tributa non reddimus, et quasi filii regis a vestigalibus immunes sumus.

(Vers. 26.) Ut autem non scandalizemus eos: vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle. Et aperto ore ejus, invenies staterem: illum sumens, da eis pro me et te. Quid primum mirer in hoc loco, nescio, utrum praescientiam, an magnitudinem Salvatoris. Praescientiam quod noverat piscem habere in ore staterem, et quod primus ipse capiendus esset. Magnitudinem atque virtutem, si ad verbum ejus statim stater in ore piscis creatus est, et quod futurum erat, ipse loquendo fecerit. Videtur autem mihi secundum mysticos intellectus, iste esse piscis qui primus captus est, qui in profundo maris erat, et in salsis amarisque gurgitibus morabatur, ut per secundum Adam liberaretur primus Adam: et id quod in ore ejus, hoc est in confessione fuerat inventum, pro Petro et Domino redderetur. Et pulchre idipsum quidem datur pretium, sed divisum est, quia pro Petro quasi pro

peccatore pretium reddebatur: Dominus autem noster peccatum non fecerat, nec dolus inventus est in ore ejus (Isai. LIII). Stater dicitur, qui duo habet didrachmata, ut ostenderetur similitudo carnis, dum eodem et servus et Dominus pretio liberantur. Sed et simpliciter intellectum aedificat auditorem: dum tantae Dominus fuerit paupertatis, ut unde tributa pro se et apostolo redderet, non habuerit. Quod si quis objicere voluerit: et quomodo Judas in loculis portabat pecuniam? Respondebimus, rem pauperum in usus suos convertere nefas putavit, nobisque idem tribuit exemplum.

(Cap. XVIII.---Vers. 1.) In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis putas major est in regno coelorum? Quod saepe monui, etiam nunc observandum est. Causae quaerendae sunt singulorum Domini dictorum atque factorum. Post inventum staterem, post tributa reddita, quid sibi vult apostolorum repentina interrogatio? In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum dicentes, Quis putas major est in regno coelorum? Quia viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum, ex aequalitate pretii, arbitrati sunt Petrum omnibus apostolis esse praelatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus, ideo interrogant, quis major sit in regno coelorum? Videnque Jesus cogitationes eorum, et causas erroris intelligens, vult desiderium gloriae, humilitatis contentione sanare.

(Vers. 2.) Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit. Vel simpliciter quemlibet parvulum, ut aetatem quaereret, et si-

militudinem innocentiae demonstraret. Vel certe parvulum statuit in medio eorum seipsum, qui non ministrari, sed ministrare venerat, ut eis humilitatis tribueret exemplum. Alii parvulum interpretantur Spiritum sanctum, quem posuerit in cordibus discipulorum, ut superbiam in humilitatem mutaret.

(Vers. 3.) Amen dico vobis, nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum. Non praecipitur apostolis, ut aetatem habeant parvulorum, sed ut innocentiam, et quod illi per annos possident, hi possideant per industriam: ut malitia, non sapientia parvuli sint.

(Vers. 4.) Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno coelorum. Sicut iste parvulus, cujus vobis exemplum tribuo, non perseverat in iracundia, non laesus meminit, non videns pulchram mulierem delectatur, non aliud cogitat, et aliud loquitur; sic et vos nisi talem habueritis innocentiam, et animi puritatem, non poteritis regna coelorum intrare. Sive aliter: Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno coelorum. Qui imitatus fuerit me, et se in exemplum mei humiliaverit, ut tantum se dejiciat, quantum ego dejeci [me], formam servi accipiens, hic intrabit in regnum coelorum (Philipp. II).

(Vers. 5.) Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. Qui talis fuerit, ut Christi imitetur humilitatem et innocentiam, in eo Christus suscipitur. Et prudenter, ne cum delatum fuerit apostolis, se putent honoratos,

adjecit, non illos sui [Al. suo] merito, sed magistri honore suscipiendos.

(Vers. 6.) Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt. Nota quod qui scandalizatur, parvulus est: majores enim scandala non recipiunt.

Expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. Quamquam haec generalis possit esse sententia adversus omnes qui aliquem scandalizant, tamen juxta consequentiam sermonis etiam contra apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando, quis major esset in regno coelorum, videbantur inter se de dignitate contendere, et si in hoc vitio permansissent, poterant eos quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit: Expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, secundum ritum provinciae loquitur, quo majorum criminum ista apud veteres Judaeos poena fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur. Expedit autem ei, quia multo melius est pro culpa brevem recipere poenam, quam aeternis servari cruciatibus. Non enim vindicabit [Al. judicabit] Dominus bis in idipsum (Naum. I).

(Vers. 7.) Vae mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala. Verumtamen vae homini per quem scandalum venit. Non quod necesse sit venire scandala, alioquin sine culpa essent, qui scandalum faciunt, sed cum necesse sit in isto mundo fieri scandala, unusquisque suo vitio scandalis patet. Simulque per generalem

sententiam percutitur Judas, qui proditioni animum praeparaverat.

(Vers. 8, 9.) Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum et projice abs te. Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum est tibi cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Necesse est quidem venire scandala: Vae tamen ei est homini, qui quod necesse est ut fiat in mundo, vitio suo facit, ut per se fiat. Igitur omnis truncatur affectus, et universa propinquitas amputatur, ne per occasionem pietatis unusquisque credentium scandalis pateat. Si, inquit, ita est quis tibi conjunctus, ut manus, pes, oculus, et est utilis atque sollicitus, et acutus ad perspiciendum: scandalum autem tibi facit, et propter dissonantiam morum te pertrahit in gehennam: melius est, ut et propinquitate ejus, et emolumentis carnalibus careas, ne dum vis lucrifacere cognatos et necessarios, causam habeas ruinarum. Itaque non frater, non uxor, non filii, non amici, non omnis affectus qui nos excludere potest a regno coelorum, amori Domini praeponatur. Novit unusquisque credentium, quid sibi noceat, vel in quo sollicitetur animus, ac saepe tentetur. Melius est vitam solitariam ducere, quam ob vitae praesentis necessaria, aeternam vitam perdere.

(Vers. 10, 11.) Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis: quia angeli eorum

in coelis semper vident faciem Patris mei qui in coelis est. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. Supra dixerat per manum, et pedem, et oculum, omnes propinquitates et necessitudines, quae scandalum facere poterant, amputandas: austeritatem itaque sententiae, subjecto praecepto temperat, dicens: Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis. Sic, inquit, praecipio severitatem, ut, commisceri clementiam doceam. Quantum in vobis est, nolite contemnere, sed per vestram salutem etiam illorum quaerite sanitatem. Sin autem perseverantes in peccatis videritis, et vitiis servientes, melius est vos solos salvos fieri, quam perire cum pluribus. Quia angeli eorum in coelis vident semper faciem Patris. Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui angelum delegatum. Unde legimus in Apocalypsi Joannis: Angelo Ephesi, Thyatirae, et angelo Philadelphiae, et angelis quatuor reliquarum Ecclesiarum scribe haec (Apoc. I, 2, 3). Apostolus quoque praecipit velari capita in ecclesiis feminarum, propter angelos (I Cor. XI).

(Vers. 12, 13.) Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis: nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit quaerere eam quae erravit? Et si contigerit ut inveniat eam: amen dico vobis, quia gaudebit super ea magis quam super nonaginta novem, quae non erraverunt. Consequenter ad clementiam provocat, qui praemiserat, dicens: Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis, et subjungit parabolam nonaginta novem ovium in montibus

relictarum, et unius errantis, quam pastor bonus, quia propter nimiam infirmitatem ambulare non poterat, humeris suis ad reliquum gregem reportavit. Quidam putant istum esse pastorem, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse aequalem Deo; sed exinanivit se, formam servi accipiens, factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. II, 6 et seqq.): et ob id ad terrena descenderit, ut salvam faceret unam oviculam quae perierat, hoc est, humanum genus. Alii vero in nonaginta novem ovibus, justorum putant numerum intelligi; et in una ovicula, peccatorem, secundum quod in alio loco dixerat: Non veni justos vocare, sed peccatores: non enim opus habent sani medico, sed hi qui se male habent (Luc. V, 32). Ista parabola in Evangelio secundum Lucam cum aliis duabus parabolis decem drachmarum et duorum filiorum scripta est (Luc. XV).

(Vers. 14.) Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis. Refert ad superius propositum, de quo dixerat: Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis; et docet idcirco parabolam positam, ut pusilli non contemnantur. In eo autem quod dicit: Non est voluntas ante Patrem vestrum, ut pereat unus de pusillis istis: quoties aliquis perierit de pusillis istis, ostenditur quod non voluntate Patris perierit.

(Vers. 15 seqq.) Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc

unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Si peccaverit in nos frater noster, et in qualibet causa nos laeserit, dimittendi habemus potestatem, immo necessitatem, qua [Al. quia] praecipitur, ut debitoribus nostris debita dimittamus. Si autem in Deum quis peccaverit, non est nostri arbitrii. Dicit enim Scriptura divina: Si peccaverit homo in hominem, rogabit pro eo sacerdos. Si autem in Deum peccaverit, quis rogabit pro eo? Nos econtrario in Dei injuria benigni sumus, in nostris contumeliis exercemus odia. Corripeundus est autem frater seorsum, ne si semel pudorem, ac verecundiam amiserit, remaneat in peccato. Et siquidem audierit, lucrifacimus animam ejus, et per alterius salutem, nobis quoque acquiritur salus. Sin autem audire noluerit, adhibeatur frater. Quod si nec illum audierit, adhibeatur et tertius, vel corrigendi studio, vel conveniendi sub testibus. Porro si nec illos audire voluerit, tunc multis dicendum est, ut detestationi eum habeant, et qui non potuit pudore salvari, salvetur opprobriis. Quando autem dicitur: Sit tibi sicut ethnicus et publicanus, ostenditur majoris esse detestationis, qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quam hi qui aperte Gentiles sunt. Publicani enim vocantur secundum tropologiam, qui saeculi sectantur lucra, et exigunt vectigalia per negotiationes et fraudes, ac furta, sceleratasque perjuria.

(Vers. 18.) Amen dico vobis: quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. Quia dixerat: Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus, et poterat contemptoris fratris haec occulta esse responsio, vel tacita cogitatio, si me despicis, et ego te despicio, si tu me condemnas, et mea sententia condemnaberis: potestatem tribuit apostolis, ut sciant qui a talibus condemnantur, humanam sententiam divina sententia roborari, et quodcumque ligatum fuerit in terra, ligari pariter et in coelo.

(Vers. 19, 20.) Iterum dico vobis: quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in coelis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Omnis supra sermo nos ad concordiam provocarat. Igitur et praemium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cum se dicat inter duos et tres medium fore. Juxta illud exemplum tyranni, qui duos amicos captos (cum unus ad visendam matrem revertisset, et amicum pro se vadem dedisset) sic probare voluit, ut uno tento, alterum dimitteret. Cumque revertisset ad condictam diem, admirans amborum fidem, rogavit ut se haberent tertium. Possumus et hoc spiritualiter intelligere, quod ubi spiritus et anima corpusque consenserint, et non inter se bellum diversarum habuerint voluntatum [Al. voluptatum]; carne concupiscente adversus spiritum, et spiritu adversus carnem, de omni re quam petie-

rint, impetrent a Patre. Nullique dubium quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus ea vult habere quae spiritus.

(Vers. 21, 22.) Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies? sed usque septuagies septies. Haeret sibi sermo Dominicus, et in modum funiculi triplicis rumpi non potest. Supra dixerat: Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis; et adjecerat: Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum; et praemium repromiserat, dicens: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re impetrabunt quam petierint; et ego ero in medio eorum. Provocatus apostolus Petrus interrogat, quoties fratri in se peccanti dimittere debeat, et cum interrogatione profert sententiam, usque septies? Cui respondit Jesus: Non usque septies, sed usque septuagies septies, id est, quadringentis nonaginta vicibus, ut toties peccanti fratri dimitteret in die, quoties ille peccare non possit.

(Vers. 23.) Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Familiare est Syris et maxime Palaestinis ad omnem sermonem suum parabolas jungere: ut quod per simplex praeceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaque teneatur. Praecepit itaque Petro sub comparatione regis et domini, et servi, qui debitor decem millium talentorum, a domino rogans, veniam impetraverat; ut ipse quoque dimittat conservis suis minora peccantibus. Si

enim ille rex et dominus servo debitori decem millia talentorum tam facile dimisit, quanto magis servi conservis suis debent minora dimittere? Quod ut manifestius fiat, dicamus sub exemplo: Si quis nostrum commiserit adulterium, homicidium, sacrilegium, majora crimina decem millium talentorum, rogantibus dimittuntur, si et ipsi dimittant minora peccantibus. Sin autem ob factam contumeliam simul implacabiles, et propter amarum verbum perpetes habeamus discordias: nonne nobis videmur recte redigendi in carcerem: et sub exemplo operis nostri hoc agere, ut majorum nobis delictorum venia non relaxetur?

(Vers. 24 seqq.) Et cum coepisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debebat decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus venundari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quae habebat, et reddi. Procidens autem servus ille, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum: et debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et procidens conservus ejus rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit: sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conservi ejus quae fiebant, contristati sunt valde: et venerunt, et narraverunt domino suo omnia quae facta fuerant. Tunc vocavit illum dominus suus, et ait

illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Et iratus dominus ejus, tradidit eum tortoribus quoadusque redderet universum debitum. Scio quosdam istum qui debebat decem millia talenta, diabolum interpretari, cujus uxorem et filios venundandos perseverante illo in malitia, insipientiam et malas cogitationes intelligi volunt. Sicut enim justi uxor, dicitur sapientia: sic uxorem injusti et peccatoris, appellari stultitiam. Sed quomodo ei dimittat dominus decem millia talenta; et ille nobis conservis suis centum denarios non dimiserit, nec Ecclesiasticae interpretationis est, nec a prudentibus viris recipiendae.

(Vers. 35.) Sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiserit unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Formidilosa sententia, si juxta nostram mentem sententia Dei flectitur atque mutatur. Si parva fratribus non dimittimus, magna nobis a Deo non dimittentur. Et quia potest unusquisque dicere: nihil habeo contra eum, ipse novit: habet Deum judicem, non mihi curae est, quid velit agere, ego ignovi ei; confirmat sententiam suam, et omnem simulationem fictae pacis evertit, dicens: Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

(Cap. XIX.---Vers. 1 seqq.) Et factum est cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilaea; et venit in fines Judaeae trans Jordanem: et secutae sunt eum turbae multae et curavit eos ibi. Et accesserunt ad eum Pharisaei tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere

uxorem suam quacumque ex causa? De Galilaea venerat ad Judaeam: idcirco Pharisaeorum Scribarumque factio interrogat eum: utrum liceat homini dimittere uxorem suam qualibet causa, ut quasi cornuto teneant eum syllogismo: et quodcumque responderit, captioni pateat. Si dixerit, dimittendas esse uxores qualibet ex causa, et ducendas alias, pudicitiae praedicator sibi videbitur docere contraria. Si autem responderit, non omnem ob causam debere dimitti, quasi sacrilegii reus tenebitur; et adversus doctrinam Moysi ac per Moysen Dei, facere judicabitur. Igitur Dominus sic responsionem temperat, ut decipulam eorum transeat, Scripturam sanctam adducens in testimonium, et naturalem legem, primamque Dei sententiam secundae opponens; quae non voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.

(Vers. 4.) Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos? Hoc in exordio Geneseos scriptum est. Dicendo autem, masculum et feminam, ostendit secunda vitanda conjugia. Non enim ait, masculum et feminas, quod ex priorum repudio quaerebatur: sed masculum et feminam, ut unius conjugis consortia necterentur.

(Vers. 5, 6.) Et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae: et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Similiter ait, adhaerebit uxori suae, non uxoribus. Et erunt duo in carne una. Praemium nuptiarum, e duabus unam carnem fieri. Castitas juncta spiritui, unus efficitur spiritus.

Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Deus conjunxit, unam faciendo carnem viri et feminae: hanc homo non potest separare, nisi forsitan solus Deus. Homo separat, quando propter desiderium secundae uxoris, primam dimittit. Deus separat, qui et conjunxerat, quando ex consensu propter servitutem Dei (eo quod tempus in arcto sit) sic habemus uxores, quasi non habentes (I Cor. VII).

(Vers. 7.) Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, et dimittere? Aperiunt calumniam quam paraverant. Et certe Dominus non propriam sententiam protulerat, sed veteris historiae et mandatorum Dei fuerat recordatus.

(Vers. 8.) Ait illis: quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Quod dicit istiusmodi est: Numquid potest Deus sibi esse contrarius, ut aliud ante jusserit, et sententiam suam novo frangat imperio? Non ita sentiendum est: sed Moyses cum videret, propter desiderium secundarum conjugum, quae vel ditiores, vel juniores, vel pulchriores essent, primas uxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere discordiam, quam odia et homicidia perseverare (Deut. XXIV). Simulque considera, quod non dixit: Propter duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses: ut juxta Apostolum (I Cor. VII) consilium sit hominis, non imperium Dei.

(Vers. 9.) Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur. Et qui dimissam duxerit, moechatur. Sola fornicatio est quae uxoris

vincat affectum: immo cum illa unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione separaverit 146 a marito, non debet teneri: ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura: Qui adulteram tenet, stultus et impius est. Ubicumque est igitur fornicatio, et fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur. Et quia poterat accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum, veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat. Quod enim dicit, tale est: Si non propter libidinem, sed propter injuriam dimittis uxorem: quare expertus infelices priores nuptias, novarum te immittis periculo? Necnon quia poterat evenire, ut juxta eamdem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela praecipitur, ne secundum accipiat virum. Et quia meretrix, et quae semel fuerat adultera, opprobrium non timebat, secundo praecipitur viro, quod si talem duxerit, sub adulterii sit crimine.

(Vers. 10.) Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa homini cum uxore, non expedit nubere. Grave pondus uxorum est, si excepta causa fornicationis, eas dimittere non licet. Quid enim si temulenta fuerit, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si gulosa, si vaga, si jurgatrix, si maledica, teneda erit istiusmodi? Volumus nolumus [Al. nolimus velimus], sustinenda est. Cum enim essemus liberi, voluntarie nos subjecimus servituti. Videntes ergo apostoli grave uxorum jugum, proferunt motum animi sui, et dicunt: si ita est causa homini cum uxore non expedit nubere.

(Vers. 11.) Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Nemo putet sub hoc verbo, vel fatum, vel fortunam introduci: quod hi sunt virgines, quibus a Deo datum sit, aut quos quidam ad hoc casus adduxerit, sed his datum est qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt. Omni enim petenti dabitur, et quaerens inveniet, et pulsanti aperietur (Matth. VII, 8, et Luc. XI, 10).

(Vers. 12.) Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere, capiat. Triplex genre est eunuchorum: duorum carnalium, et tertii spiritualis. Alii sunt qui de matris utero sic nascuntur. Alii quos vel captivitas facit, vel deliciae matronales. Tertii sunt qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum; et qui cum possint esse viri, propter Christum eunuchi fiunt. Istis promittitur praemium: superioribus autem quibus castimoniae necessitas, non voluntas est, nihil omnino debetur. Possumus et aliter dicere. Eunuchi sunt ex matris utero, qui frigidioris naturae sunt, nec libidinem appetentes. Et alii, qui ab hominibus fiunt: quos aut philosophi faciunt, aut propter idolorum cultum emolliuntur in feminas: vel persuasione haeretica simulant castitatem, ut mentiantur religionis veritatem. Sed nullus eorum consequitur regna coelorum, nisi qui se castraverit propter Christum. Unde et infert: Qui potest capere capiat; ut unusquisque consideret vires suas, utrum possit virginalia et pudicitiae imple-

re praecepta. Per se enim castitas blanda est, et quemlibet ad se alliciens. Sed considerandae sunt vires, ut qui potest capere, capiat. Quasi hortantis vox Domini est, et milites suos ad pudicitiae praemium concitantis. Qui potest capere, capiat; qui potest pugnare, pugnet, superet ac triumphet.

(Vers. 13, 14.) Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret et oraret. Discipuli autem increpabant eos. Jesus vero ait eis. Non quo nollent eis Salvatoris et manu et voce benedici; sed quo necdum habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem hominum offerentium importunitate lassari.

(Vers. 15.) Sinite parvulos, et nolite prohibere eos ad me venire: talium est enim regnum coelorum. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. Significanter dixit, talium, non istorum: ut ostenderet non aetatem regnare sed mores; et his qui similem haberent innocentiam et simplicitatem, praemium repromitti. Apostolo quoque in eamdem sententiam congruente: Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote: sensu autem ut perfecti sitis (I Cor. XIV, 20).

(Vers. 16.) Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam? Qui dicit ei. Iste qui interrogat quomodo vitam consequatur aeternam, et adolescens, et dives est [Al. erat], et superbus; et juxta alium evangelistam, non voto discentis, sed tentantis interrogat (Marc. X).

(Vers. 17.) Quid me interrogas de bono. Unus est bonus Deus. Quia [Al. Qui] magistrum voca-

verat bonum, et non Deum, vel Dei Filium confessus erat, discit quamvis sanctum hominem comparatione Dei non esse bonum, de quo dicitur: Confitemini Domino, quoniam bonus (Ps. CXVII, 1). Ne quis autem putet in eo quod bonus Deus dicitur, excludi a bonitate Filium Dei, legimus in alio loco: Pastor bonus ponit animam suam pro ovibus suis (Joan. X). Et in Propheta, Spiritum bonum terramque bonam. Igitur et Salvator non bonitatis testimonium renuit. Sed magistri absque Deo exclusit errorem.

(Vers. 18, 19.) Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi: Quae? Jesus autem dixit: Non homicidium facies. Non adulterabis. Non facies furtum. Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum et matrem: et diliges proximum tuum sicut teipsum. Adolescentem istum tentatorem esse, et ex eo probare possumus, quod dicente sibi Domino, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, rursum fraudulenter interrogat quae sint illa mandata: quasi aut non ipse legerit, aut Dominus possit Deo jubere contraria.

(Vers. 20.) Dicit illi adolescens: Omnia haec custodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Jesus. Mentitur adolescens. Si enim hoc quod positum est in mandatis: Diliges proximum tuum sicut teipsum, opere complesset, quomodo postea audiens: Vade, et vende quae habes, et da pauperibus, tristis recessit, quia habebat possessiones multas?

(Vers. 21.) Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo, et veni, sequere me. In potestate

nostra est, utrum velimus esse perfecti. Tamen quicumque perfectus esse voluerit, debet vendere quae habet: et non ex parte vendere, sicut Ananias fecit et Sapphyra (Act. V); sed totum vendere: et cum vendiderit, omne dare pauperibus, et sic sibi praeparare thesaurum in regno coelorum. Et hoc ad perfectionem non sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequatur, id est, relictis malis, faciat bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quam voluptas. Multi divitias relinquentes, Dominum non sequuntur. Sequitur autem Dominum, qui imitator ejus est, et per vestigia illius graditur. Qui enim dicit se in Christo credere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. II, 6).

(Vers. 22.) Abiit tristis, erat enim habens multas possessiones. Haec est tristitia quae ducit ad mortem. Causaque tristitiae redditur, quod habuerit multas possessiones, id est, spinas et tribulos, quae sementem Dominicam suffocaverint.

(Vers. 23.) Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regno coelorum. Et quomodo Abraham, Isaac, et Jacob divites intrarunt in regnum coelorum (Genes. XIII et XXXVI), et in Evangelio Matthaeus et Zachaeus, divitiis derelictis, Domini testimonio praedicantur? Sed considerandum, quod eo tempore quo intraverunt, divites esse desierunt. Tamdiu ergo non intrabunt, quamdiu divites fuerint. Et tamen quia difficulter divitiae contemnuntur, non dixit: Impossibile est divites intrare in regnum coelorum, sed difficile. Ubi difficile

ponitur, non impossibilitas praetenditur; sed raritas demonstratur.

(Vers. 24 seqq.) Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse? Aspiciens autem Jesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt. Hoc dicto ostenditur non difficile esse, sed impossibile. Si enim quomodo camelus non potest intrare per foramen acus, sic dives intrare non potest in regna coelorum, nullus divitum salvus erit. Sed si legamus Isaiam, quomodo cameli Madian et Epha veniant Jerusalem cum donis atque muneribus (Isa. LX): et qui prius curvi erant, et vitiorum pravitate distorti, ingrediantur portas Jerusalem, videbimus quomodo et isti cameli, quibus divites comparantur, cum deposuerint gravem sarcinam peccatorum, et totius corporis pravitatem, intrare possint per angustam portam, et arctam viam, quae ducit ad vitam (Supra VII). Interrogantibus autem discipulis, et admirantibus austeritatem dicti, Quis ergo salvus fiet? clementia sua severitatem sententiae temperavit, dicens: Quae apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt.

(Vers. 27.) Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: Quid ergo erit nobis? Grandis fiducia: Petrus piscator erat, dives non fuerat, cibos manu et arte quaerebat: et tamen loquitur confidenter, Reliquimus omnia. Et quia non sufficit tantum

relinquere, jungit quod perfectum est: et secuti sumus te. Fecimus quod jussisti, quid igitur nobis dabis praemii?

(Vers. 28.) Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Non dixit: qui reliquistis omnia, hoc enim et Crates fecit philosophus, et multi alii divitias contempserunt; sed qui secuti estis me: quod proprie apostolorum est atque credentium. In regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suae, quando ex mortuis de corruptione resurgent incorrupti, sedebitis et vos in soliis judicantium, condemnantes duodecim tribus Israel: quia vobis credentibus, illi credere noluerunt.

(Vers. 29, 30.) Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. Locus iste cum illa sententia congruit, in qua Salvator loquitur: Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem a patre suo, et matrem a filia, et nurum a socru: et inimici hominis domestici ejus (Supra X, 34). Qui ergo propter fidem Christi, et praedicationem Evangelii, omnes affectus contempserint, atque divitias et saeculi voluptates: isti centuplum recipient, et vitam aeternam possidebunt. Ex occasione hujus sententiae, quidam introducunt mille annos post resurrectionem,

dicentes tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus, et vitam aeternam esse reddendam: non intelligentes quod si in caeteris digna sit repromissio, in uxoribus appareat turpitudo; ut qui unam pro Domino dimiserit, et centum recipiat in futuro. Sensus ergo iste est: Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritualia recipiet: quae comparatione et merito sui ita erunt, quasi si parvo numero centenarius numerus comparetur. Unde dicit et Apostolus, qui unam tantum domum, et unius provinciae parvos agros dimiserat: Quasi nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. VI, 10).

(Cap. XX.---Vers. 1 seqq.) Simile est regnum coelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis: Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite et vos in vineam meam. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineae procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mercedem; incipiens a novissimis usque ad primos. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi: acceperunt autem et ipsi

singulos denarios. Et accipientes, murmurabant adversus patrem familias, dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et aestus? At ille respondens uni eorum, dixit.

Parabola ista, vel similitudo regni coelorum, ex his quae praemissa sunt, intelligitur. Scriptum est enim ante eam: Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi. Non tempori deferente Domino, sed fidei. Dicitque patremfamilias primo mane exisse, ut conduceret operarios in vineam suam, et pretium operis constituisse denarium. Deinde egressum circa horam tertiam, vidisse alios stantes in platea otiosos: et illis nequaquam denarium, sed quod justum est fuisse pollicitum. Sexta quoque hora et nona fecisse similiter. Undecima autem invenisse alios stantes, qui tota die otiosi fuerant, et misisse eos in vineam. Cum autem sero factum esset, praecepisse procuratori suo, ut a novissimis inciperet reddere, hoc est, ab operariis horae undecimae usque ad operarios horae primae; omnesque pariter contra novissimos invidia concitatos, iniquitatem arguisse patrisfamilias. Non quod minus acceperint quam fuerat constitutum, sed quod plus accipere voluerint his, in quos se clementia conductoris effuderat.

Mihi videntur primae horae esse operarii Samuel, et Jeremias, et Baptista Joannes, qui possunt cum Psalmista dicere: Ex utero matris meae Deus meus es tu (Ps. XXI, 11). Tertiae vero horae operarii sunt, qui a pubertate servire Deo coeperunt. Sextae horae, qui matura aetate suscepe-

runt jugum Christi. Nonae, qui jam declinante [Al. declinant] ad senium. Porro undecimae, qui ultima senectute: et tamen omnes pariter accipiunt praemium, licet diversus labor sit. Sunt qui hanc parabolam aliter edisserant. Prima hora volunt missum esse in vineam Adam et reliquos patriarchas usque ad Noe; tertia, ipsum Noe usque ad Abraham et circumcisionem ei datam; sexta ab Abraham usque ad Moysen, quando Lex data est; nona, ipsum Moysen et prophetas; undecima, apostolos et gentium populum, quibus omnes invident. Unde hoc ipsum intelligens post horam jam undecimam, cum esset prope solis occasum et ad vesperam, Joannes Evangelista loquitur: Filioli mei, novissima hora est (I Joan. II, 13). Et simul considera, quod injustitiam patrisfamilias, quam in undecimae horae operariis omnes pariter accusant, in seipsis non intelligunt. Si enim iniquus est paterfamilias, non in uno iniquus est, sed in omnibus: quia non sic laboravit tertiae horae operarius, quomodo ille qui a prima hora est missus in vineam. Similiter et sextae horae operarius minus laboravit tertiae horae operario; et nonae, sextae horae operario. Omnis itaque retro vocatio gentibus invidet, et in Evangelii torquetur gratia. Unde et Salvator concludens parabolam: Erunt, inquit primi novissimi, et novissimi primi. Quod Judaei de capite vertantur in caudam: et nos de cauda mutemur in caput.

(Vers. 13.) Amice, non facio tibi injuriam. Legi in cujusdam libro, amicum istum qui increpatur a patrefamilias, primae horae operarium, protoplastum intelligi, et eos qui illo tempore credide-

runt. Nonne ex denario convenisti mecum? Denarius figuram regis habet. Recepisti ergo mercedem quam tibi promiseram, hoc est, imaginem et similitudinem meam: quid quaeris amplius; et non tam ipse plus accipere, quam alium nihil accipere desideras, quasi alterius consortio minuatur praemii meritum?

(Vers. 14, 15.) Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi: Aut non licet mihi quod volo, facere? Judaeus in Lege non gratia, sed opere salvatur. Qui enim fecerit eam, vivet in ea. Unde dicit ad eum:

(Vers. 16.) An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Idipsum sonat et illa Lucae parabola, ubi major filius minori invidet, et non vult eum recipi poenitentem, et patrem accusat injustitiae. Et ut sciamus hunc esse sensum quem diximus, titulus parabolae hujus finisque consentiunt. Sic erunt, inquit, novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

(Vers. 17 seqq.) Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos suos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis: et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. Crebro hoc ipsum discipulis dixerat: sed quia multis in medio disputatis, poterat labi de memoria quod audierant, iturus Jerosolymam, et secum ducturus apostolos, ad tentationem eos

parat: ne cum venerit persecutio et crucis ignominia, scandalizentur.

(Vers. 20, 21.) Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. Unde opinionem regni habet mater filiorum Zebedaei, ut cum Dominus dixerit: Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum; et ignominiam passionis timentibus discipulis annuntiaret, illa postulet gloriam triumphantis? hac, ut reor, ex causa, quia post omnia dixerat Dominus: et tertia die resurget, putavit eum mulier post resurrectionem illico regnaturum; et hoc quod in secundo adventu promittitur, in primo esse complendum, et aviditate feminea praesentia cupit, immemor futurorum. Quod autem interrogat Dominus, et, illa petente, respondit: Quid vis? non venit de ignorantia: sed ex ejus persona dicitur, qui flagellandus et crucifigendus erat: quomodo et in Hemorrhousa: Quis me tetigit (Luc. VIII, 15)? Et de Lazaro: Ubi posuistis eum (Joan. XI, 34)? In veteri quoque Testamento: Adam, ubi es (Gen. III, 9)? Et: Descendens videbo si juxta clamorem, qui venit ad me, perficiant: sin autem non est, ut sciam (Gen. XVIII, 21). Postulat autem mater filiorum Zebedaei errore muliebri et pietatis affectu, nesciens quid peteret. Nec mirum si ista arguatur imperitiae; cum de Petro dicatur, quando tria vult

facere tabernacula, nesciens quid diceret (Marc. IX).

(Vers. 22.) Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis quid petatis. Mater postulat, et Dominus discipulis loquitur, intelligens preces ejus ex filiorum descendere voluntate. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus. Calicem in Scripturis divinis passionem intelligimus, juxta illud: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste (Matt. XXVI, 39). Et in psalmo: Quid retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Ps. CXV, 3 et seqq.); statimque infert quis iste sit calix: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.

(Vers. 23.) Ait illis: Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Quaeritur quomodo calicem martyrii filii Zebedaei, Jacobus videlicet et Joannes biberint, cum Scriptura narret Jacobum tantum Apostolum ab Herode capite truncatum (Act. XII): Joannes autem propria morte vitam finierit. Sed si legamus ecclesiasticas historias, in quibus fertur, quod et ipse propter martyrium sit missus in ferventis olei dolium, et inde ad suscipiendam coronam Christi athleta processerit, statimque relegatus in Pathmos insulam sit, videbimus martyrio animum non defuisse, et bibisse Joannem calicem confessionis: quem et tres pueri in camino ignis biberunt (Dan. III), licet persecutor non fuderit sanguinem. Quod autem dicit: sedere ad dextram meam et sinistram, non

est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo, sic intelligendum est: Regnum coelorum non est dantis, sed accipientis. Non est enim acceptio personarum apud Deum (Act. X, 34): sed quicumque talem se praebuerit ut regno coelorum dignus fiat, hic accipiet, quod non personae, sed vitae paratum est. Si itaque tales estis qui consequamini regnum coelorum, quod Pater meus triumphantibus et victoribus praeparavit, vos quoque accipietis illud. Alii de Moyse et Elia dictum volunt: quos paulo ante in monte cum eo viderant loquentes: sed mihi nequaquam videtur. Ideo enim sedentium in regno coelorum vocabula non dicuntur; ne paucis nominatis, caeteri putarentur exclusi.

(Vers. 24.) Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus. Decem apostoli non indignantur matri filiorum Zebedaei, nec ad mulieris audaciam referunt postulantis; sed ad filios, quod ignorantes mensuram suam, immodica cupiditate exarserent, quibus et Dominus dixerat: Nescitis quid petatis. Subintelligitur autem vel ex responsione Domini, vel ex indignatione apostolorum, quod filii matrem immiserint ad grandia postulanda.

(Vers. 25 seqq.) Jesus autem vocavit eos ad se, et ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Humilis magister et mitis, nec cupiditatis immodicae duos [Al. suos] arguit postulantes;

nec decem reliquos indignationis increpat et livoris, sed tale ponit exemplo, quo doceat eum majorem esse, qui minor fuerit, et illum dominum fieri, qui omnium servus sit. Frustra igitur aut illi immoderata quaesierint: aut isti dolent super majorum desiderio: cum ad summitatem virtutum non potentia, sed humilitate veniatur. Denique sui proponit exemplum, ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera, et dicit:

(Vers. 28.) Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Nota, quod crebro diximus, eum qui ministrat, appellari Filium hominis. Et dare animam suam redemptionem pro multis. Quando formam servi accepit, ut pro mundo sanguinem funderet (Philipp. II). Non dixit animam suam redemptionem dare pro omnibus, sed pro multis, id est, pro his qui credere voluerint.

(Vers. 29 seqq.) Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa. Et ecce duo caeci sedentes secus viam, audierunt quia Jesus transiret; et clamaverunt, dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Multi latrones erant in Jericho, qui egredientes et descendentes de Jerusalem, interficere et vulnerare consueverant: idcirco Dominus venit Jericho cum discipulis suis, ut liberet vulneratos, et multam turbam secum trahat. Denique postquam egredi volunt ab Jericho, secuta est eum turba multa. Si mansisset Jerosolymis, et numquam ad humilia descendisset, turba usque hodie sederet in tenebris, et in umbra mortis. Sed et duo caeci erant

juxta viam. Caecos appellat qui necdum dicere poterant: In lumine tuo videbimus lumen (Ps. XXXV, 10). Secus viam, quia videbantur quidem Legis habere notitiam: sed viam, quae Christus est, ignorabant: quos plerique Pharisaeos intelligunt et Sadducaeos, alii vero utrumque populum, et veteris Testamenti et novi: quod alter scriptam Legem, alter naturalem sequens, sine Christo caecus erat. Hi quia per se videre non poterant, audierunt praeconia Salvatoris, et confessi sunt filium David. Sin autem uterque caecus refertur ad populum Judaeorum, hoc quod sequitur, Increpabat eos turba, super ethnicis intelligendum est: quos Apostolus monet ne glorientur, et superbiant contra radicem suam (Rom. XI); sed cum ipsi errore priorum inserti fuerint ex oleastro in bonam olivam, nequaquam debeant invidere priorum saluti. Miserere nostri, fili David. Increpantur a turbis, et nihilominus non tacent: sed crebrius idipsum ingeminant, ut desiderium plenum verae lucis ostendant.

(Vers. 32, 33.) Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait: Quid vultis ut faciam vobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Caeci erant, quo pergerent ignorabant, et sequi non poterant Salvatorem. Multae foveae in Jericho, multae rupes et praerupta in profundum vergentia: idcirco Dominus stat, ut venire possint et vocari jubet, ne turbae prohibeant: et interrogat quasi ignorans quid velint, ut ex responsione caecorum manifesta debilitas pateat, et virtus ex remedio cognoscatur.

(Vers. 34.) Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum: et confestim viderunt, et secuti sunt eum. Tangit oculos, et praestat artifex quod natura non dederat. Aut certe quod debilitas tulerat, donat misericordia. Statimque viderunt, et secuti sunt eum. Qui ante in Jericho contracti sedebant, et clamare tantum noverant, postea sequuntur Jesum, non tam pedibus quam virtutibus.

(Cap. XXI.---Vers. 1 seqq.) Et cum appropinquasset Jerosolymis, et venisset Bethphage ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est: et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea: solvite et adducite mihi. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite: Quia Dominus his opus habet: et confestim dimittet eos. Egreditur de Jericho, turbis eductis inde quamplurimis, et caecis reddita sanitate, appropinquat Jerosolymis, magnis ditatus mercibus: salute credentium reddita, ingredi cupit urbem pacis, et locum visionis Dei, et arcem speculatorii. Cumque appropinquaret Jerosolymis, et venisset Bethphage ad domum maxillarum (qui sacerdotum viculus erat, et confessionis portabat typum; et erat situs in monte Oliveti, ubi lumen scientiae, ubi laborum et dolorum requies), misit duos discipulos suos, θεωρητικὸν καὶ ἐργαστικὸν, id est, scientiam et operam, ut ingrederentur castellum. Dixitque eis: Ite in castellum quod contra vos est. Contra apostolos enim erat, nec jugum doctrinarum volebat accipere. Et statim, inquit, invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea: solvite et adducite mi-

hi. Alligata erat asina multis vinculis peccatorum. Pullus quoque lascivus, et frenorum impatiens cum matre, secundum Evangelium Lucae (Cap. XIX), multos habebat dominos, non uni errori et dogmati subditus: et tamen multi domini qui sibi potestatem illicitam vindicabant, videntes verum Dominum, et servos ejus venisse, qui ad solvendum missi fuerant, non audent resistere. Quae sit autem asina, et pullus asinae, dicemus in subditis.

(Vers. 4, 5.) Hoc autem factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, dicentem: Dicite filiae Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subjugalis. Hoc in propheta Zacharia scriptum est: de quo plenius, si vitae spatium fuerit, in suo dicetur loco. Nunc stringendum breviter, quod secundum litteram in parvo itineris spatio super utrumque animal sedere non quiverit. Aut enim sedit asinae, et pullus absque sessore fuit: aut si pullo, quod magis competit, usus est ad sedendum, asina ducta est libera. Ergo cum historia vel impossibilitatem habeat, vel turpitudinem, ad altiora transmittimur: ut asina ista quae subjugalis fuit, et edomita, et jugum legis traxerat, Synagoga intelligatur; pullus asinae, lascivus et liber, Gentium populus, quibus sederit Jesus, et missis ad eos duobus discipulis suis, uno in Circumcisionem, et altero in Gentes.

(Vers. 6, 7.) Euntes autem discipuli, fecerunt sicut praecepit illis Jesus. Et adduxerunt asinam et pullum: et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. Pullus iste

et asina, quibus apostoli sternunt vestimenta sua, ut Jesus mollius sedeat, ante adventum Salvatoris nudi erant, multisque sibi in eos dominatum vindicantibus, absque operimento frigebant. Postquam vero suscepere apostolicas vestes, pulchriores effecti, Dominum habuere sessorem. Vestis autem apostolica, vel doctrina virtutum, vel edissertio Scripturarum intelligi potest, sive Ecclesiasticorum dogmatum varietates: quibus nisi anima instructa fuerit et ornata, sessorem habere Dominum non meretur.

(Vers. 8.) Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via. Videte differentiam uniuscujusque personae. Apostoli vestimenta sua super asinum ponunt, turba quae vilior est, substernit pedibus asini; necubi offendat in lapidem, ne calcet spinam, ne labatur in foveam. Alii autem caedebant ramos de arboribus, et sternebant in via. De arboribus frugiferis, quibus mons Oliveti consitus est, caedebant ramos, sternebantque in via: ut prava recta facerent, et aequarent inaequalia: quo rectius atque securius in corde credentium, Christus, daemonum atque vitiorum victor incederet.

(Vers. 9.) Turbae autem quae praecedebant, et quae sequebantur, clamabant, dicentes: Osanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini; osanna in excelsis. Quia manifesta est historia, spiritualem sequamur ordinem disserendi. Turbae quae egressae fuerant de Jericho, et secutae sunt Salvatorem ac discipulos ejus, postquam pullum asinae solutum viderunt (qui ante ligatus fuerat) et apostolorum vestibus

exornatum, et sedentem super eum Dominum Jesum, supposuerunt vestimenta sua, et straverunt viam ramis arborum. Cumque opere cuncta fecissent, vocis quoque tribuunt testimonium: et praecedentes atque sequentes non brevi atque silenti confessione, sed clamore plenissimo resonant: Osanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini. Quod autem dicit: Turbae quae praecedebant et quae sequebantur, utrumque ostendit populum, et qui ante Evangelium, et qui post Evangelium Domino crediderunt, consona Jesum confessionis voce laudare: et secundum superioris parabolae exemplum diversarum horarum operarios, unum fidei accipere praemium. Porro quod sequitur: Osanna filio David, quid significet, et ante annos plurimos in brevi epistola ad Damasum, tunc Romanae urbis episcopum, dixisse memini; et nunc perstringam breviter. In centesimo decimo septimo psalmo, qui manifeste de adventu Salvatoris scriptus est, inter caetera hoc quoque legimus: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud [Al. et] hoc est mirabile in oculis nostris. Haec est dies quam fecit Dominus, exsultemus, et laetemur in ea. Statimque jungitur: O Domine, salvum me fac: O domine, bene prosperare. Benedictus qui venit in nomine Domini: benediximus vobis de domo Domini, et caetera (Psal. CXVII, 22 seqq.). Pro eo quod habetur in Septuaginta interpretibus; ὦ Κύριε, σῶσον δὴ, id est, o Domine, salvum fac; in Hebraeo legimus: ANNA ADONAI OSIANNA (),

quod manifestius interpretatus est Symmachus dicens: Obsecro, Domine, salvum, fac, obsecro.

(Vers. 10.) Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Populi [Al. Multi] autem dicebant. Introeunte Jesu cum turba tota, Jerosolymorum civitas commovetur, mirans frequentiam, nesciens veritatem, et dicens: Quis est hic? Quod quidem in alio loco dicentes angelos legimus: Quis est iste rex gloriae (Ps. XXIII, 8)? Aliis autem vel ambigentibus, vel interrogantibus, vilis plebecula confitetur: a minoribus incipiens, ut ad majora perveniat, et dicit: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilaeae. Propheta, quem et Moyses similem sui dixerat esse venturum, et qui proprie apud Graecos cum arthro scribitur. A Nazareth autem Galilaeae, quia ibi educatus fuerat: ut flos campi nutriretur in flore virtutum.

(Vers. 12, 13.) Et intravit Jesus in templum Dei: et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. Et dixit eis: Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Comitatus Jesus turba credentium (quae vestimenta sua ut illaeso pede pullus incederet, straverat), ingreditur templum, et ejicit omnes qui vendebant et emebant in templo: mensasque nummulariorum subvertit, et cathedras vendentium columbas dissipavit, dixitque eis, de Scripturis sanctis testimonium proferens (Isai. LVI): quod domus Patris ejus, orationis domus esse deberet, non spelunca latronum, vel domus ne-

gotiationis (Jerem. VII): sicut in alio Evangelista scriptum est (Joan. II). Ex hoc primum sciendum, quod juxta mandata Legis augustissimo in toto orbe templo Domini, et de cunctis pene regionibus Judaeorum illuc populo confluente, innumerabiles immolabantur hostiae, maxime festis diebus, taurorum, arietum, hircorum: pauperibus ne absque sacrificio essent, pullos columbarum, et turtures offerentibus: accidebat plerumque, ut qui de longe venerant, non haberent victimas. Excogitaverunt igitur sacerdotes, quomodo praedam de populo facerent, et omnia animalia quibus opus erat ad sacrificia, vendebant, ut et venderent non habentibus, et ipsi rursum empta susciperent. Hanc stropham eorum crebra venientium inopia dissipabat, qui indigebant sumptibus, et non solum hostias non habebant, sed ne unde emerent quidem aves et vilia munuscula. Posuerunt itaque et nummularios qui mutuam sub cautione darent pecuniam. Sed quia erat Lege praeceptum (Levit. XXV, et Deut. XXIII), ut nemo usuras acciperet, et prodesse non poterat pecunia fenerata, quae commodi nihil haberet, et interdum sortem perderet, excogitaverunt et aliam technam, ut pro nummulariis, Collybistas facerent, cujus verbi proprietatem Latina lingua non exprimit. Collyba dicuntur apud eos, quae nos appellamus tragemata, vel vilia munuscula.

(Vers. 14.) Et accesserunt ad eum caeci et claudi in templo, et sanavit eos. Nisi mensas nummulariorum evertisset, cathedrasque columbas vendentium, caeci et claudi lucem pristinam, et concitum gradum non meruissent recipere.

(Vers. 15.) Videntes autem principes sacerdotum et Scribae mirabilia quae fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes: Osanna filio David, indignati sunt, et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Plerique arbitrantur maximum esse signorum, quod Lazarus suscitatus est (Joan. XI), quod caecus ex utero lumen acceperit (Joan. IX), quod ad Jordanem vox audita sit Patris (Joan. III), quod transfiguratus in monte gloriam ostenderit triumphantis (Matth. XVII). Mihi inter omnia signa quae fecit hoc videtur mirabilius esse, quod unus homo, et illo tempore contemptibilis, et intantum vilis ut postea crucifigeretur, Scribis et Pharisaeis contra se saevientibus, et videntibus lucra sua destrui, potuerit ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem, mensasque subvertere, et cathedras confringere, et alia facere, quae infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, et divinitatis majestas lucebat in facie. Cumque manum non audeant injicere sacerdotes, tamen opera calumniantur, et testimonium populi atque puerorum qui clamabant, Osanna filio David, vertunt in calumniam: quod videlicet hoc non dicatur nisi soli Filio Dei. Videant ergo episcopi, et quantumlibet sancti homines, cum quanto periculo dici ista sibi patiantur [Al. patiuntur], si Domino cui vere hoc dicebatur, quia necdum erat solida credentium fides, pro crimine impingitur.

(Vers. 16.) Jesus autem dicit eis: Utique. Numquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? Quam moderate senten-

tiam temperat, et responsio utrimque vergens, et calumniae non patens? Non dixit quod Scribae audire cupiebant, bene faciunt pueri, ut mihi testimonium perhibeant, nec rursum, errant: pueri sunt, debetis aetati ignoscere; sed profert exemplum de octavo psalmo, ut, tacente Domino, Scripturarum testimonium puerorum dicta firmaret.

(Vers. 17.) Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit. Reliquit incredulos, et urbem egressus contradicentium, ivit Bethaniam, quod interpretatur domus obedientiae, jam tunc vocationem gentium praefigurans, ibique mansit, quia in Israel permanere non potuit. Hoc quoque intelligendum est, quod tantae fuerit paupertatis, et ita nulli adulatus sit, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem, sed in agro parvulo apud Lazarum sororesque ejus habitaret: eorum quippe vicus Bethania est.

(Vers. 18, seqq.) Mane autem revertens in civitatem, esuriit. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea, nisi folia tantum. Et ait illi: Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum, et arefacta est continuo ficulnea. Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit? Discussis noctis tenebris, matutina luce radiante, et vicina meridie, in qua Dominus passione sua illustraturus erat orbem, cum in civitatem reverteretur, esuriit, vel veritatem humanae carnis ostendens, vel esuriens salutem credentium, et aestuans ad incredulitatem Israelis. Cumque vidisset arborem

unam (quam intelligimus Synagogam, et conciliabulum Judaeorum) juxta viam: habebat enim Legem, et ideo juxta viam erat, quia non credebat in viam, venit ad eam, stantem scilicet et immobilem, et non habentem Evangelii pedes: nihilque invenit in ea, nisi folia tantum, promissionum strepitum, traditiones Pharisaicas, et jactationem Legis, et ornamenta verborum absque ullis fructibus veritatis. Unde et alius evangelista dicit: Nondum enim erat tempus (Marc XI. 13); sive quod tempus nondum venerat salvationis Israel, eo quod nondum Gentilium populus subintrasset, sive quod praeterisset tempus fidei, quia ad illum primum veniens, et spretus, transisset ad nationes. Et ait illi: Numquam ex te fructus nascatur, vel in sempiternum, vel in saeculum: utrumque enim αἰὼν Graecus sermo significat. Et arefacta est ficulnea, quae esuriente Domino, cibos quos ille cupierat, non habebat. Sic autem aruerunt folia, ut truncus ipse remaneret, et fractis ramis, vireret [Al. viveret] radix, quae in novissimo tempore si credere voluerit, virgulta fidei pullulet, impleaturque Scriptura, dicens: Est arbori spes [Job XIV, 7]. Juxta litteram autem Dominus passurus in populis, et bajulaturus scandalum crucis, debuit discipulorum animos signi anticipatione firmare. Unde et discipuli mirantur, dicentes: Quomodo continuo aruit? Potuit ergo Salvator eadem virtute et...

(Vers. 21, 22.) Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non haesitaveritis, non solum de ficulnea facietis; sed et si monti huic dixeritis: Tolle et jacta te

in mare, fiet. Et omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis. Latrant contra nos Gentilium canes in suis voluminibus, quae in impietatis propriae memoriam reliquerunt, asserentes apostolos non habuisse fidem, quia montes transferre non potuerint. Quibus nos respondebimus, multa facta esse signa a Domino, juxta Joannis Evangelistae testimonium, quae scripta essent, mundus capere non posset (Joan. XXI, 25). Non quo mundus volumina capere non potuerit, quae potest, quamvis multiplicia sint, unum armariolum, vel unum capere scrinium: sed quod magnitudinem signorum prae miraculis et incredulitate ferre non possit. Igitur et haec credimus fecisse apostolos, sed ideo scripta non esse, ne infidelibus contradicendi major daretur occasio. Alioquin interrogemus eos, utrum credant his signis, quae scripta narrantur, an non. Et cum incredulos viderimus, consequenter probabimus, nec majoribus eos crediturus fuisse, qui minoribus non crediderint. Hoc adversum illos. Caeterum nos, ut ante jam diximus, montem diabolum intelligamus superbientem, et jactantem se contra Creatorem suum, qui a propheta mons corruptus appellatur. Et cum animam hominis possederit, et in ea fuerit radicatus, ab apostolis, et his qui similes apostolorum sunt, transferri potest in mare, hoc est, in loca salsa, et fluctuantia, et amara, quae nullam habent dulcedinem Dei. Idipsum et in Psalmis legitur: Non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris (Ps. XLV, 2).

(Vers. 23.) Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum et seniores populi, dicentes: In qua potestate haec facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Diversis verbis eamdem quam supra calumniam struunt, quando dixerunt: In Beelzebub principe daemoniorum ejicit hic daemonia. Quando enim dicunt: In qua potestate haec facis? de Dei dubitant potestate, et subintelligi volunt diaboli esse quod faciat. Addentes quoque: Quis tibi dedit hanc potestatem? manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis viribus, sed alienis signa facere.

(Vers. 24 seqq.) Respondens autem Jesus, dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem, quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate haec facio. Baptismus Joannis unde erat, e coelo an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes: Si dixerimus, E coelo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Joannem sicut prophetam. Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus. Hoc est quod vulgo dicitur: Malo arboris nodo, malus clavus aut cuneus infigendus est. Poterat Dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, ut suo ipsi, vel silentio, vel sententia condemnentur. Si enim respondissent baptisma Joannis esse de coelo (ut ipsi sapientes in malitia pertractarunt), consequens erat responsio: Quare ergo non estis baptizati a Joanne? Si dicere voluissent, humana deceptione esse compositum, et nihil habuisse di-

vinum, seditionem populi formidabant. Omnes enim gregatim multitudines Joannis receperant baptisma, et sic eum habebant ut prophetam. Respondit itaque impiissima factio, et humilitatis verbo, quo nescire se diceret, usa est ad insidias coaptandas.

(Vers. 27.) Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate haec facio. Illi in eo quod nescire se responderant, mentiti sunt: consequens ergo erat juxta responsionem eorum Dominum quoque dicere, Nec ego scio; sed mentiri Veritas non potest, et ait: Nec ego dico vobis. Ex quo ostendit et illos scire, sed respondere nolle, et se nosse, et ideo non dicere, quia illi quod sciunt taceant, et statim infert parabolam, quae et illos impietatis arguat, et ad gentes regnum Dei doceat transferendum.

(Vers. 28 seqq.) Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios; et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie operare in vinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem poenitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo, domine, et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Et dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus (Luc. XV). Hi sunt duo filii, qui et in Lucae parabola describuntur, frugi et luxuriosus, et de quibus Zacharias propheta loquitur: Assumpsi mihi duas virgas: unam vocavi decorem, et alteram vocavi funiculum, et pavi gregem (Zach. XI, 7). Primo dicitur Gentilium populo per naturalis legis notitiam: Vade, et operare in vinea mea: hoc est, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris (Tob. IV). Qui superbe respondit: Nolo. Postea vero in

adventu Salvatoris, acta poenitentia, operatus est in vinea Dei, et sermonis contumaciam labore correxit. Secundus autem filius, populus Judaeorum est, qui respondit Moysi: Omnia quaecumque dixerit Dominus faciemus (Exod. XXIV), et non ivit in vineam, quia, interfecto patrisfamilias filio, se putavit haeredem. Alii vero non putant Gentilium et Judaeorum esse parabolam, sed simpliciter peccatorum et justorum: ipso quoque Domino propositionem suam postea disserente.

Amen dico vobis, quia publicani et meretrices praecedent vos in regno Dei. Eo quod illi qui per mala opera Deo se servire negaverant, postea poenitentiae baptismum acceperint a Joanne. Pharisaei autem, qui justitiam praeferebant, et legem se Dei facere jactabant, Joannis contempto baptismate, Dei praecepta fecerunt.

(Vers. 32.) Venit enim ad vos Joannes in via justitiae, et non credidistis ei: publicani autem et meretrices crediderunt ei: vos autem videntes, nec poenitentiam habuistis postea ut credaretis ei. Porro quod dicitur: Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Et illi dicunt: Novissimus. Sciendum est in veris exemplaribus non haberi novissimum, sed primum, ut proprio judicio condemnentur. Si autem novissimum voluerimus legere, manifesta est interpretatio: ut dicamus intelligere quidem veritatem Judaeos; sed tergiversari, et nolle dicere quod sentiunt: sicut et baptismum Joannis scientes esse de coelo, dicere noluerunt.

(Vers. 33.) Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem

circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et aedificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Hoc est, quod Dominus sumptum de proverbio significavit: Durum est adversus stimulum calcitrare (Act. IX, 5). Principes sacerdotum, et seniores populi, qui interrogaverant Dominum, In qua potestate haec facis: et quis tibi dedit hanc potestatem? et voluerant in verbo capere sapientiam, sua arte superantur; et audiunt in parabolis, quod aperta facie non merebantur audire. Homo iste paterfamilias, ipse est qui habebat duos filios; et qui in alia parabola conduxit operarios in vineam suam; qui plantavit vineam, de qua et Isaias plenissime per Canticum loquitur, ad extremum inferens: Vinea Domini sabaoth, domus Israel est (Isai. V, 7). Et in Psalmo: Vineam de Aegypto, inquit, transtulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam (Ps. LXXIX, 9). Et sepem circumdedit ei, vel murum urbis, vel angelorum auxilia: et fodit in eo torcular, aut altare, aut illa torcularia, quorum et tres Psalmi titulo praenotantur: octavus et octogesimus, et octogesimus tertius. Et aedificavit turrim: haud dubium quin templum, de quo dicitur per Michaeam: Et tu, turris nebulosa, filia Sion (Mich. IV, 8). Et locavit eam agricolis, quos alibi vineae operarios appellavit: qui conducti fuerant hora prima, tertia, sexta, nona et undecima (Matth. XX). Et peregre profectus est: est, non loci mutatione; nam Deus unde abesse potest, quo complentur omnia? et qui dicit per Jeremiam: Ego Deus appropinquans et non de longinquo, dicit Dominus (Jerem. XXIII,

23). Sed abire videtur a vinea ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat.

(Vers. 34 seqq.) Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. Et agricolae apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Dederat eis Legem, et in hac eos vinea operari jusserat, ut fructum Legis in operibus exhiberent. Postea misit ad eos servos, quos illi apprehensos vel ceciderunt, ut Jeremiam; vel occiderunt, ut Isaiam; vel lapidaverunt, ut Naboth (III Reg. XXI), et Zachariam, quem interfecerunt inter templum et altare (II Par. XXIV). Legamus epistolam Pauli ad Haebreos (Hebr. XI); et ex ea plenissime discemus qui servorum Domini quanta perpessi sint.

(Vers. 37, 38.) Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Agricolae autem videntes filium, dixerunt intra se: hic est haeres; venite, occidamus eum, et habebimus haereditatem ejus. In eo quod supra legimus: Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter, patientiam ostendit patrisfamilias, quod frequentius miserit, ut malos colonos ad poenitentiam provocaret: illi autem thesaurizaverunt sibi iram in die irae (Rom. II). Porro quod jungitur: Verebuntur filium meum, non de ignorantia venit. Quid enim nesciat paterfamilias, qui hoc loco Deus Pater intelligitur? Sed semper ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reservetur. Interrogemus Arium et Eunomium. Ecce pater dicitur ignorare, et sententiam

temperat, et quantum in vobis est, probatur esse mentitus. Quidquid pro Patre responderint, hoc intelligant pro Filio, qui se dicit ignorare consummationis diem.

(Vers. 39.) Et apprehensum eum, ejecerunt extra vineam, et occiderunt. Et Apostolus loquitur, quod extra portam Jesus crucifixus sit (Heb. XIII). Possumus et aliter intelligere; quod ejectus sit extra vineam, et ibi occisus: ut suscipientibus se gentibus, aliis vinea locaretur.

(Vers. 40, 41.) Cum ergo venerit Dominus vineae, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis qui reddent ei fructum temporibus suis. Interrogat eos Dominus non quod ignoret quid responsuri sint, sed ut propria responsione damnentur. Locata est autem nobis vinea, et locata ea conditione, ut reddamus Domino fructum temporibus suis, et sciamus unoquoque tempore quid oporteat nos vel loqui, vel facere.

(Vers. 42.) Dicit illis Jesus: Numquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est illud, et est mirabile in oculis nostris (Ps. CXVII, 22, 23). Variis parabolis diversisque sermonibus res eaedem contexuntur. Quos enim supra operarios, et vinitores, et agricolas appellarat, nunc aedificatores, id est, caementarios vocat. Unde dicit Apostolus: Dei agricultura, Dei aedificatio estis (I Cor. III, 9). Hi ergo caementarii quomodo et vinitores accipiunt vineam, sic acceperunt lapidem, quem vel in fundamentis ponant, juxta architectum Paulum (Ibid.); vel in

angulo, ut duos parietes, id est, populum utrumque consociet (Ephes. II), qui reprobatus ab eis, factus est in caput anguli. Et hoc a Domino factum est, non humanis viribus, sed Dei potentia. De hoc lapide adjutorii Petrus quoque loquitur confidenter: Iste lapis qui reprobatus est a vobis aedificantibus, hic factus est in caput anguli (I Petr. II, 7). Et Isaias: Ecce, ait, immittam in fundamenta Sion lapidem electum, pretiosum, angularem: et qui crediderit in eum, non confundetur (Isai. XXVIII, 16).

(Vers. 43.) Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. Aliquoties dixi, regnum Dei Scripturas sanctas intelligi, quas Dominus abstulit a Judaeis, et nobis tradidit, ut faciamus fructus earum. Ista est vinea quae traditur agricolis et vinitoribus, in qua qui operati non fuerint, nomen tantum habentes Scripturarum, fructus vineae perdituri sunt.

(Vers. 44.) Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. Aliud est offendere Christum per mala opera, aliud negare. Qui peccator est, et tamen in illum credit, cadit quidem super lapidem, et confringitur, sed non omnino conteritur: reservatur enim per poenitentiam ad salutem. Super quem vero ille ceciderit, hoc est, cui lapis ipse irruerit, et qui Christum penitus negaverit, sin conteret eum, ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquae pusillum.

(Vers. 45, 46.) Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisaei parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et quaerentes eum

tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant. Quamvis duro corde essent, et propter incredulitatem, et impietatem in Filium Dei hebetes, tamen apertas propositiones, negare non poterant: et intelligebant contra se omnes Domini sententias dirigi. Unde volebant quidem eum interficere, sed timebant turbas: quia sicut prophetam eum habebant. Semper turba mobilis est, nec in proposita voluntate persistens: atque in morem fluctuum, diversorum ventorum impetu huc illucque trahitur. Quem nunc quasi prophetam venerantur et colunt: postea contra eum clamant: Crucifige, crucifige talem (Joan. XIX, 6).

(Cap. XXII.---Vers. 1, 2.) Et respondens Jesus dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Pharisaei intelligentes de se dici parabolas, quaerebant eum tenere et occidere. Sabiendo el Señor esta voluntad de ellos, no obstante increpa a los que rabian, ni es vencido por el temor para no argüir a los pecadores. Rex iste qui fecit nuptias filio suo, Deus omnipotens est. Facit autem nuptias Domino nostro Jesu Christo et Ecclesiae, quae tam ex Judaeis, quam ex gentibus, congregata est.

(Vers. 3.) Et misit servum suum vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. Haud dubium quin Moysen, per quem Legem invitatis dedit. Si autem servos legerimus, ut pleraque habent exemplaria, ad prophetas referendum est, quod invitati per eos venire contempserint.

(Vers. 4, 5.) Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi: tauri mei, et altilia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt. Servi qui secundo missi sunt, melius est ut prophetae intelligantur, quam apostoli: ita tamen si supra, servus, scriptus fuerit. Sin autem servos, ibidem legas, hic secundi servi, apostoli intelligendi sunt. Prandium paratum, et tauri, et altilia occisa, vel per metaphoram opes regiae describuntur, ut ex carnalibus intelligantur spiritualia; vel certe dogmatum magnitudo, et doctrina Dei lege plenissima sentiri potest.

(Vers. 6.) Et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos, occiderunt. Inter eos, qui non recipiunt Evangelii veritatem, multa diversitas est. Minoris enim criminis sunt qui occupati aliis rebus venire noluerunt, his qui, contempto invitantis affectu, verterunt humanitatem in crudelitatem, et tentos servos regis, vel contumeliis affecerunt, vel occiderunt. In hac parabola sponsi siletur occisio: et per servorum mortes, contemptus ostenditur nuptiarum.

(Vers. 7.) Rex autem cum audisset, iratus est. De quo dictum supra fuerat: Simile factum est regnum coelorum homini regi, quando invitabat ad nuptias, et agebat opera clementiae, hominis nomen appositum est, nunc quando ad ultionem venit, homo siletur, et rex tantum dicitur. Et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Exercitus, seu ul-

tores angelos, de quibus in Psalmis scribitur: Immissiones per angelos pessimos [Al. malos] (Psal. LXXVII, 49); seu Romanos intelligamus, sub duce Vespasiano et Tito, qui occisis Judaeae populis, praevaricatricem succenderint civitatem.

(Vers. 8 seqq.) Tunc ait servis suis: Nuptiae quidem paratae sunt; sed qui invitati erant non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos et bonos, et impletae sunt nuptiae discumbentium. Gentilium populus non erat in viis, sed in exitibus viarum. Quaeritur autem quomodo in his qui foris erant inter malos, et boni aliqui sint reperti? Hunc locum plenius tractat Apostolus ad Romanos (Rom. II, 14): quod gentes naturaliter facientes ea quae legis sunt, condemnent Judaeos, qui scriptam legem non fecerint. Inter ipsos quoque ethnicos est diversitas infinita; cum sciamus alios esse proclives ad vitia et ruentes ad mala: alios ob honestatem morum virtutibus deditos.

(Vers. 11, 12.) Intravit autem rex, ut videret discumbentes: et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Hi qui invitati fuerant ad nuptias, de sepibus et angulis, et plateis, et diversis locis, coenam regis impleverant. Sed postea cum venisset rex, ut videret discumbentes in convivio suo (hoc est, in sua quasi fide requiescentes; ut in die judicii visitare convivas, et discerneret merita singulorum), invenit unum qui veste indutus non erat

nuptiali. Unus iste, omnes qui sociati sunt malitia intelliguntur. Vestis autem nuptialis, praecepta sunt Domini, et opera quae complentur ex lege et Evangelio, novique hominis efficiunt vestimentum. Si quis igitur in tempore judicii inventus fuerit sub nomine Christiano non habere vestem nuptialem, hoc est, vestem supercoelestis [Al. coelestis] hominis; sed vestem pollutam, id est, veteris hominis exuvias, hic statim corripitur, et dicitur ei: Amice, quomodo huc intrasti? Amicum vocat, quod invitatus ad nuptias est: arguit impudentiae, quod veste sordida munditias polluerit nuptiales. At ille obmutuit. In tempore enim illo non erit locus poenitentiae, nec negandi facultas, cum omnes angeli et mundus ipse testis sit peccatorum.

(Vers. 13.) Tunc dixit rex ministris: Ligatis pedibus et manibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium. Manus ligatas et pedes, fletumque oculorum, et stridorem dentium, vel ad comprobandam resurrectionis intellige veritatem. Vel certe ideo ligantur manus et pedes, ut male operari, et currere desistant ad effundendum sanguinem. In fletu quoque oculorum, et stridore dentium, per metaphoram membrorum corporalium, magnitudo ostenditur tormentorum.

(Vers. 14.) Multi autem sunt vocati, pauci vero electi. Omnes parabolas brevi sententia comprehendit: quod et in opere vineae, et in aedificatione domus, et in convivio nuptiali, non initia, sed finis quaeratur.

(Vers. 15.) Tunc abeuntes Pharisaei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes. Nuper sub Caesare Augusto Judaea subjecta Romanis, quando in toto orbe est celebrata descriptio, stipendiaria facta fuerat, et erat in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate et quiete, qua [Rhabb. quia] Romani pro omnibus militarent, debere tributa persolvi: Pharisaeis vero, qui sibi applaudebant de justitia, econtrario dicentibus, non debere populum Dei (qui decimas solveret, et primitiva daret, et caetera quae in Lege scripta sunt, faceret) humanis legibus subjacere. Caesar Augustus Herodem filium Antipatris alienigenam et proselytum, regem Judaeis constituerat, qui tributis praeesset, et Romano pareret imperio. Mittunt igitur Pharisaei discipulos suos cum Herodianis, id est, militibus Herodis, seu quos illudentes Pharisaei quia Romanis tributa solvebant, Herodianos vocabant, et non divino cultui deditos. Quidam Latinorum ridicule Herodianos putant, qui Herodem Christum esse credebant, quod nusquam omnino legimus.

(Vers. 16.) Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces: et non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum: Dic ergo nobis quid tibi videtur: Licet censum dari Caesari, an non?

Blanda et fraudulenta interrogatione, illuc provocat respondentem, ut magis Deum quam Caesarem timeat, et dicat non debere tributa solvi, ut statim audientes Herodiani, seditionis contra Romanos principem teneant.

(Vers. 18.) Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritae?

Prima virtus est respondentis, interrogantium mentem cognoscere, et non discipulos, sed tentatores vocare.

Hypocrita ergo appellatur, qui aliud est, et aliud simulat, id est, aliud opere agit, et aliud voce praetendit.

(Vers. 19.) Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.

Sapientia semper sapienter agit, ut suis potissimum tentatores sermonibus confutentur.

Ostendite, inquit, mihi denarium, hoc est, genus nummi, quod pro decem nummis imputabatur, et habebat imaginem Caesaris.

(Vers. 20.) 179 Et ait illis Jesus: Cujus est imago haec, et superscriptio?

Qui putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, et non dispensationem, discant ex praesenti loco, quod utique potuerit scire Jesus cujus imago esset in nummo; sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat.

(Vers. 21.) Dicunt ei: Caesaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari; et quae sunt Dei Deo.

Caesarem non putemus Augustum, sed Tiberium significari privignum ejus, qui in locum successit ipsius, sub quo passus est Dominus.

Omnes autem reges Romani a primo Caio Caesare, qui imperium arripuerat, Caesares appellati sunt [Al. appellantur].

Porro quod ait: Reddite quae sunt Caesaris Caesari, id est, nummum tributum, et pecuniam:

et quae sunt Dei Deo, decimas primitias, et oblationes, ac victimas sentiamus: quomodo et ipse reddidit tributa pro se et Petro (Matth. XVII); et Deo reddidit quae Dei sunt, Patris faciens voluntatem (Joan. VI).

(Vers. 22.) Et audientes, mirati sunt. Qui credere debuerant ad tantam sapientiam, mirati sunt quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum.

Et relicto eo, abierunt. Infidelitatem cum miraculo pariter reportantes.

(Vers. 23.) In illo die accesserunt ad eum Sadducaei, qui dicunt non esse resurrectionem.

Duae haereses erant in Judaeis: una Pharisaeorum, altera Sadducaeorum.

Pharisaei traditionum et observationum, quas illi δευτερώσεις vocant, justitiam praeferebant; unde et divisi vocabantur a populo.

Sadducaei autem, qui interpretantur justi, et ipsi vindicabant sibi quod non erant: prioribus et corporis et animae resurrectionem credentibus, confitentibusque, et angelos, et spiritum: sequentes (juxta Acta apostolorum) omnia denegabant (Act. IV).

Istae sunt duae domus, de quibus Isaias manifestius docet, quod offensurae sint in lapidem scandali (Isai. VIII).

(Vers. 24 seqq.) Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit 180 non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo.

Erant autem apud nos septem fratres: et primus, uxore ducta, defunctus est, et non habens

semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus et tertius usque ad septimum. Novissime autem omnium et mulier defuncta est.

Qui resurrectionem corporum non credebant, et animam putabant interire cum corporibus, recte istiusmodi fingunt fabulam, quae deliramenti arguat eos, qui resurrectionem asserant mortuorum.

Potest autem fieri, ut vere in gente eorum aliquando hoc acciderit.

(Vers. 28.) In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? Omnes enim habuerunt eam.

Turpitudinem fabulae opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem.

(Vers. 29.) Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.

Propterea errant, quia Scripturas nesciunt: et quia Scripturas ignorant, consequenter nesciunt virtutem Dei, hoc est, Christum, qui est Dei virtus, et Dei sapientia (I Cor. I).

(Vers. 30.) In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur; sed sunt sicut angeli Dei in coelo.

Latina consuetudo Graeco idiomati non respondet. Nubere enim proprie dicuntur mulieres, et viri uxores ducere; sed nos simpliciter dictum intelligamus, quod nubere de viris, et nubi de uxoribus scriptum sit.

Si in resurrectione non nubent, neque nubentur resurgent ergo corpora, quae possunt nubere et nubi.

Nemo quippe dicit de lapide et arbore, et his rebus, quae non habent membra genitalia, quod non nubant, neque nubentur; sed de his quae cum possunt nubere, tamen alia ratione non nubunt.

Quod autem infertur: Sed sunt sicut angeli Dei in coelo. spiritualis repromittitur conversatio.

(Vers. 31 seqq.) De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo, dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob: Non est Deus mortuorum, sed viventium.

Et audientes turbae mirabantur de doctrina ejus. Ad comprobandam resurrectionis veritatem, multo aliis manifestioribus 181 exemplis uti potuit, e quibus est illud: Suscitabuntur mortui, et resurgent qui in sepulcris sunt (Isai. XXVI, 19).

Et in alio loco: Multi dormientium de terrae pulvere consurgent: alii in vitam, et alii in opprobrium et confusionem aeternam (Dan. XII, 2).

Quaeritur itaque, quid sibi voluerit Dominus hoc praeferre testimonium, quod videtur ambiguum, vel non satis ad resurrectionis pertinens veritatem: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; et quasi, hoc prolato, probaverit quod volebat, statim intulerit: Non est Deus mortuorum, sed viventium.

Cujus rei turbae quoque circumstantes, mysterium cognoscentes, admiratae sunt de doctrina et responsis illius.

Supra diximus Sadducaeos, nec angelum, nec spiritum, nec resurrectionem corporum confitentes, animarum quoque interitum praedicasse.

Hi quinque tantum libros Moysis recipiebant, prophetarum vaticinia respuentes. Stultum ergo erat inde proferre testimonia, cujus auctoritatem non sequebantur.

Porro ad aeternitatem animarum probandam de Moyse ponit exemplum: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. III, 6). statimque infert: Non est mortuorum Deus, sed viventium; ut cum probaverit animas permanere post mortem (neque enim poterat fieri, ut eorum esset Deus, qui nequaquam subsisterent), consequenter introduceretur et corporum resurrectio, quae cum animabus bona malave gesserunt.

Hunc locum plenius in extrema parte primae Epistolae ad Corinthios Paulus apostolus exsequitur (I Cor. XV).

(Vers. 34 seqq.) 182 Pharisaei autem audientes quod silentium imposuisset Sadducaeis, convenerunt in unum: et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: Magister, quod est mandatum magnum in lege?

Ait illis Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua: hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae.

Quod de Herode et Pontio Pilato legimus, in Domini nece eos fecisse concordiam, hoc etiam nunc de Pharisaeis cernimus et Sadducaeis, qui inter se contrarii sunt, sed ad tentandum Jesum pari mente consentiunt.

Qui ergo jam supra in ostensione denarii fuerant confutati, et adversae partis factionem viderant subrutam, debuerant exemplo moneri, ne ultra molirentur insidias: sed malevolentia et livor nutrit impudentiam.

Interrogat unus ex legis doctoribus, non scire desiderans, sed tentans, an interrogatus nosset quod interrogabatur, quod sit majus mandatum: non de mandatis interrogans, sed quod sit primum magnumque mandatum; ut cum omnia quae Deus mandaverit magna sint: quidquid ille responderit, occasionem habeat calumniandi, aliud asserens magnum esse de pluribus.

Quicumque igitur novit et interrogat non voto discendi, sed studio cognoscendi, an noverit ille qui responsurus est, in similitudinem Pharisaeorum non quasi discipulus, sed quasi tentator accedit.

LIBER QUARTUS.

(Vers. 41 seqq.) 183 Congregatis autem Pharisaeis, interrogavit eos Jesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?

Qui ad tentandum Jesum fuerant congregati, et veritatem fraudulenta interrogatione capere nitebantur, occasionem praebuerunt confutationis suae.

Interroganturque [Al. Interrogatur] de Christo cujus filius sit. Interrogatio Jesu nobis proficit usque hodie contra Judaeos.

Et hi enim qui confitentur Christum esse venturum, hominem simplicem et sanctum virum asserunt de genere David.

Interrogemus ergo eos docti a Domino: si simplex homo est, et filius tantum David: quomodo David vocet eum Dominum suum: non erroris incerto, nec propria voluntate: sed in [Al. tacet in] Spiritu sancto.

Testimonium autem quod posuit, de centesimo nono Psalmo sumptum est.

Dominus igitur David vocatur, non secundum id quod de eo natus est, sed juxta id quod natus ex

Patre semper fuit, praeveniens ipsum carnis suae Patrem.

Judaei ad deludendam interrogationis veritatem frivola multa confingunt, vernaculum Abrahae asserentes, cujus fuerit filius Damascus Eliezer: et ex ipsius persona scriptum psalmum, quod post caedem quinque regum, Dominus Deus Domino suo dixerit Abrahae: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Genes. XIV).

Quos interrogemus: Quomodo Deus dixerit Abrahae ea quae sequuntur: Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum, ex utero ante Luciferum genui te; et: Juravit Dominus, et non poenitebit eum; tu es sacerdos in aeternum, 184 secundum ordinem Melchisedec?

Et respondere cogamus, quomodo Abraham ante Luciferum genitus sit; et sacerdos fuerit secundum ordinem Melchisedec: pro quo Melchisedec obtulerit panem et vinum, et a quo decimas praedae acceperit.

(Vers. 46.) Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

Pharisaei et Sadducaei quaerentes occasionem calumniae, et verbum aliquod invenire, quod pateret insidiis, quia in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant, sed apertissime comprehensum, Romanae tradunt potestati.

Ex quo intelligimus venena invidiae posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

(Cap. XXIII.---Vers. 1 seqq.) Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos, dicens: Super

cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei: omnia ergo quaecumque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere. Dicunt enim, et non faciunt.

Quid mansuetius, quid benignius Domino? Tentatur a Pharisaeis, confringuntur insidiae eorum, et secundum Psalmistam: Sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum (Psal. LXIII, 8), e nihilominus propter sacerdotii et nominis dignitatem, hortatur populos ut subjiciantur eis, non opera, sed doctrinam considerantes.

Quod autem ait: Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei: per cathedram doctrinam Legis ostendit.

Ergo et illud quod dicitur in Psalmo: In cathedra pestilentiae non sedit (Psal. I, 1). Et: Cathedras vendentium columbas evertit (Supra XXI; Mar. XI) doctrinam debemus accipere.

(Vers. 4.) Alligant autem onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere.

Hoc generaliter adversus omnes magistros, qui gravia jubent, et minora non faciunt.

Notandum autem 185 quod et humeri, et digitus, et onera, et vincula, quibus alligantur onera, spiritualiter intelligenda sunt.

(Vers. 5.) Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus.

Quicumque igitur ita facit quodlibet, ut videatur ab hominibus, Scriba et Pharisaeus est.

(Vers. 6.) Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in coenis, et primas cathedras in synagogis,

et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi.

Vae nobis miseris, ad quos Pharisaeorum vitia transierunt. Dominus cum dedisset mandata Legis per Moysen, ad extremum intulit: Ligabis ea in manu tua, et erunt immota ante oculos tuos (Deut. VI, 8).

Et est sensus: Praecepta mea sint in manu tua, ut opere compleantur: sint ante oculos tuos, ut die ac nocte mediteris in eis.

Hoc Pharisaei male interpretantes, scribebant in membranulis Decalogum Moysi, id est decem verba Legis, complicantes ea, et ligantes in fronte, et quasi coronam capitis facientes, ut semper ante oculos moverentur: quod usque hodie Indi, Persae, et Babylonii faciunt: et qui hoc habuerit, quasi religiosus in populis judicatur.

Jusserat quoque aliud Moyses (Num. XV) ut in quatuor angulis palliorum hyacinthinas fimbrias facerent, ad Israelis populum dignoscendum, ut quomodo in corporibus circumcisio signum Judaicae gentis daret, ita et vestis haberet aliquam differentiam.

Superstitiosi magistri captantes auram popularem, atque ex mulierculis sectantes lucra, faciebant grandes fimbrias, et acutissimas in eis spinas ligabant, ut videlicet ambulantes et sedentes interdum pungerentur, et quasi hac admonitione retraherentur ad officia Domini, et ministeria servitutis ejus.

Quia ergo dixerat Dominus: Omnia opera sua faciunt, ut videantur 186 ab hominibus; quod generaliter accusarat, nunc per partes dividit.

Pictatiola illa Decalogi, phylacteria vocabant: quod quicumque habuisset ea, quasi ob custodiam et monimentum sui haberet: non intelligentibus Pharisaeis quod haec in corde portanda sint, non in corpore: alioquin et armaria, et arcae habent libros, et notitiam Dei non habent.

Hoc apud nos superstitiosae mulierculae, in parvulis Evangeliis, et in crucis ligno, et istiusmodi rebus (quae habent quidem zelum Dei, sed non juxta scientiam) (Rom. X) usque hodie ... [truncated]

(Vers. 8 seq.) Vos autem nolite vocari Rabbi: Unus est enim magister vester: omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: Unus est enim Pater vester, qui in coelis est. Nec vocemini magistri: quia magister vester unus est, Christus. Qui major est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur, et qui se humiliaverit, exaltabitur.

Nec magister, nec pater vocandus est alius, nisi Deus Pater et Dominus noster Jesus Christus. Pater, quia ex ipso sunt omnia. Magister, quia per ipsum omnia: vel quoniam per dispensationem carnis ejus, 185 omnes reconciliati sumus Deo.

Quaeritur quare adversum hoc praeceptum, doctorem gentium Apostolus se esse dixerit (II Cor. V; Coloss. I); aut quomodo vulgato sermone, maxime in Palaestina et Aegypti monasteriis se invicem Patres vocent?

Quod sic solvitur: Aliud esse natura patrem vel magistrum, aliud indulgentia.

Nos si hominem patrem vocamus, honorem aetati deferimus, non auctorem nostrae ostendi-

mus vitae. Magister quoque dicitur ex consortio veri magistri.

Et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus et unus Filius, non praejudicat caeteris ne per adoptionem dii [Al. dei] vocentur, et filii: ita et unus et pater et magister, non praejudicat aliis, ut abusive appellentur patres et magistri.

(Vers. 13, 14.) Vae autem vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia clauditis regnum coelorum ante homines. Vos [Al. ipsi] enim non intratis, nec introcuntes sinitis intrare.

Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia comeditis domus viduarum, orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis judicium.

Habentes Scribae et Pharisaei Legis Prophetarumque notitiam, sciunt Christum esse Filium Dei: non ignorant natum esse de Virgine; sed dum praedam de subjecta sibi plebe appetunt, nec ipsi introeunt regna coelorum, nec eos qui poterant, intrare permittunt.

Hoc est quod in Osee propheta arguit: Absconderunt Sacerdotes viam, interfecerunt Sicimam (Osee VI, 9). Et rursum: Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus (Osee IV)?

Vel certe omnis magister qui scandalizat malis operibus discipulos suos, claudit ante eos regnum coelorum.

(Vers. 15.) Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum: et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae duplo quam vos.

Non eo studio servamus quaesita, quo quaerimus. Scribae et Pharisaei totum lustrantes orbem, propter negotiationes, vel diversa lucra tam a discipulis captanda, quam per imaginem sanctitatis, studium [Al. studii] habebant de gentibus facere proselytum, id est, advenam, et incircumcisum miscere populo Dei.

Sed qui ante, dum esset ethnicus, simpliciter errabat, et erat semel filius gehennae, videns 186 magistrorum vitia, et intelligens destruere eos opere, quod verbis docebant, revertitur ad vomitum suum: et gentilis factus, quasi praevaricator, poena majori dignus erit.

Filius autem vocatur gehennae, quomodo filius perditionis, et filius hujus saeculi. Unusquisque enim cujus opera agit, ejus filius appellatur.

(Vers. 16 seq.) Vae vobis, duces caeci, quia dicitis: quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debitor est. Stulti et caeci, quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?

Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. Caeci, quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum?

Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus quae super illud sunt. Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso. Et qui jurat in coelo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum.

Supra, ut nobis visum est, exposuimus quid significaret traditio Pharisaeorum, dicentium: Donum quodcumque est ex me, tibi proderit: nunc

duplex, et ad unam avaritiae occasionem trahens, Pharisaeorum traditio condemnatur, ut arguantur cuncta pro lucro facere, et non pro timore Dei.

Sicut enim in phylacteriis et fimbriis dilatatis opinio sanctitatis captabat gloriam, et per occasionem gloriae quaerebat lucra: sic alia traditionis inventa stropha, impietatis arguit praeceptores.

Si quis in contentione, seu in aliquo jurgio, vel in causae ambiguo, jurasset in templo, et postea convictus esset mendacii, non tenebatur criminis reus [Al. ejus].

Sin autem jurasset in auro et pecunia, quae in templo sacerdotibus offerebatur, statim id in quo juraverat, cogebatur exsolvere.

Rursum: Si quis jurasset in altari, perjurii reum nemo tenebat [Al. retinebat]: sin autem perjurasset in dono, vel in oblationibus, hoc est, in hostiis, in victimis, et in simila et caeteris, quae offeruntur Deo super altare, haec studiosissime repetebantur [Al. repetebant].

Arguit ergo eos Dominus, et stultitiae et fraudulentiae, quod multo majus sit templum quam aurum, quod sanctificatur a templo, et altare quam hostiae, quae 187 sanctificantur ab altari.

Totum autem faciebant, non ob Dei timorem, sed ob divitiarum cupiditatem.

(Vers. 23.) Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia decimatis mentham et anethum et cyminum, et reliquistis quae graviora sunt Legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Haec oportuit facere, et illa non omittere.

Multa in Lege praecepta sunt, quae typos praeferunt futurorum. Alia vero aperta sunt juxta Psalmistam, dicentem: Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos (Psal. XVIII, 9), quae statim opera desiderant. Verbi gratia: Non adulterabis: non furtum facies: non testimonium falsum dices, etc. Pharisaei autem, quia praeceperat Dominus (ut interim intellectus mysticos dimittamus) propter alimoniam sacerdotum et Levitarum, quorum pars erat Dominus, omnium rerum offerri in templo decimas; hoc unum habebant studii, ut quae jussa fuerant, comportarentur: caetera quae erant majora, utrum quis faceret, an non, parvipendebant. Et ex hoc itaque capitulo arguit eos avaritiae, quod studiose etiam vilium olerum decimas exigant, et judicium in disceptatione negotiorum, misericordiamque in pauperes, pupillos et viduas, et fidem in Deum, quae magna sunt, praetermittant.

(Vers. 24.) Duces caeci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.

Camelum puto esse, secundum sensum praesentis loci, et magnitudinem praeceptorum, judicium, et misericordiam, et fidem. Culicem autem decimas menthae, anethi, cymini, et reliquorum vilium olerum. Haec contra praeceptum Dei, quae magna sunt, devoramus atque negligimus, et opinionem religionis in parvis, quae lucrum habent, diligentiam demonstramus.

(Vers. 25, 26.) Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. Pharisaee caece, munda prius quod

intus est calicis et paropsidis, ut fiat et id quod deforis est mundum.

Diversis verbis, eodem sensu, quo supra, arguit Pharisaeos simulationis atque mendacii, quod aliud ostentent hominibus foris, aliud domi agant. Non quod in calice et paropside eorum superstitio moraretur; sed quod foris hominibus ostenderent sanctitatem, in habitu, in sermone, in phylacteriis, in fimbriis, in orationum longitudine, et caeteris hujusmodi, intrinsecus autem essent vitiorum sordibus pleni.

(Vers. 27, 28.) Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Sic et vos a foris quidem paretis hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.

Quod in calice et paropside demonstrarat, eo quod foris loti essent, et intrinsecus sordidi, hoc nunc per exemplum sepulcrorum replicat: quod quomodo sepulcra forinsecus lita sunt calce, et ornata marmoribus et auro coloribusque distincta, intus autem plena sunt ossibus mortuorum: sic et perversi magistri, qui alia docent, et alia faciunt, munditiam habitu vestis, et verborum humilitate demonstrant: intus autem pleni sunt omni spurcitia, et libidine.

Denique manifestius hoc ipsum exprimit, inferens: Sic et vos a foris quidem paretis hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.

(Vers. 29 seqq.) Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, quia aedificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis: quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt.

Prudentissimo syllogismo coarguit eos filios esse homicidarum, dum ipsi opinione bonitatis et gloriae in populos, sepulcra aedificant prophetarum, quos majores eorum interfecerunt, et dicunt: Si fuissemus tempore illo, non fecissemus ea quae fecerunt patres nostri.

Hoc autem etiamsi sermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quod ambitiose et magnifice aedificent memorias occisorum, quos a patribus suis esse jugulatos non negant.

Et vos implete mensuram patrum vestrorum.

Probato superioribus dictis, quod filii essent homicidarum, et eorum qui prophetas occidissent, nunc concludit quod voluerat, et quasi extremam syllogismi partem ponit. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Quod illis defuit, vos adimplete. Illi interfecerunt servos: vos Dominum crucifigite. Illi prophetas: vos eum qui a prophetis praedicatus est.

(Vers. 33.) Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennae?

Hoc ipsum et Joannes Baptista dixerat (Luc. III). Sicut ergo de viperis nascuntur viperae: sic de homicidis patribus, vos, inquit, nati estis homicidae.

(Vers. 34.) Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem.

Hoc quod antea dixeramus, Implete mensuram patrum vestrorum, ad personam Domini pertinere, eo quod occidendus esset ab eis, potest et ad discipulos ejus referri, de quibus nunc dicit: Ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem, ut impleatis mensuram patrum vestrorum. Simulque observa juxta Apostolum scribentem ad Corinthios (I Cor. VII), varia esse dona discipulorum Christi; alios prophetas, qui ventura praedicant; alios sapientes, qui noverint quando debeant proferre sermonem; alios scribas in Lege doctissimos, ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in Actibus apostolorum discipuli: et persecuti eos sunt de civitate in civitatem; expellentes de Judaea, ut ad gentium populum transmigrarent.

(Vers. 35, 36.) Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient haec omnia super generationem istam.

De Abel nulla est ambiguitas, quin is sit quem Cain frater ejus occiderit. Justus autem non solum ex Domini nunc sententia, sed ex Genesis testimonio comprobatur (Genes. IV), ubi accepta

ejus a Deo narrantur munera. Quaerimus quis iste sit Zacharias filius Barachiae, quia multos legimus Zacharias. Et ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum est: quem occidistis inter templum et altare. In diversis diversa legi, et debeo singulorum opiniones ponere. Alii Zachariam filium Barachiae dicunt, qui in duodecim prophetis undecimus est, patrisque in eo nomen consentiat [Al. consentit]; sed ubi occisus sit inter templum et altare Scriptura non loquitur: maxime cum temporibus ejus vix ruinae templi fuerint. Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris praedicarit [Al. praedicaret] adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Alii istum volunt Zachariam, qui occisus est a Joas rege Judae inter templum et altare, sicut Regum narrat historia. Sed observandum, quod ille Zacharias non sit filius Barachiae, sed filius Joiadae sacerdotis. Unde et Scriptura refert: Non fuit recordatus Joas patris ejus Joiadae, quia sibi fecisset bona (II Paral. XXIV, 22). Cum ergo et Zachariam teneamus, et occisionis consentiat locus, quaerimus quare Barachiae dicatur filius, et non Joiadae? Barachia lingua nostra benedictus Domini dicitur: et sacerdotis Joiadae justitia, Hebraeo sermone demonstratur. In Evangelio quo utuntur Nazaraeni, pro filio Barachiae, filium Joiadae reperimus scriptum. Simpliciores fratres inter ruinas templi et altaris, sive in portarum exitibus, qu...

(Vers. 37.) Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti!

Jerusalem, non saxa et aedificia civitatis, sed habitatores vocat, quam plangit patris affectu, sicut et in alio loco legimus, quod videns eam fleverit (Luc. XIX). In eo autem quod dicit: Quoties volui congregare filios tuos, omnes retro prophetas a se missos esse testatur. Gallinae quoque similitudinem congregantis sub alas pullos suos, in cantico Deuteronomii legimus: Sicut aquila protegit nidum suum, et super pullos suos desideravit, expandens alas suas suscepit et tulit super pennas suas (Deut. XXXII, 11).

(Vers. 38.) Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Hoc ipsum ex persona Jeremiae jam ante dixerat: Reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam: facta est mihi haereditas mea quasi spelunca hyaenae (Jer. XII, 7, 8). Desertam Judaeorum domum, id est, templum illud, quod fulgebat augustius, oculis comprobamus: quia habitatorem Christum perdidit, et haereditatem praeripere gestiens, occidit haeredem.

(Vers. 39.) Dico enim vobis: non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

Ad Jerusalem loquitur, et ad populum Judaeorum. Versiculum autem istum, quo et parvuli atque lactentes in ingressu Jerusalem Domini Salvatoris usi sunt, quando dixerunt: Benedictus

qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis, sumpsit de centesimo decimo septimo psalmo, qui manifeste de adventu Domini scriptus est. Et quod dicit, hoc vult intelligi: Nisi poenitentiam egeritis (Luc. XIII), et confessi fueritis ipsum me esse, de quo Prophetae cecinerunt, Filium omnipotentis Patris, meam faciem non videbitis. Habent Judaei datum sibi tempus poenitentiae: confiteantur benedictum qui venit in nomine Domini, et Christi ora conspicient.

(Cap. XXIV.---Vers. 1, 2.) Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei aedificationes templi. Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis: non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.

Juxta historiam manifestus est sensus. Recedente autem Domino de templo, omnia legis aedificia, et compositio mandatorum ita destructa est, ut nihil a Judaeis possit impleri; et capite sublato, universa inter se membra compugnent.

(Vers. 3, 4.) Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis quando haec erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis saeculi? Et respondens Jesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat.

Sedet in monte Oliveti, ubi verum lumen scientiae nascebatur, et accedunt ad eum discipuli secreto, qui mysteria et futurorum revelationem nosse cupiebant, et interrogant tria: Quo tempore Jerusalem destruenda sit; quo venturus Christus; quo consummatio saeculi futura sit.

(Vers. 5.) Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent.

Quorum unus est Simon Samaritanus, quem in Actibus apostolorum legimus, qui se magnam dicebat esse Dei virtutem (Act. VIII), haec quoque inter [Al. et] caetera in suis voluminibus scripta dimittens: Ego sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.

Sed et Joannes apostolus in epistola sua loquitur: Audistis quia Antichristus venturus est, nunc autem Antichristi multi sunt (I Joan. II, 18).

Ego reor omnes haeresiarchas, Antichristos esse, et sub nomine Christi ea docere, quae contraria sunt Christo. Nec mirum si aliquos ab his videamus seduci, cum Dominus dixerit: Et multos seducent.

(Vers. 6.) Audituri enim estis praelia, et opiniones praeliorum: videte ne turbemini. Oportet enim haec fieri; sed nondum est finis.

Cum haec igitur fieri viderimus, non putemus diem instare judicii, sed in tempus illud reservari, cujus signum perspicue in consequentibus ponitur.

(Vers. 7, 8.) Consurget enim gens contra gentem, et regnum contra regnum, et erunt pestilentiae et fames, et terraemotus per loca. Haec autem omnia initia sunt dolorum.

Non ambigo et haec quidem juxta litteram futura quae scripta sunt: sed mihi videtur regnum contra regnum, et pestilentia eorum, quorum sermo serpit ut cancer (II Tim. II), et fames audiendi verbum Dei, et commotio universae

terrae, et a vera fide separatio, in haereticis magis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiae victoriam faciunt.

Quod autem dixit: Haec autem omnia initia sunt dolorum, melius transfertur, parturitionum: ut quasi conceptus quidam adventus Antichristi, non partus intelligatur.

(Vers. 9.) Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos; et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

Per apostolos omnium credentium persona signatur, non quo eo tempore apostoli in corpore reperiendi sint.

(Vers. 12, 13.) Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit.

Non omnium negavit fidem, sed multorum. Multi enim vocati, pauci vero electi. Nam in apostolis et similibus eorum permansura est charitas, de qua scriptum est: Aquae multae non poterunt exstinguere charitatem (Cant. VIII, 7). Et ipse Paulus: Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames (Rom. VIII, 35)? et reliqua.

(Vers. 14.) Et praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio.

Signum Dominici adventus est, Evangelium in toto orbe praedicari, ut nullus sit excusabilis; quod aut jam completum, aut in brevi cernimus esse complendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem, quae Christi nomen ignoret. Et quamquam non habuerit praedicatoren, tamen

ex vicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorare.

(Vers. 15.) Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat.

Quando ad intelligentiam provocamur, mysticum monstratur esse quod dictum est. Legimus autem in Daniele hoc modo: Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium et libamina, et in templo abominatio desolationum erit usque ad consummationem temporis, et consummatio dabitur super solitudinem. De hoc et apostolus loquitur (II Thess. II): quod homo iniquitatis et adversarius elevandus sit contra omne quod dicitur Deus, et colitur; ita ut audeat stare in templo Dei, et ostendere quod ipse sit Deus, cujus adventus secundum operationem Satanae destruat eos, et ad Dei solitudinem redigat, qui se susceperint. Potest autem simpliciter aut de Antichristo accipi, aut de imagine Caesaris, quam Pilatus posuit in templo; aut de Hadriani equestri statua, quae in ipso sancto sanctorum loco usque in praesentem diem stetit. Abominatio quoque, secundum veterem Scripturam, idolum nuncupatur; et idcirco additur, desolationis; quod in desolato templo atque destructo idolum positum sit.

(Vers. 16 seq.) Tunc qui in Judaea sunt, fugiant ad montes; et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua; et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.

Abominatio desolationis intelligi potest, et omne dogma perversum; quod cum viderimus

stare in loco sancto, hoc est, in Ecclesia, et se ostendere Deum, debemus fugere de Judaea ad montes, hoc est, dimissa occidente littera et Judaica pravitate, appropinquare montibus aeternis, de quibus illuminat mirabiliter Deus (Ps. LXXV); et esse in tecto et in domate, quo non possint ignita diaboli jacula pervenire: nec descendere et tollere aliquid de domo conversationis pristinae: nec quaerere quae retrorsum sunt; sed magis serere in agro spiritualium Scripturarum, ut fructus capiamus ex eo. Nec tollere alteram tunicam, quam apostoli habere prohibentur. De hoc loco, id est, de abominatione desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stante in loco sancto, multa Porphyrius tertio decimo operis sui volumine contra nos blasphemavit, cui Eusebius Caesariensis episcopus tribus respondit voluminibus, decimo octavo, decimo nono, et vicesimo. Apollinaris quoque scripsit plenissime: superflueque conatus est uno capitulo velle disserere, de quo tantis versuum millibus disputatum est.

(Vers. 19.) Vae autem praegnantibus et nutrientibus in illis diebus.

Vae illis animabus, quae non in perfectum virum sua genimina perduxerunt, sed initia habent fidei, ut enutritione indigeant magistrorum. Hoc quoque dici potest, quod in persecutione Antichristi, seu Romanae captivitatis, praegnantes et nutrientes, uteri et filiorum sarcina praegravati, expeditam fugam habere non quiverint.

(Vers. 20.) Orate autem, ut non fiat fuga vestra hieme, vel sabbato.

Si de captivitate Jerusalem voluerimus accipere, quando a Tito et Vespasiano capta est, orare debent, ne fuga eorum hieme, vel sabbato fiat; quia in altero duritia frigoris prohibet ad solitudines pergere, et in montibus desertisque latitare; in altero, aut transgressio Legis est, si fugere voluerint, aut mors imminens, si remanserint. Si autem de consummatione mundi intelligitur, hoc praecipit, ut non refrigescat fides nostra et in Christum charitas, neque ut otiosi in opere Dei torpeamus virtutum sabbato.

(Vers. 22.) Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi.

Abbreviatos dies, non secundum deliramenta quorumdam (qui putant temporum momenta mutari; nec recordantur illius scripti: Ordinatione tua permanet dies [Ps. CXVIII, 91], sed juxta temporum qualitatem sentire debemus, id est, abbreviatos non mensura, sed numero; ut quomodo in benedictione dicitur; Longitudine dierum replebo eum (Ps. XC); sic et nunc abbreviati dies intelligantur: ne temporum mora, fides concutiatur credentium.

(Vers. 23.) Tunc si quis vobis dixerit: ecce hic Christus, aut illic; nolite credere.

Multi captivitatis Judaicae tempore principes exstitere, qui Christos esse se dicerent: intantum ut obsidentibus Romanis, tres intus fuerint factiones. Sed melius de consummatione mundi intelligitur.

(Vers. 24.) Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et pro-

digia; ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce praedixi vobis.

Tripliciter, ut ante jam dixi, locus hic disserendus est; aut de tempore obsidionis Romanae; aut de consummatione mundi; aut de haereticorum contra Ecclesiam pugna, et istiusmodi antichristis, qui sub opinione falsae scientiae contra Christum dimicant.

(Vers. 25, 26.) Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.

Si quis promiserit vobis quod in deserto gentilium et philosophorum dogmate Christus moretur; aut in haereticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana, nolite exire, nolite credere; sive (quia persecutionis et angustiarum tempore semper pseudoprophetae decipiendi inveniunt locum) si quis sub nomine Christi se jactare voluerit, non statim accommodetis fidem.

(Vers. 27.) Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem; ita erit et adventus Filii hominis.

Nolite exire, nolite credere, quod Filius hominis vel in deserto gentium sit, vel in penetralibus haereticorum; sed quod ab Oriente usque in Occidentem, fides ejus in catholicis Ecclesiis fulgeat. Hoc quoque dicendum, quod secundus Salvatoris adventus non in humilitate ut prius, sed in gloria demonstrandus sit. Stultum est itaque eum in parvo loco vel abscondito quaerere, qui totius mundi lumen sit.

(Vers. 28.) Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae.

De exemplo naturali quod quotidie cernimus, Christi instruimur sacramento. Aquilae et vultures etiam trans maria dicuntur sentire cadavera, et ad escam hujuscemodi congregari. Si ergo irrationabiles volucres naturali sensu tantis terrarum spatiis, et maris fluctibus separatae, parvum cadaver sentiunt ubi jaceat: quanto magis nos et omnis multitudo credentium debet festinare ad eum, cujus fulgur exit ab Oriente, et paret usque ad Occidentem! Possumus autem corpus, id est, πτῶμα, quod significantius Latine dicitur cadaver, ab eo quod per mortem cadat, passionem Christi intelligere, ad quam provocamur; ut ubicumque in Scripturis legitur, congregemur, et per illam venire possimus ad Verbum Dei, ut est illud: Foderunt manus meas et pedes meos (Ps. XXI, 17). Et in Isaia: Sicut ovis ad victimam ductus (Isa. LIII, 7); et caetera his similia. Aquilae autem appellantur sancti, quibus innovata est juventus ut aquilae; et qui juxta Isaiam plumescunt, et assumunt alas, ut ad Christi veniant passionem (Isai. XLVI).

(Vers. 29.) Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo, et virtutes coelorum commovebuntur.

Sol et luna obscurabuntur, et non dabunt lumen suum; et caetera astra cadent de coelo, virtutesque coelorum commovebuntur, non diminutione luminis (alioquin legimus solem septuplum habiturum luminis [Ibid. XXX]), sed quod ad comparationem verae lucis omnia visui tenebrosa sint. Si itaque iste sol, qui nunc per

totum orbem rutilat, et luna quae secundum est luminare, et stellae quae ad solatium noctis accensae sunt, omnesque virtutes (quas angelorum multitudines intelligimus) in adventu Christi in tenebras reputabuntur: decutiatur supercilium eorum, qui se sanctos arbitrantes praesentiam judiciis non formidant.

(Vers. 30.) Et tunc parebit signum Filii hominis in coelo.

Signum hic, aut crucis intelligamus, ut videant (juxta Zachariam (Zach. XII) et Joannem [Joan. XIX]) Judaei quem compunxerunt; aut vexillum victoriae triumphantis.

Et tunc plangent omnes tribus terrae, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus coeli cum virtute multa et majestate.

Plangent hi qui municipatum non habuere in coelis, sed scripti sunt in terra.

(Vers. 31.) Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna; et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis coelorum usque ad terminos eorum.

De hac tuba et Apostolus loquitur (I Cor. XV; I Thess. IV): et in apocalypsi Joannis legimus (Apoc. VIII): et in veteri Testamento (Num. X), tubae ductiles ex auro, et aere argentoque fieri praecipiuntur; ut sublimia doctrinarum resonent sacramenta.

(Vers. 32, 33.) Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est aestas. Ita et vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in januis.

Sub exemplo arboris, docuit consummationis adventum. Quomodo, inquit, quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, et gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis aestatis adventum, et Favonii ac Veris introitum: ita cum haec omnia quae scripta sunt, videritis, nolite putare jam adesse consummationem mundi, sed quasi prooemia et praecursores quosdam venire; ut ostendant quod prope sit et in januis.

(Vers. 34.) Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia ista fiant.

Supra diximus generationes bonorum, et econtrario malorum esse singulas. Igitur aut omne genus hominum significat, aut specialiter Judaeorum.

(Vers. 35.) Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.

Coelum et terra transibunt immutatione, non abolitione sui: alioquin quomodo sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent, si coelum in quo ista sunt, terraque non fuerit?

(Vers. 36.) De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli coelorum, nisi solus Pater.

In quibusdam Latinis codicibus additum est, neque Filius: cum in Graecis, et maxime Adamantii et Pierii exemplaribus, hoc non habeatur ascriptum: sed quia in nonnullis legitur, disserendum videtur. Gaudent Arius et Eunomius, quasi ignorantia magistri, gloria discipulorum sit, et dicunt: Non potest aequalis esse qui novit, et qui ignorat. Contra quos breviter ista dicenda sunt: Cum omnia tempora fecerit Jesus, hoc est,

Verbum Dei: Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. I, 3), in omnibus autem temporibus, etiam dies judicii sit: qua consequentia potest ejus ignorare partem, cujus totum noverit? Hoc quoque dicendum est: Quid est majus, notitia Patris, an judicii? Si majus novit, quomodo ignorat quod minus est? Scriptum legimus. Omnia quae Patris sunt, mihi tradita sunt (Luc. X, 22). Si omnia Patris Filii sunt, qua ratione unius sibi diei notitiam reservavit, et noluit eam communicare cum Filio? Sed et hoc inferendum: Si novissimum diem temporum ignorat, ignorat et pene ultimum, et retrorsum omnes. Non enim potest fieri, ut qui primum ignorat, sciat quid secundum sit. Igitur quia probavimus non ignorare Filium consummationis diem: causa reddenda est cur ignorare dicatur. Apostolus super Salvatore scribit: In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi (Coloss. II, 3). Sunt ergo omnes thesauri in Christo sapientiae et scientiae, sed absconditi sunt. Quare absconditi sunt? Post resurrectionem interrogatus ab apostolis, de die manifestius respondit: Non est vestrum scire tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate (Act. I, 7). Quando dicit, non est vestrum scire, ostendit quod ipse sciat, sed non expediat nosse apostolis, ut semper incerti de adventu judicis, sic quotidie vivant, quasi die alia judicandi sint. Denique et consequens Evangelii sermo idipsum cogit intelligi, dicens quoque Patrem solum noss...

(Vers. 37 seq.) Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis. Sicut enim erant

in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes: ita erit et adventus Filii hominis.

Quaeritur quomodo supra scriptum sit: Surget enim gens contra gentem, et regnum contra regnum: et erunt pestilentiae, et fames, et terraemotus; et nunc ea futura memorentur quae pacis indicia sunt. Sed existimandum, juxta Apostolum, quod post pugnas, et dissensiones, et pestilentiae, et fames, et terraemotus, et caetera quibus genus vastatur humanum, brevi subsecutura sit pax, quae quieta omnia repromittat, ut fides credentium comprobetur, utrum transactis malis, sperent judicem esse venturum. Hoc est enim quod in Paulo legimus: Quando dixerint, pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor parturientis, et non effugient (I Thess. V, 3).

(Vers. 40, 41.) Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur. Duae molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur.

Tunc, inquit, duo erunt in agro, quando, tempore videlicet consummationis atque judicii, duo in agro pariter invenientur eumdem habentes laborem, et quasi parem sementem, sed fructus laboris non aeque recipientes. Duae quoque molentes simul erunt: una assumetur, et una relinquetur. In duobus qui in agro commorantur, et in duabus quae pariter molunt, vel Synagogam intellige, et Ecclesiam, quod simul molere videantur in Lege, et de eisdem Scripturis farinam terere

praeceptorum Dei: vel caeteras haereses, quae de utroque Testamento, aut de altero videntur molere farinam doctrinarum suarum: et cum unum nominis Christiani propositum habeant, non eamdem mercedem recipient: aliis assumptis, et aliis derelictis.

(Vers. 42, 43.) Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret pater familias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.

Perspicue ostendit quare supra dixerit: De die autem illa et hora nemo scit, neque Filius hominis, neque angeli, nisi Pater solus: quod non expediat scire apostolis, ut pendulae exspectationis incerto semper eum credant esse venturum, quem ignorant quando venturus sit. Et non dixit, quia nescimus qua hora venturus sit Dominus; sed nescitis. Praemissoque patris familias exemplo, cur reticeat consummationis diem, manifestius docet, dicens:

Ideo et vos estote parati: quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus ejus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.

Plenius inculcat et replicat, quare de die consummationis et hora nec angelos, nec se scire praedixerit; sed solum Patrem, quod non expediat scire apostolis: et exemplum patrisfamilias,

hoc est, sui et fidelium servorum, id est, apostolorum, ad cohortationem sollicitae mentis interserit, ut spe praemiorum ministrent conservis in tempore suo cibaria doctrinarum.

(Vers. 48, 49.) Si autem dixerit malus servus ille in corde suo, moram facit dominus meus venire, et coeperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriis.

Ex superioribus pendet, quod sicut sollicitus servus et semper adventum domini praestolans, tradit conservis cibaria in tempore suo, et postea super omnia bona patrisfamilias constituitur: ita econtrario, qui juxta Ezechielem dixit: In tempora longa fiet istud (Ezech. XII, 22), et non putat dominum cito esse venturum; factus securior, vacat epulis atque luxuriae: et non lenem patremfamilias, sed severissimum sentiet judicem.

(Vers. 50, 51.) Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat: et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus et stridor dentium.

Hoc ipsum docet, ut sciant quando non putatur dominus, tunc eum esse venturum, et vigilantiae ac sollicitudinis dispensatores admonet. Porro quod dicit, dividet eum, non quo gladio eum dissecet; sed quo a sanctorum consortio eum separet, et partem ejus ponat cum hypocritis: cum his videlicet, qui erant in agro, et qui molebant, et nihilominus derelicti sunt. Saepe diximus hypocritam aliud esse, aliud ostendere: sicut et in agro, et in mola idem videbatur facere, quod ecclesiasticus vir, sed exitus diversae voluntatis apparuit.

(Cap. XXV.---Vers. 1 seq.) Tunc simile erit regnum coelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae. Quinque autem ex eis erant fatuae, et quinque prudentes. Sed quinque fatuae acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.

Hanc parabolam, id est, similitudinem decem virginum, fatuarum atque prudentium, quidam simpliciter in virginibus interpretantur: quarum aliae, juxta Apostolum, et corpore et mente sunt virgines: aliae virginitatem tantum corporum reservantes, vel caetera opera non habent proposito suo similia, vel parentum custodia reservatae, nihilominus mente nupserunt (I Cor. VII).

Sed mihi videtur ex superioribus alius sensus esse qui dicitur, et non ad virginalia corpora, sed ad omne hominum genus comparatio pertinere. Sicut enim duo in agro, et duae molentes, duos significant populos, Christianorum et Judaeorum, sive sanctorum et peccatorum, qui in Ecclesia constituti, videntur quidem et ipsi arare et molere; sed cuncta in hypocrisi faciunt: sic et nunc decem virgines omnes homines complectuntur, qui videntur Deo credere, et applaudunt sibi in Scripturis sanctis, tam ecclesiasticos, quam Judaeos, atque haereticos. Qui idcirco omnes virgines appellantur, quia gloriantur in unius Dei notitia, et mens eorum idololatriae turba [Al. turbine] non constupratur. Oleum habent virgines, quae juxta fidem et operibus adornantur. Non habent oleum, quae videntur simili quidem

fide Dominum confiteri; sed virtutum opera negligunt. Possumus quinque virgines, sapientes et stultas, quinque sensus interpretari: quorum alii festinant ad coelestia, et superna desiderant: alii terrenis faecibus inhiantes, fomenta non habent veritatis, quibus sua corda illuminent. De visu, et auditu, et tactu spiritualiter dictum est: Quod vidimus, quod audivimus, quod oculis nostris perspeximus, et manus nostrae palpavere (I Joan. I, 1). De gustu: Gustate, et videte quoniam suavis e...

(Vers. 5.) Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt.

Non enim parum temporis inter priorem et secundum adventum Domini praetergreditur. Omnes dormitaverunt, id est, mortuae sunt: quia sanctorum mors somnus appellatur. Consequenter autem dicitur, dormierunt: quia postea suscitandae sunt.

(Vers. 6.) Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obviam ei.

Subito enim quasi intempesta nocte, et securis omnibus, quando gravissimus sopor est, per angelorum clamorem, et tubas praecedentium fortitudinum, Christi resonabit adventus.

Dicamus aliquid quod forsitan lectori utile sit. Traditio Judaeorum est, Christum media nocte venturum in similitudinem Aegyptii temporis, quando Pascha celebratum est, et exterminator venit, et Dominus super tabernacula transiit, et sanguine agni postes nostrarum frontium consecrati sunt (Exod. XII).

Unde reor et traditionem apostolicam permansisse, ut in die vigiliarum Paschae ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, exspectantes adventum Christi. Et postquam illud tempus transierit, securitate praesumpta, festum cuncti agunt diem. Unde et Psalmista dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuae (Psal. CXVIII, 62).

(Vers. 7.) Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et ornaverunt lampades suas.

Omnes virgines surrexerunt, et ornaverunt unaquaeque lampades suas, id est, sensus, in quibus oleum scientiae recipiebant, ut haberent opera virtutum, quae ante verum judicem refulgerent.

(Vers. 8.) Fatuae autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae exstinguuntur. Quae lampades suas queruntur exstingui, ostendunt eas ex parte lucere: et tamen non habent lumen indeficiens, nec opera perpetua. Si quis igitur habet animam virginalem, et amator est pudicitiae, non debet mediocribus esse contentus, quae cito exolescunt, et exorto caumate, arefiunt; sed perfectas virtutes sequatur, ut lumen habeat sempiternum.

(Vers. 9.) Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis. Hoc, non de avaritia, sed de timore respondent. Unusquisque enim pro operibus suis mercedem recipiet, neque possunt in die judicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare. Et quomodo tempore Babyloniae captivitatis, Jeremias peccatores juvare non potuit, et dicitur ad eum: Ne oraveris pro populo isto

(Jerem. VII, 16): sic formidolosa erit illa dies, cum unusquisque pro semetipso sollicitus erit.

Ite potius ad vendentes, et emite vobis. Venditur hoc oleum, et multo emitur pretio, ac difficili labore conquiritur, quod in eleemosynis cunctisque virtutibus et consiliis intelligimus magistrorum.

(Vers. 10.) Dum autem irent emere, venit sponsus. Dant quidem quasi prudentes consilium, quod non debeant sine oleo lampadarum sponso occurrere: verum quia jam emendi tempus excesserat, et adveniente judicii die, locus non erat poenitentiae, Psalmista dicente: In inferno autem quis confitebitur tibi (Psal. VI, 6)? non nova opera patrare, sed praeteritorum coguntur rationem exsolvere.

Et quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Post judicii diem, bonorum operum, et justitiae occasio non relinquitur [Al. relinquetur].

(Vers. 11.) Novissime vero veniunt et reliquae virgines, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. Egregia quidem in Domini appellatione confessio, idemque repetitum, indicium fidei est. Sed quid prodest voce invocare, quem operibus neges?

(Vers. 12.) At ille respondens, ait: Amen dico vobis, nescio vos. Novit Dominus eos qui ejus sunt, et qui ignorat, ignorabitur (II Tim. II, 19). Nescit Dominus operarios iniquitatis: et licet virgines sint, et secundum duplicem intelligentiam de corporis puritate, et de confessione verae gloriantur fidei (I Cor. XIV, 38); tamen quia oleum

non habent scientiae, sufficit eis pro poena quod ignorantur a sponso.

(Vers. 13.) Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Prudentem semper admoneo lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, et quae commatice pro fingentium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media, et sequentia, et nectat sibi universa quae scripta sunt. Ex hoc ergo quod infert: Vigilate, quia nescitis diem neque horam, intelliguntur universa quae dixit, id est, de duobus qui in agro sunt, et de duabus molentibus, et de patrefamilias, qui servo suo credit substantiam, et de decem virginibus, ideo parabolas esse praemissas, ut quia ignoramus omnes judicii diem, sollicite nobis lumen bonorum operum praeparemus, ne, dum ignoramus, judex veniat.

(Vers. 14, 15.) Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Homo iste paterfamilias, haud dubium quin Christus sit, qui ad Patrem post resurrectionem victor ascendens, vocatis apostolis, doctrinam evangelicam tradidit, non pro largitate et parcitate alteri plus, et alteri minus tribuens, sed pro accipientium viribus: quomodo et Apostolus eos qui solidum cibum capere non poterant, lacte potasse se dicit (I Cor. IV). Denique et illum qui de quinque talentis, decem fecerat, et qui de duobus quatuor, simili recepit gaudio; non considerans lucri magnitudinem, sed studii voluntatem. In quinque,

et duobus, et uno talento, vel diversas gratias intelligamus, quae unicuique traditae sunt. Vel in primo, omnes sensus examinatos: In secundo, intelligentiam et opera: In tertio, rationem, qua homines a bestiis separamur.

(Vers. 16.) Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis; et lucratus est alia quinque. Acceptis terrenis sensibus coelestium sibi notitiam duplicavit: ex creaturis intelligens Creatorem: ex corporalibus, incorporalia: ex visibilibus, invisibilia: ex brevibus, aeterna.

(Vers. 17.) Similiter qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Et iste pro viribus quidquid in Lege didicerat, in Evangelio duplicavit: sive scientiam et opera praesentis vitae, futurae beatitudinis typos intellexit.

(Vers. 18.) Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Nequam servus terrenis operibus et saeculi voluptate, Dei praecepta neglexit et polluit: quamquam in alio evangelista scriptum sit, quod in sudario ligaverit (Luc. XIX), id est, doctrinam patrisfamilias molliter et delicate vivendo enervarit.

(Vers. 19, 20.) Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Grande tempus est inter ascensionem Salvatoris, et secundum ejus adventum. Si autem apostoli reddituri sunt ratio-

nem, et sub metu judicis resurrecturi, quid nos oportet facere?

(Vers. 21-23.) Ait illi dominus ejus: Euge, serve bone, et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accedens autem et qui duo talenta acceperat, ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi: ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Utrique servo, ut ante jam dixi, et qui de quinque talentis, decem fecerat, et qui de duobus, quatuor, idem patrisfamilias sermo blanditur. Et notandum quod omnia quae in praesenti habemus, licet magna videantur et plurima: tamen comparatione futurorum, parva et pauca sunt. Intra, inquit, in gaudium domini tui, et suscipe quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt (I Cor. II). Quid autem potest majus dari fideli servo, quam esse cum Domino, et videre gaudium Domini sui?

(Vers. 24, 25.) Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es: metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti: et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra. Et ecce habes quod tuum est. Vere quod scriptum est: Ad excusandas excusationes in peccatis (Ps. CXL, 4), etiam huic servo contigit, ut ad pigritiam et negligentiam, superbiae quoque crimen accederet. Qui enim simpliciter debuit inertiam confiteri, et orare patremfamilias, econtrario calumniatur, et dicit se

prudenti fecisse consilio, ne dum lucra pecuniae quaereret, etiam de sorte periclitaretur.

(Vers. 26-28.) Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam eam nummulariis, et veniens ego, recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Quod putaverat se pro excusatione dixisse, in culpam propriam vertitur. Servus autem malus appellatur: quia calumniam domino facit. Piger, quia noluit talentum duplicare, ut in altero superbiae, in altero negligentiae condemnetur. Si, inquit, durum et crudelem esse me noveras, et aliena sectari, ibique metere ubi non severim, quare non tibi instiusmodi cogitatione incussit timorem, ut scires me mea diligentius quaesiturum, et dares pecuniam meam, sive argentum nummulariis? Utrumque enim ἀργύριον, Graecus sermo significat. Eloquia, inquit, Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum (Ps. XI, 7). Pecunia ergo et argentum, praedicatio Evangelii est, et sermo divinus, qui dari debuit nummulariis et trapezitis, id est, vel caeteris doctoribus (quod fecerunt et apostoli, per singulas provincias presbyteros, et episcopos ordinantes), vel cunctis credentibus, qui possunt pecuniam duplicare, et cum usuris reddere, ut quidquid sermone didicerant, opere explerent. Tollitur autem talentum, et datur ei qui decem talenta fecerat, ut intelligamus, licet in utriusque labore aequale sit gaudium domini,

hoc est, et ejus qui quinque in decem duplicaverat, et ejus qui duo in quatuor: tamen majus deberi praemium ei, qui plus in domini pecunia laborarit. Unde dicit et Apostolus: Presbyteros honora, qui vere presbyteri sunt, maxime qui laborant in verbo Dei (I Tim. V, 17). Ex eo quod malus servus ausus est dicere: Metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti, intelligimus, etiam gentilium et philosophorum bonam vitam recipere Dominum, et aliter habere eos qui juste, aliter qui injuste agant, et ad comparationem ejus qui...

(Vers. 29.) Omni enim habenti dabitur, et abundabit: ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. Multi cum sapientes sint naturaliter, et habeant acumen ingenii, si fuerint negligentes, et desidia bonum naturae corruperint, ad comparationem ejus qui paululum tardior, labore et industria compensavit quod minus habuit, perdunt bonum naturae, et praemium quod eis fuerat repromissum, vident transire ad alios. Potest et sic intelligi: ei qui fidem habet, et bonam in Domino voluntatem, etiam si quid minus in opere ut homo habuerit, dabitur a bono judice. Qui autem fidem non habuerit, etiam caeteras virtutes quas videbatur naturaliter possidere, perdet. Et eleganter etiam, quod videtur, inquit, habere auferetur ab eo. Quidquid enim sine fide Christi est, non ei debet imputari qui male eo abusus est, sed illi qui malo etiam servo naturae bonum tribuit.

(Vers. 30) Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium.

Dominus lumen est; qui ab eo foras mittitur, caret vero lumine. Quid sit autem fletus et stridor dentium, supra diximus.

(Vers. 31 seq.) Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo: tunc sedebit super sedem majestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes; et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab haedis. Et statuet oves quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris ejus erunt. Post biduum Pascha facturus, et tradendus cruci, et illudendus ab hominibus; et aceto ac felle potandus, recte praemittit gloriam triumphantis, ut secutura scandala, pollicitationis praemio compensaret. Et notandum quod qui in majestate cernendus est, Filius hominis sit. Quodque sequitur: Statuet oves quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris, juxta illud intellige, quod alibi legis: Cor sapientis in dextra ejus, et cor stulti in sinistra illius (Eccl. X, 2). Et supra in hoc eodem Evangelio: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua (Supra VI, 3). Oves in parte justorum stare jubentur ad dexteram: haedi, hoc est, peccatores, ad sinistram, qui semper pro peccato offeruntur in Lege (Exod. XII). Nec dixit, capras, quae possunt habere fetus, et tonsae egrediuntur de lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis nulla inter eas (Can. IV); sed haedos, lascivum animal et petulcum, et fervens semper ad coitum.

(Vers. 34 seq.) Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare.

Sitivi, et dedistis mihi bibere. Hospes eram, et collegistis me. Nudus, et operuistis me. Infirmus, et visitastis me. In carcere eram, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te: sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te; aut nudum, et cooperuimus te: aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens, rex, dicet illis. Hoc juxta praescientiam Dei accipiendum, apud quem futura jam facta sunt.

(Vers. 40, 41.) Amen dico vobis: quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet et his qui a sinistris erunt: Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare. Sitivi, et non dedistis mihi potum. Hospes eram, et non collegistis me. Nudus, et non operuistis me. Infirmus et in carcere eram, et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Libera nobis erat intelligentia, quod in omni paupere Christus esuriens pasceretur, sitiens potaretur, hospes induceretur in tectum, nudus vestiretur, infirmus visitaretur, clausus carcere haberet solatium colloquentis. Sed ex hoc quod sequitur: Quamdiu fecistis uni de his fratribus meis mini-

mis, mihi fecistis, non mihi videtur dixisse generaliter de pauperibus, sed de his qui pauperes spiritu sunt, ad quos tendens manum, dixerat: Fratres mei et mater mea hi sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei (Marc. III, 34, 35; Luc. VIII, 21).

(Vers. 46.) Et ibunt hi in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam. Prudens lector, attende quod et supplicia aeterna sint, et vita perpetua metum deinceps non habeat ruinarum.

(Cap. XXVI.---Vers. 1 seq.) Et factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet: et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Erubescant qui putant Salvatorem timuisse mortem, et passionis pavore dixisse: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Luc. XXII, 42). Post biduum pascha facturus, tradendum se ut crucifigatur novit, et tamen non declinat insidias, non territus fugit: intantum ut etiam, caeteris ire nolentibus, pergat intrepidus, quando dicit Thomas: Eamus et nos, et moriamur cum eo (Joan. XI, 16). Et finem carnali festivitati volens imponere, umbraque transeunte, paschae reddere veritatem, dixerit: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar (Luc. XXII, 15). Etenim pascha nostrum immolatus est Christus, si tamen comedamus illud in azymis sinceritatis et veritatis (I Cor. V, 7). Porro quod ait: Post biduum pascha fiet, simplici intelligentia praetermissa, id quod sacratum [Al. sacramentum] est, requiramus. Post duos dies clarissimi luminis, veteris ac novi Testamenti,

verum pro mundo pascha celebratur. Pascha, quod Hebraice dicitur PHASE, non a passione ut plerique arbitrantur, sed a transitu nominatur: eo quod exterminator videns sanguinem, in foribus Israelitarum pertransierit, nec percusserit eos. Vel ipse Dominus praebens auxilium populo suo desuper ambulaverit. Lege Exodi librum (Cap. XI, XII), de quo plenius, si vita comes fuerit, disputabimus. Transitus autem noster, id est, PHASE, ita celebratur, si terrena et Aegyptum dimittentes, ad coelestia festinemus.

(Vers. 3 seqq.) Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, et consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Qui debuerant Pascha te vicino praeparare victimas, levigare templi parietes, pavimenta verrere, vasa mundare, et secundum ritum Legis purificari, ut esu agni digni fierent, congregantur ineuntes consilium, quomodo occidant Dominum, non timentes seditionem, ut simplex sermo demonstrat; sed caventes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.

(Vers. 6) Cum autem Jesus esset in Bethania, in domo Simonis leprosi. Passurus pro omni mundo, et universas nationes suo sanguine redempturus, moratur in Bethania, domo obedientiae, quae quondam fuit Simonis leprosi. Non quod leprosus et illo tempore permaneret, sed qui antea leprosus, postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. Nam in catalogo apostolorum cum pristino

vitio et officio, Matthaeus publicanus appellatur, qui certe publicanus esse desierat. Quidam Simonis leprosi domum, eam volunt intelligi partem populi, quae crediderit Domino, et ab eo curata sit. Simon quoque ipse obediens dicitur, qui juxta aliam intelligentiam mundus interpretari potest, in cujus domo curata est Ecclesia.

(Vers. 7.) Accesit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. Nemo putet eamdem esse quae super caput effudit unguentum, et quae super pedes. Illa enim et lacrymis lavat, et crine tergit, et manifeste meretrix appellatur. De hac autem nihil tale scriptum est. Nec enim poterat statim capite Domini meretrix digna fieri. Alius evangelista pro alabastro unguenti pretiosi (quod genus est marmoris), nardum pisticam posuit (Joan. XII), hoc est, veram et absque dolo, ut fidem Ecclesiae et gentium demonstraret.

(Vers. 8, 9.) Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes: Ut quid perditio haec? Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus. Scio quosdam hunc locum calumniari, quare alius evangelista Judas solum dixerit contristatum, eo quod loculos tenuerit, et fur ab initio fuerit, et Matthaeus scribat omnes apostolos indignatos, nescientes tropum, qui vocatur σύλληψις, vel synecdoche: quo et pro uno omnes, et pro multis unus appellari soleat. Nam et Paulus in Epistola sua quae scribitur ad Hebraeos (licet de ea multi Latinorum dubitent), cum sanctorum passiones et merita descripsisset, intulit: Lapidati sunt, tentati sunt, secti [Al. serrati] sunt, in

occasione gladii mortui sunt (Hebr. XI, 37), cum unum tantummodo Isaiam Prophetam sectum Judaei autument. Possumus et aliter dicere, quod apostoli vere, propter pauperes indignati sint: Judas autem propter lucra sua. Unde et mussitatio ejus cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, sed suo furto voluerit providere.

(Vers. 10, 11.) Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Alia oboritur quaestio, quare Dominus post resurrectionem dixerit ad discipulos: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi; et nunc loquatur, me autem non semper habebitis. Sed mihi videtur in hoc loco de praesentia dicere corporali, quod nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem, quomodo nunc in omni convictu et familiaritate. Cujus rei memor Apostolus ait: Et si noveramus Jesum Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus eum (II Cor. V, 16).

(Vers. 12.) Mittens enim haec unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Quod vos putatis perditionem esse unguenti, officium sepulturae est. Nec mirum si mihi bonum odorem fidei suae dederit, cum ego pro ea fusurus sim sanguinem meum.

(Vers. 12-14.) Amen dico vobis, ubicumque praedicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod haec fecit in memoriam ejus. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotis, ad principes sacerdotum. In toto

mundo non tam mulier ista, quam Ecclesia praedicatur, quod sepelierit Salvatorem, quod unxerit caput ejus. Et attende notitiam futurorum, quod passurus post biduum et moriturus, sciat Evangelium suum in toto orbe celebrandum.

(Vers. 15.) Et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? Infelix Judas, damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio, sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.

(Vers. 16.) At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quaerebat opportunitatem ut eum traderet. Joseph non, ut multi putant, juxta Septuaginta interpretes, viginti aureis venditus est, sed juxta Hebraicam Veritatem, viginti argenteis; neque enim pretiosior poterat esse servus, quam Dominus.

(Vers. 17.) Prima autem die azymorum, accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? Prima azymorum, quarta decima dies mensis primi est, quando agnus immolatur, et luna plenissima est, et fermentum abjicitur. Inter eos autem discipulos qui accesserunt ad Jesum, interrogantes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? et Judam aestimo fuisse proditorem.

(Vers. 18.) At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est: apud te facio Pascha cum discipulis meis. Morem veteris Testamenti nova

Scriptura conservat. Frequenter legimus: Dixit ille illi, et in loco illo et illo; quod Hebraice dicitur PHELONI ELMONI (), et tamen personarum locorumque non ponitur nomen. Et invenietis ibi quemdam, portantem lagenam aquae. Quorum idcirco vocabula praetermissa sunt, ut omnibus qui Pascha facturi sunt, libera festivitatis occasio panderetur.

(Vers. 19.) Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha. In alio Evangelista scriptum est (Luc. XXII), quod invenerunt coenaculum magnum, stratum atque mundatum, et ibi paraverunt ei. Videtur autem mihi coenaculum, lex spiritualis intelligi, quae de angustiis litterae egrediens in sublimi loco recipit Salvatorem, Paulo idipsum loquente (Philipp. VIII), quod ea quae ante pro lucro reputabat, quasi purgamenta quisquiliasque contempserit, ut dignum Domino hospitium praepararet.

(Vers. 20.) Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Omnia sic agit Judas, ut tollatur suspicio proditoris.

(Vers. 21.) Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis: quia unus vestrum me traditurus est. Qui de passione praedixerat, et de proditore praedicit, dans locum poenitentiae, ut cum intellexisset sciri cogitationes suas et occulta consilia, poeniteret eum facti sui, et tamen non designat specialiter, ne manifeste coargutus, impudentior fieret. Mittit crimen in numero, ut conscius agat poenitentiam.

(Vers. 22.) Et contristati valde, coeperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine? Et

certe noverant undecim apostoli, quod nihil tale contra Dominum cogitarent: sed plus credunt magistro, quam sibi: pertimescentes fragilitatem suam, tristes interrogant de peccato, cujus conscientiam non habebant.

(Vers. 23.) At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. O mira Domini patientia! Primum dixerat: unus vestrum me traditurus est. Perseverat proditor in malo, manifestius arguit, et tamen nomen proprie non designat. Judas caeteris contristatis, et retrahentibus manum, et interdicentibus cibos ori suo, temeritate et impudentia, qua proditurus erat, etiam manum cum magistro mittit in paropsidem, ut audacia bonam conscientiam mentiretur.

(Vers. 24.) Vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur. Nec primo, nec secundo correptus a proditione retrahit pedem, sed patientia Domini nutrit impudentiam suam, et thesaurizat sibi iram in die irae (Rom. II). Poena praedicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia. Quod autem sequitur: Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille: Non ideo putandus est ante fuisse, quam nasceretur, quia nulli possit bene esse, nisi ei qui fuerit: sed simpliciter dictum est, multo melius esse, non subsistere, quam male subsistere.

(Vers. 25.) Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit. Quia caeteri tristes, et valde tristes interrogaverant: Numquid ego sum, Domine? Ne tacendo se prodere videretur, et ipse similiter interrogat, quem conscientia remordebat, qui

manum audacter miserat in paropside. Numquid ego sum, rabbi? Ait illi: Tu dixisti. Et blandientis jungit affectum, sive incredulitatis signum. Caeteri enim qui non erant prodituri, dicunt: Numquid ego sum, Domine? Iste qui prodituras erat, non Dominum, sed magistrum vocat, quasi excusationem habeat, si Domino denegato, saltem magistrum prodiderit. Et ait illi: Tu dixisti. Eadem responsione confutatus est proditor, qua Pilato postea responsurus est.

(Vers. 26 seqq.) Coenantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Postquam typicum Pascha fuerat impletum, et agni carnes cum apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, et ad verum Paschae transgreditur sacramentum, ut quomodo in praefiguratione ejus Melchisedech, summi Dei sacerdos, panem et vinum offerens fecerat (Genes. XIV), ipse quoque in veritate sui corporis et sanguinis repraesentaret. In Luca legimus duos calices quibus discipulis propinarit (Luc. XXII). Unum primi mensis, et alterum secundi, ut qui inter sanctos primo mense agnum comedere non potuerit, secundo inter poenitentes haedum comedat.

(Vers. 29.) Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno

Patris mei. De carnalibus transit ad spiritualia, quod vinea de Aegypto transplantata sit populus Israel, cui per Jeremiam Dominus loquitur: Ego te plantavi vineam veram, quomodo mutata es in amaritudinem vitis alienae [Al. aliena] (Jerem. II, 21)? Et Isaias propheta in cantico quod dilecto canit, et omnis sparsim Scriptura testatur. Dicit ergo se Dominus de hac vinea nequaquam esse bibiturum, nisi in regno Patris sui. Regnum Patris, fidem puto esse credentium, Apostolo quoque idipsum confirmante: Regnum Dei intra vos est (Luc. XVII, 21). Ergo cum Judaei receperint regnum Patris (attende quod dicat, Patris, non Dei), omnis Pater nomen est Filii. Cum, inquam, crediderint in Deum Patrem, et adduxerit eos Pater ad Filium, tunc de vino eorum bibet Dominus, et in similitudinem Joseph regnans in Aegypto, inebriabitur cum fratribus suis (Genes. XLIII).

(Vers. 30.) Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. Hoc est quod in quodam psalmo legimus: Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terrae (Ps. XXI, 30). Juxta hoc exemplum, qui Salvatoris pane saturatus, et calice inebriatus fuerit, potest laudare Dominum et conscendere in montem Oliveti, ubi laborum refectio, doloris-que solatium, et veri luminis notitia est.

(Vers. 31.) Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Praedicit quod passuri sunt, ut, cum passi fuerint, non desperent salutem, sed agentes poenitentiam, liberentur. Et signanter addidit, in ista nocte scandalum patiemini; quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur: sic et qui scandalum patiun-

tur, in nocte et in tenebris sustinent (I Thess. V). Nos vero dicamus: Nox praeteriit, dies autem appropinquavit (Rom. XIII, 12).

(Vers. 32.) Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est; et (ni fallor) ex persona prophetae ad Deum dicitur: Percute pastorem, et dispergentur oves gregis (Zach. XIII, 7). Sexagesimo quoque et octavo psalmo, qui totus a Domino canitur, huic sensui congruente: Quoniam quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt. Percutitur autem pastor bonus, ut ponat animam suam pro ovibus suis; et de multis gregibus errorum fiat unus grex, et unus pastor (Joan. X). De hoc testimonio in libello, quem de Optimo Genere interpretandi scripsimus, plenius dictum est.

(Vers. 33.) Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Non est temeritas, nec mendacium; sed fides est apostoli Petri, et ardens affectus erga Dominum Salvatorem, de quo supra diximus.

(Vers. 34.) Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Et Petrus de ardore fidei promittebat, et Salvator quasi Deus futura noverat. Et nota quod Petrus in nocte neget, et neget tertio. Postquam autem gallus cecinit, et decrescentibus tenebris vicina lux nuntiata est, conversus flevit amare, negationis sordes poenitentiae lacrymis lavans.

(Vers. 36.) Tunc venit Jesus cum illis in villam, quae dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc et orem. Gethsemani interpretatur, vallis pinguissima, in qua jussit discipulos sedere paulisper et exspectare redeuntem, donec pro cunctis solus Dominus oraret.

(Vers. 37.) Et assumpto Petro et duobus filiis Zebedaei, coepit contristari et moestus esse. Illud quod supra diximus de passione et propassione, etiam in praesenti capitulo ostenditur, quod Dominus, ut veritatem probaret assumpti hominis, vere quidem contristatus sit, sed ne passio in animo illius dominaretur, per propassionem coeperit contristari. Aliud est enim contristari, et aliud incipere contristari. Contristabatur autem non timore patiendi, qui ad hoc venerat ut pateretur, et Petrum timiditatis arguerat; sed propter infelicissimum Judam, et scandalum omnium apostolorum, et rejectionem populi Judaeorum, et eversionem miserae Jerusalem. Unde et Jonas super ariditate cucurbitae vel hederae contristatus est (Jonae IV), nolens perire quondam tabernaculum suum. Si autem tristitiam animi, non affectum Salvatoris erga perituros, sed passionem haeretici interpretantur, respondeant, quomodo exponunt illud quod ex persona Dei per Ezechielem dicitur: Et in omnibus istis contristabas me (Ezech. XVI, sec. LXX).

(Vers. 38.) Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: Sustinete hic, et vigilate mecum. Quae contristatur, anima est, et [Al. sed] non propter mortem, sed usque ad mortem con-

tristatur, donec apostolos sua liberet passione. Quod autem praecepit: Sustinete hic, et vigilate mecum, non a somno prohibet, cujus tempus non erat imminente discrimine; sed a somno infidelitatis, et torpore mentis. Dicant ergo qui irrationabilem Jesum sumpsisse animam suspicantur, quomodo contristetur et noverit tempus tristitiae. Quamquam enim et bruta animalia moereant, tamen non noverunt nec causas, nec tempus usque ad quod debeant contristari.

(Vers. 39.) Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans et dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Dato apostolis praecepto, ut sustinerent, vigilarentque cum Domino, paululum procedens ruit in faciem suam, et humilitatem mentis habitu carnis ostendit, dicitque blandiens: Mi Pater, et postulat ut, si possibile est, transeat ab eo passionis calix, de quo supra diximus. Postulat autem non timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum. Unde et signanter non dixit, transeat a me calix, sed calix iste, hoc est, populi Judaeorum, qui excusationem ignorantiae habere non potest, si me occiderit, habens Legem et prophetas, qui me quotidie vaticinantur. Attamen revertens in semetipsum, quod ex hominis persona trepidanter renuerat, ex Dei Filiique confirmat. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Non, inquit, hoc fiat, quod humano affectu loquor; sed propter quod ad terras tua voluntate descendi.

(Vers. 40.) Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro: Sic non potuistis una hora vigilare mecum? Ille qui supra dixerat: Etiam si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor, nunc tristitiae magnitudine somnum vincere non potest.

(Vers. 41.) Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Impossibile est humanam animam non tentari. Unde et in Oratione Dominica dicimus: Ne nos inducas in tentationem, quam ferre non possumus [Al. possimus] (Matth VI, 13; Luc XI, 4). Non tentationem penitus refutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo et in praesentiarum non ait: Vigilate et orate, ne tentemini; sed, ne intretis in tentationem, hoc est, ne tentatio vos superet et vincat, et vos intra casses suos teneat. Verbi gratia: Martyr, qui pro confessione Domini sanguinem fundit, tentatus quidem est; sed tentationum [Al. tentationis] retibus non ligatur. Qui autem negat, in plagas tentationis incurrit. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Hoc adversum temerarios, qui quidquid crediderint, putant se posse consequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus. Sed tamen juxta Apostolum, in spiritu carnis opera mortificantur (I Petr. III).

(Vers. 53, 54.) An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturae: quia sic oportet fieri? Non indigeo duodecim apostolorum auxilio, etiamsi omnes me defenderent, qui possum ha-

bere duodecim legiones angelici exercitus. Una legio apud veteres sex millibus complebatur hominum. Pro brevitate temporis numerum non occurrimus explicare, typos tantum dixisse sufficiat: septuaginta duo millia angelorum, in quot gentes hominum lingua divisa est, duodecim legionibus fieri. Sequens sententia promptum ad patiendum demonstrat animum, quod frustra prophetae cecinerint, nisi Dominus eos vere dixisse, passione sua asseruerit.

(Vers. 55.) In illa hora dixit Jesus turbis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam, docens in templo, et non me tenuistis. Stultum est, inquit, eum cum gladiis et fustibus quaerere, qui ultro se tradat vestris manibus, et in nocte quasi latitantem, et a vestris oculis declinantem per proditorem investigare, qui quotidie in templo doceat. Sed ideo adversum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra in tenebris est.

(Vers. 56.) Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturae prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. Quae sunt Scripturae prophetarum? Foderunt manus meas, et pedes meos (Ps. XXI, 17); et alibi: Sicut ovis ad victimam ductus est (Isai. LIII, 7). Et in alio [Al. eodem] loco: Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem (Ibid., sec. LXX).

(Vers. 57.) At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribae et seniores convenerant. Moyses, Deo jubente, praeceperat, ut pontifices patribus succederent,

et generationis in sacerdotibus series texeretur (Exod. XXIX). Refert Josephus istum Caipham unius tantum anni Pontificatum ab Herode pretio redemisse. Non ergo mirum est, si nequam pontifex inique [Al. iniquus] judicet.

(Vers. 58.) Petrus autem sequebatur eum a longe usque in atrium principis sacerdotum. A longe sequebatur, qui Dominum erat negaturus.

(Vers. 59, 60.) Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. Principes autem sacerdotum et omne concilium quaerebant falsum testimonium contra Jesum, ut morti eum traderent. Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Vel amore discipuli, vel humana curiositate scire cupiebat, quid judicaret de Domino pontifex: utrum eum neci addiceret, an flagellis caesum dimitteret. Et in hoc diversitas decem apostolorum et Petri. Illi fugiunt, iste, quamquam procul, sequitur tamen Salvatorem.

(Vers. 61.) Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reaedificare illud. Quomodo falsi testes sunt, si ea dicunt, quae Dominum supra dixisse legimus? Sed falsus testis est, qui non in eodem sensu dicta intelligit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis sui. Sed et in ipsis verbis calumniantur, et paucis additis vel mutatis, quasi justam calumniam faciunt. Salvator dixerat: Solvite Templum hoc; isti commutant, et aiunt: Possum destruere templum Dei. Vos, inquit, solvite, non ego: quia illicitum est, ut ipsi nobis inferamus manus. Deinde illi vertunt: et post triduum reaedificare

illud; ut proprie de templo Judaico dixisse videatur. Dominus autem, ut ostenderet animale et spirans templum, dixerat: Et ego in triduo suscitabo illud. Aliud est aedificare, aliud suscitare.

(Vers. 62.) Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea quae isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Ira praeceps et impatiens non inveniens calumniae locum, excutit de solio pontificem, ut vesaniam mentis motu corporis demonstraret. Quanto Jesus tacebat ad indignos responsione sua, falsos testes et sacerdotes impios, tanto magis pontifex furore superatus, eum ad respondendum provocat: ut ex qualibet occasione sermonis locum inveniat accusandi. Nihilominus Jesus tacebat. Sciebat enim, quasi Deus, quidquid respondisset torquendum ad calumniam.

(Vers. 63.) Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei? Quid adjuras, impiissime sacerdotum, ut accuses, an ut credas? Si ut accuses, arguunt alii: condemnate tacentem. Si ut credas, quare confitenti credere noluisti?

(Vers. 64.) Dixit illi Jesus: Tu dixisti. Verumtamen dico vobis: amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus coeli? Et adversum Pilatum, et adversum Caipham similis responsio, ut propria sententia condemnentur.

(Vers. 65, 66.) Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit. Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi responden-

tes, dixerunt: Reus est mortis. Quem de solio sacerdotali furor excusserat, eadem rabies ad scindendas vestes provocat. Scidit autem vestimenta sua, ut ostendat Judaeos sacerdotii gloriam perdidisse, et vacuam sedem habere pontifices. Sed et consuetudinis Judaicae est, cum aliquid blasphemiae et quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua. Quod Paulum quoque et Barnabam, quando in Lycaonia deorum cultu honorabantur, fecisse legimus. Herodes autem, quia non dedit honorem Deo, sed acquievit immoderato favori populi, statim ab angelo percussus est.

(Vers. 67.) Tunc exspuerunt in faciem ejus, et colaphis eum caeciderunt. Ut adimpleretur quod dictum est: Dedi maxillas meas [Al. maxillam meam] alapis, et faciem meam non averti a confusione sputorum (Thren. III, 30).

(Vers. 68.) Alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? Stultum erat verberantibus respondere, et prophetizare caedentem, cum palam percutientis videretur insania. Sed sicut hoc vobis non prophetavit, sic illud manifestissime vaticinatus est, quod circumdaretur Jerusalem ab exercitu, et non relinqueretur lapis super lapidem in templo.

(Vers. 69.) Petrus vero sedebat foris in atrio. Foris sedebat, ut videret exitum rei. Et non appropinquabat Jesu, ne ministris aliqua suspicio nasceretur.

(Vers. 72.) Et iterum negavit cum juramento, quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro. Scio quo-

sdam pii affectus [Al. pio affectu] erga Apostolum Petrum, locum hunc ita interpretatos, ut dicerent Petrum non Deum negasse, sed hominem, et esse sensum: Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quam frivolum sit, prudens lector intelligit; sic [Al. si] defendunt Apostolum, ut Deum mendacii reum faciant. Si enim iste non negavit, ergo mentitus est Dominus, qui dixerat: Amen dico tibi, quia hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Cerne quid dicat, me negabis, non hominem.

(Vers. 73.) Vere et tu ex illis es: nam et loquela tua te manifestum facit. Non quod alterius sermonis esset Petrus, aut gentis exterae. Omnes quippe Hebraei erant, et qui arguebant, et qui arguebur [Al. arguebantur]; sed quod unaquaeque provincia et regio habeat proprietates suas, et [Al. ut] vernaculum loquendi sonum vitare non possit. Unde et Ephrathaei in Judicum libro (cap. XII) non possunt σὺνθημα dicere.

(Vers. 74, 75.) Tunc coepit detestari et jurare, quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. In alio Evangelio legimus: quia post negationem Petri, et cantum galli, respexerit Salvator Petrum, et intuitu suo eum ad amaras lacrymas provocarit. Nec fieri poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi.

Et egressus foras, flevit amare. In atrio Caiphae sedens, non poterat agere poenitentiam. Egreditur foras de impiorum concilio, ut pavidae negationis sordes amaris fletibus lavet.

(Cap. XXVII.---Vers. 1 seqq.) Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt, et tradiderunt eum Pontio Pilato praesidi. Non solum ad Pilatum, sed etiam ad Herodem ductus est, ut uterque Domino illuderet. Et cerne sollicitudinem sacerdotum in malum. Tota nocte vigilaverunt, ut homicidium facerent. Et vinctum tradiderunt Pilato. Habebant enim hunc morem, ut quem adjudicassent morti, ligatum judici traderent.

Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitencia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum. Avaritiae magnitudinem [Al. magnitudine] impietatis pondus exclusit. Videns Judas Dominum adjudicatum morti, pretium retulit sacerdotibus, quasi in potestate sua esset persecutorum mutare sententiam. Itaque licet mutaverit voluntatem suam, tamen voluntatis primae exitum non mutavit. Si autem peccavit ille qui tradidit sanguinem justum, quanto magis Judaei peccaverunt, qui emerunt sanguinem justum, et offerendo pretium, ad proditionem discipulum provocarunt? Qui diversas naturas conantur introducere, et dicunt Judam proditorem malae fuisse naturae, nec electione [Al. electionem et servare] apostolatus potuisse servari, respondeant quomodo natura mala egerit poenitentiam.

(Vers. 5.) At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris. Et projectis argenteis in templo, recessit:

et abiens, laqueo se suspendit. Nihil profuit egisse poenitentiam, per quam scelus corrigere non potuit. Si quando sic frater peccat in fratrem, ut emendare valeat quod peccavit, potest ei dimitti. Sin autem permanent opera, frustra voce assumitur poenitentia. Hoc est quod in psalmo de eodem infelicissimo Juda dicitur: Et oratio ejus fiat in peccatum (Ps. CVIII, 7); ut non solum emendare nequiverit proditionis nefas, sed ad prius scelus etiam proprii homicidii crimen addiderit. Tale quid et Apostolus in secunda ad Corinthios Epistola loquitur: Ne abundantiori tristitia absorbeatur frater (II Cor. II, 7).

(Vers. 6.) Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Vere culicem liquantes, et camelum glutientes. Si enim ideo non mittunt pecuniam in corbonam, hoc est, in gazophylacium et dona Dei, quia pretium sanguinis est, cur ipse sanguis effunditur?

(Vers. 7, 8.) Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum, propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Illi quidem fecerunt alia voluntate, ut aeternum impietatis suae relinquerent ex agri emptione monimentum. Caeterum nos, qui peregrini eramus a Lege et prophetis, prava eorum studia suscepimus in salutem: et in pretio sanguinis ejus requiescimus. Figuli autem ager appellatur, quia figulus noster est Christus.

(Vers. 9, 10.) Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: Et acce-

perunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Hoc testimonium in Jeremia non invenitur. In Zacharia vero, qui pene ultimus est duodecim prophetarum, quaedam similitudo fertur (Zach. XI): et quamquam sensus non multum discrepet, tamen et ordo et verba diversa sunt. Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazaraenae sectae mihi Hebraeus obtulit, Jeremiae apocryphum, in quo haec ad verbum scripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium: Evangelistarum et Apostolorum more vulgato, qui verborum ordine praetermisso, sensus tantum de veteri Testamento proferunt in exemplum.

(Vers. 11.) Jesus autem stetit ante praesidem, et interrogavit eum praeses, dicens: Tu es rex Judaeorum? Pilato nihil aliud interrogante criminis, nisi utrum rex Judaeorum sit, arguuntur impietatis Judaei, quod ne falso quidem invenire potuerint quod objicerent Salvatori. Dixit illi Jesus: Tu dicis. Sic respondit ut et verum diceret, et sermo ejus calumniae non pateret. Et attende quod Pilato, qui invitus promebat sententiam, aliqua ex parte responderit: Sacerdotibus autem et principibus respondere noluerit, indignos suo sermone judicans.

(Vers. 13 seqq.) Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt [Al. dicant] testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum: ita ut miraretur praeses vehementer. Per diem autem solemnem consueverat praeses populo

dimittere unum vinctum, quem voluissent. Ethnicus quidem est, qui condemnat Jesum: sed causam refert in populum Judaeorum. Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Jesus autem nihil respondere voluit, ne crimen diluens a praeside dimitteretur, et crucis utilitas differretur.

(Vers. 16 seqq.) Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barrabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barrabbam, an Jesum, qui dicitur Christus? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. Iste in Evangelio, quod scribitur juxta Hebraeos, filius magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem et homicidium fuerat condemnatus. Offert autem eis optionem Pilatus dimittendi quem velint, latronem, an Jesum: non dubitans, Jesum potius eligendum, sciens eum propter invidiam traditum. Igitur causa crucis manifeste invidia est.

(Vers. 19 seqq.) Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi et justo illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut peterent Barrabbam, Jesum vero perderent. Respondens autem praeses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barrabbam. Nota quod gentibus saepe a Deo somnia revelentur; et quod in Pilato et uxore ejus justum Dominum confitentibus Gentilis, populi testimonium sit.

(Vers. 22, 23.) Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt om-

nes: Crucifigatur. Ait illis praeses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Multas liberandi Salvatoris Pilatus occasiones dedit. Primum, latronem justo conferens. Deinde inferens: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? hoc est, qui rex vester est. Cumque responderent, Crucifigatur, non statim acquievit; sed juxta suggestionem uxoris, quae mandaverat: Nihil tibi et justo illi, ipse quoque respondit: Quid enim mali fecit? Hoc dicendo, Pilatus absolvit Jesum. At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Ut impleretur quod in vigesimo primo psalmo dixerat: Circumdederunt me canes multi: et congregatio malignantium obsedit me (Psal. XXI, 12). Et illud Jeremiae: Facta est mihi haereditas mea sicut leo in silva: dederunt super me vocem suam (Jerem. XII, 8). Isaia quoque in hac sententia congruente: Exspectavi ut facerent judicium, fecerunt autem iniquitatem, et non justitiam, sed clamorem (Isai. V, 7).

(Vers. 24.) Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine hujus justi: vos videritis. Pilatus accepit aquam, juxta illud propheticum: Lavabo inter innocentes manus meas (Ps. XXV, 6); ut in lavacro manuum ejus Gentilium opera purgarentur, et ab impietate Judaeorum, qui clamaverunt, crucifige eum, nos alienos faceret, quodammodo hoc contestans, et dicens: Ego quidem innocentem volui liberare; sed quoniam [Al. etiam] seditio oritur, et perduellionis mihi contra Caesarem crimen impingitur: Innocens ego sum a sanguine

justi hujus. Judex qui cogitur contra Christum sententiam ferre, non damnat oblatum; sed arguit offerentes, justum esse pronuntians qui crucifigendus est. Vos, inquit, videritis. Ego minister sum legum: vestra vox sanguinem fundit.

(Vers. 25.) Et respondens universus populus, dixit: Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Perseverat usque in praesentem diem haec imprecatio super Judaeos, et sanguis Domini non aufertur ab eis. Unde per Isaiam loquitur: Si levaveritis ad me manus, non exaudiam vos. Manus enim vestrae plenae sunt sanguine (Isai. I, 15). Optimam haereditatem Judaei filiis relinquunt [Al. reliquerunt], dicentes: Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.

(Vers. 26.) Tunc dimisit illis Barrabbam, Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. Barrabbas latro, qui seditiones faciebat in turbis, qui homicidiorum auctor erat, dimissus est populo Judaeorum, id est, diabolus, qui usque hodie regnat in eis, et idcirco pacem habere non possunt. Jesus autem a Judaeis traditus, absolvitur ab uxore Pilati, et ab ipso praeside justus appellatur. Et centurio confitetur quod vere Dei Filius sit. Quaerat eruditus lector, quomodo sibi conveniat Pilatum lavisse manus suas, et dixisse: Innocens ego sum a sanguine justi hujus, et postea flagellatum tradidisse Jesum ut crucifigeretur? Sed sciendum est Romanis eum legibus ministrasse, quibus sancitum est, ut qui crucifigitur, prius flagellis verberetur. Traditus est itaque Jesus militibus verberandus, et illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax, flagella secuerunt. Hoc au-

tem factum est, ut quia scriptum erat: Multa flagella peccatorum (Psal. XXXI, 10), illo flagellato, nos a verberibus liberaremur, dicente Scriptura ad virum justum: Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo (Psal. XC, 10).

(Vers. 27 seqq.) Tunc milites praesidis suscipientes Jesum in praetorio, congregaverunt ad eum universam cohortem, et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus: et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave, rex Judaeorum. Milites quidem, quia rex Judaeorum fuerat appellatus, et hoc ei Scribae et sacerdotes crimen objecerant, quod sibi in populo Israel usurparet imperium, illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus, induant chlamyden coccineam pro rufo limbo, quo reges veteres utebantur: et pro diademate ponant ei coronam spineam: pro sceptro regali dent calamum, et adorent quasi regem. Nos autem haec omnia intelligamus mystice. Quomodo enim Caiphas dixit: Oportet unum hominem mori pro omnibus (Joan. XI, 50), nesciens quid diceret: sic et isti quaecumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis, qui credimus, sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera gentium cruenta sustentat: in corona spinea, maledictum solvit antiquum: in calamo, venenata occidit animalia. Sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judaeorum.

(Vers. 30.) Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. Eo tem-

pore completum est; Non averti faciem meam a confusione sputorum (Isai. L, 6), et tamen cum caput ejus percutiant arundine, sustinet cuncta patienter, ut Isaiae verum ostendat vaticinium, dicentis: Arundinem quassatam non confringet (Isai. XLII, 3).

(Vers. 31.) Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum, ut crucifigerent. Quando flagellatur Jesus, et conspuitur, et irridetur, non habet propria vestimenta: sed ea quae propter nostra peccata sumpserat. Cum autem crucifigitur, et illusionis atque irrisionis pompa praeterierit, tunc pristinas vestes recipit, et proprium assumit ornatum: statimque elementa turbantur, et testimonium Creatori dat creatura.

(Vers. 32.) Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyraeneum, nomine Simonem: hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. Ne quis putet huic loco Joannis Evangelistae historiam esse contrariam. Ille enim dixit, exeuntem Dominum de praetorio portasse crucem suam; Matthaeus autem refert quod invenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem, quem angariantes imposuerunt ei crucem Jesu. Sed hoc intelligendum est quod egrediens de praetorio Jesus, ipse portaverit crucem suam: postea obvium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerint. Juxta anagogen vero, crucem Jesu suscipiunt nationes, et peregrinus obediens portat ignominiam Salvatoris.

(Vers. 33.) Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariae locus. Audivi que-

mdam exposuisse Calvariae locum, in quo sepultus est Adam, et ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput, et hoc esse quod Apostolus dicat: Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Favorabilis interpretatio et mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim et foras portam, loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, et Calvariae, id est, decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, et flagellatus est, et crucifixus: sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigeretur. Sin autem quispiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut sanguis ipsius super Adae tumulum distillaret, interrogemus eum, quare et alii latrones in eodem loco crucifixi sint? Ex quo apparet Calvariam non sepulcrum primi hominis, sed locum significare decollatorum, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia (Rom. V). Adam vero sepultum juxta Hebron et Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus (Jos. XIV).

(Vers. 34.) Et dederunt ei acetum bibere cum felle mixtum, et cum gustasset, noluit bibere. Deus loquitur ad Jerusalem: Ego te plantavi vineam veram, quomodo facta es in amaritudinem vitis alienae (Jerem. II, 21)? Amara vitis amarum vinum facit, quod propinat Domino Jesu, ut impleatur quod scriptum est: Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto (Psal. LXVIII, 22). Quod autem dicitur: Et cum

gustasset, noluit bibere, hoc indicat, quod gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexerit.

(Vers. 35.) Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per prophetam, dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et hoc in eodem psalmo fuerat prophetatum: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (Psal. XXI, 19).

(Vers. 36.) Et sedentes servabant eum. Diligentia militum et sacerdotum nobis proficit, ut major et apertior resurgentis virtus appareat.

(Vers. 37.) Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam, Hic est Jesus, rex Judaeorum. Non possum digne admirari pro rei magnitudine, quod redemptis pretio falsis testibus, et ad seditionem clamoremque infelici populo concitato, nullam aliam invenerint causam interfectionis ejus, nisi quod rex Judaeorum esset. Et illi forsitan illudentes ridentesque hoc fecerint. Caeterum Pilatus etiam nolentibus respondit: Quod scripsi, scripsi. Velitis, nolitis, Judaei, omnis vobis gentium turba respondet: Jesus rex Judaeorum est, hoc est, imperator credentium et confitentium.

(Vers. 38.) Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris. Si Golgotha tumulus est Adam, et non damnatorum locus, et ideo Dominus ibi crucifigitur, ut suscitet Adam, duo latrones quare in loco isto eodem crucifiguntur?

(Vers. 39 seqq.) Praetereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reaedificas, salva temetipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum, illudentes cum scribis et senioribus, dicebant. Blasphemabant, quia praetergrediebantur viam, et in vero itinere Scripturarum ambulare nolebant. Movebant capita sua, quia jam antea moverant pedes, et non stabant super petram. Idipsum autem insultans, dicit fatuus populus, quod falsi testes confinxerant.

(Vers. 42.) Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Etiam nolentes, confitentur Scribae et Pharisaei, quod alios salvos fecerit. Itaque vos vestra condemnat sententia. Qui enim alios salvos fecit, utique si vellet, seipsum salvare poterat.

(Vers. 43.) Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei. Confidit in Deo; liberet eum nunc si vult. Dixit enim, quia Filius Dei sum. Fraudulenta promissio. Quid est plus de cruce adhuc descendere viventem, an de sepulcro mortuum resurgere? Resurrexit, et non credidistis. Ergo si etiam de cruce descenderet, similiter non credederetis. Sed mihi hoc videntur daemones immittere. Statim enim ut crucifixus est Dominus, senserunt virtutem crucis, et intellexerunt fractas esse vires suas, et hoc agunt, ut de cruce descendat, sed Dominus sciens adversariorum insidias, permanet in patibulo, ut diabolum destruat.

(Vers. 44.) Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Hic

per tropum, qui appellatur σύλληψις, pro uno latrone uterque inducitur blasphemasse. Lucas vero asserit, quod altero blasphemante, alter confessus sit, et econtrario increpaverit blasphemantem (Luc. XXIII). Non quod discrepent Evangelia; sed quod primum uterque blasphemaverit, dehinc sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unus crediderit in Jesum, et priorem negationem sequenti confessione emendaverit. In duobus latronibus uterque populus, et Gentilium, et Judaeorum primum Dominum blasphemavit. Postea signorum magnitudine alter exterritus egit poenitentiam, et usque hodie Judaeos increpat blasphemantes.

(Vers. 45.) A sexta autem hora, tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam. Qui scripserunt contra Evangelia, suspicantur deliquium solis, quod certis statutisque temporibus accidere solet, discipulos Christi ob imperitiam super resurrectione Domini interpretatos: cum defectus solis numquam nisi ortu lunae fieri soleat. Nulli autem dubium est paschae tempore lunam fuisse plenissimam. Et ne forsitan videretur umbra terrae, vel orbis lunae soli oppositus, breves et ferrugineas fecisse tenebras, trium horarum spatium ponitur, ut omnis causantium occasio tolleretur. Et hoc factum reor, ut compleretur prophetia, dicens: Occumbet sol meridie, et contenebrabitur super terram in die lux (Amos, VIII, 9); et in alio loco: Occubuit sol cum adhuc media esset dies (Jerem. XV, 9). Videturque mihi clarissimum lumen mundi, hoc est, luminare majus retraxisse radios suos, ne aut

pendentem videret Dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur.

(Vers. 46.) Et circa horam nonam, clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lammasabacthani, Hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Principio vicesimi primi psalmi abusus est, illudque quod in medio versiculo legitur: Respice in me, superfluum est. Legitur enim in Hebraeo: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Ergo impii sunt qui psalmum istum ex persona David, sive Esther et Mardochaei dictum putant, cum etiam evangelistae testimonia ex eo sumpta super Salvatore intelligant: ut est illud: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et aliud: Foderunt manus meas et pedes meos. Ne mireris verborum humilitatem et querimonias derelicti, cum formam servi sciens, scandalum crucis videas.

(Vers. 47.) Quidam autem illic stantes et audientes, dicebant: Eliam vocat iste. Non omnes, sed quidam quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes sermonis Hebraici proprietatem, sed ex eo quod dixit: Eli, Eli, putantes Eliam ab eo invocatum. Sin autem Judaeos qui hoc dixerint, intelligere voluerimus, et hoc more sibi solito faciunt, ut Dominum imbecillitatis infament, qui Eliae auxilium deprecetur.

(Vers. 48.) Et continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto: et imposuit arundini, et dabat ei bibere. Et haec facta sunt ut compleretur prophetia: In siti mea potaverunt me aceto (Ps. LXVIII, 22). Usque hodie Judaei et omnes increduli Dominicae resurrectionis aceto

et felle potant Jesum; et dant ei vinum myrrhatum ut eum consopiant, et mala eorum non videat.

(Vers. 50.) Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Divinae potestatis indicium est emittere spiritum, ut ipse quoque dixerat: Nemo potest tollere animam meam a me; sed ego pono eam a me ipso, et rursum accipiam eam (Joan. X, 18).

(Vers. 51.) Et ecce velum Templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum. Velum templi scissum est, et omnia Legis sacramenta quae prius tegebantur, prodita sunt, atque ad Gentium populum transierunt. In Evangelio, cujus saepe facimus mentionem, superliminare templi infinitae magnitudinis fractum esse atque divisum legimus [Al. legi]. Josephus quoque refert virtutes Angelicas, praesides quondam templi, tunc pariter conclamasse: Transeamus ex his sedibus.

(Vers. 52.) Et terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt. Nulli dubium est, quin [Al. quid] significet juxta litteram magnitudo signorum, ut crucifixum Dominum suum et coelum et terra et omnia demonstrarent. Sed mihi videtur terraemotus et reliqua typum ferre credentium, quod pristinis errorum vitiis derelictis, et cordis emollita duritia, qui prius similes erant tumulis mortuorum, postea agnoverint Creatorem.

(Vers. 53.) Et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in

sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Quomodo Lazarus mortuus resurrexit, sic et multa corpora sanctorum resurrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem (Joan. XI). Et tamen cum monumenta aperta sint, non antea resurrexerunt, quam Dominus resurgeret, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Sanctam autem civitatem in qua visi sunt resurgentes, aut Jerosolymam coelestem intelligamus, aut hanc terrenam, quae ante sancta fuerat. Sicut et Matthaeus appellatur publicanus, non quod et Apostolus adhuc permaneat publicanus, sed quod pristinum vocabulum teneat. Sancta appellabatur civitas Jerusalem propter templum et sancta sanctorum, et ob distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur. Quando vero dicitur, apparuerunt multis, ostenditur non generalis fuisse resurrectio, quae omnibus appareret: sed specialis ad plurimos, ut hi viderent qui cernere merebantur.

(Vers. 54.) Centurio autem et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terraemotu et his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste. In alio Evangelio post terraemotu manifestior causa miraculi centurionis exponitur: quod cum vidisset eum spiritum dimisisse, dixerit: Vere Filius Dei erat iste. Nullus enim habet potestatem dimittendi spiritum, nisi ille qui animarum conditor est. Spiritum autem in hoc loco pro anima intelligamus, seu quod spirituale et vitale corpus faciat, seu quod animae ipsius substantia spiritus sit, juxta illud quod scriptum est: Auferes spiritum eorum, et deficient (Ps. CIII,

29). Et hoc considerandum, quod centurio ante crucem in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur: et Arius in Ecclesia praedicet creaturam.

(Vers. 55, 56.) Erant autem ibi mulieres multae a longe quae secutae fuerant Jesum a Galilaea, ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedaei. Consuetudinis Judaicae fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum praeceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse se memorat. Dicit enim ipse: Numquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut et caeteri Apostoli faciunt (I Cor. IX, 5)? Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cujus illae metebant spiritualia. Non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit: Mariam Magdalenam, a qua septem daemonia ejecerat, et Mariam Jacobi, et Joseph matrem, materteram suam, sororem Mariae, matris Domini, et matrem filiorum Zebedaei, quae paulo ante regnum liberis postulaverat, et alias quas in caeteris Evangeliis legimus (Luc. VIII).

(Vers. 57, 58.) Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathia, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. Dives refertur non

de jactantia scriptoris, quo virum nobilem atque ditissimum referat Jesus fuisse discipulum; sed ut ostendat causam quare a Pilato corpus Jesu potuerit impetrare. Pauperis enim et ignoti non erat ad Pilatum praesidem Romanae potestatis accedere, et crucifixi corpus impetrare. In alio Evangelista (Luc. XXIII) Joseph iste βουλευτάς appellatus, id est, consiliarius, et de ipso quidam putant primum psalmum esse compositum: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et reliqua.

(Vers. 59.) Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda. Ex simplici sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spiritualem et hoc sentire, quod corpus Domini non auro, gemmis et serico, sed lenteamine puro obvolvendum sit, quamquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Jesum, qui pura mente eum susceperit.

(Vers. 60.) Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra, et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. In novo ponitur monumento, ne post resurrectionem, caeteris corporibus remanentibus, resurrexisse alius fingeretur. Potest autem et novum sepulcrum Mariae virginalem uterum demonstrare: saxumque ostio appositum, et saxum magnum ostendere absque auxilio plurimorum sepulcrum non potuisse reserari.

(Vers. 61 seqq.) Erat autem ibi Maria Magdalene et altera Maria, sedentes contra sepulcrum.

Altera autem die quae est post parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisaei ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Caeteris relinquentibus Dominum, mulieres in officio perseverant, exspectantes quod promiserat Jesus, et ideo meruerunt primae videre resurgentem, quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. X, 22; XXIV, 13).

(Vers. 64 seqq.) Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi, surrexit a mortuis, et erit novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam. Ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodibus. Non suffecerat principibus sacerdotum, et Scribis ac Pharisaeis crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum custodirent, cohortem acciperent, signarent lapidem, quantum in illis est, manum opponerent resurgenti, ut diligentia eorum nostrae fidei proficeret: Quanto enim amplius reservatur, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur. Unde et in monumento novo, quod excisum fuerat in petra, conditus est: ne si ex multis lapidibus aedificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. Quod autem in sepulcro ponendus esset, prophetae testimonium est, dicentis: Hic habitabit in excisa spelunca petrae fortissimae (Isai. XXXIII, 16). Statimque post duos versiculos sequitur: Regem cum gloria videbitis (Ibid., 17).

(Cap. XXVIII.---Vers. 1.) Vespere autem sabbati quae lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum. Quod diversa tempora istarum mulierum in Evangeliis describuntur, non mendacii signum est, ut impii objiciunt, sed sedulae visitationis officium, dum crebro abeunt ac recurrunt, et non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse vel longius.

(Vers. 2, 3.) Et ecce terraemotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de coelo, et accedens, revolvit lapidem, et sedebat super eum. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur [Al. fulgor], et vestimentum ejus sicut nix. Dominus noster unus atque idem Filius Dei et Filius hominis, juxta utramque naturam, divinitatis et carnis, nunc magnitudinis suae, nunc humilitatis signa demonstrat. Unde et in praesenti loco, quamquam homo sit qui crucifixus est, qui sepultus est, qui clausus tumulo, quem lapis oppositus cohibet, tamen quae foris aguntur, ostendunt Filium Dei, sol fugiens, tenebrae ingruentes, terra commota, velum scissum, saxa dirupta, mortui suscitati, angelorum ministeria, quae ab initio nativitatis ejus Deum probabant. Ad Mariam Gabriel venit, cum Joseph angelus loquitur; idem pastoribus nuntiat, angelorum postea auditur chorus dicentium: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis (Luc. II). Tentatur in solitudine, et post victoriam statim serviunt angeli. Nunc quoque Angelus venit custos sepulcri Dominici, et in vestitu candido signat gloriam triumphantis. Necnon ascendente ad coelos Domino, duo angeli in Oliveti monte cernuntur,

pollicentes apostolis secundum Salvatoris adventum (Act. I).

(Vers. 4, 5.) Prae timore autem ejus, exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. Respondens autem angelus, dixit mulieribus: Nolite timere vos. Scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quaeritis: Non est hic, surrexit enim sicut dixit. Custodes, timore perterriti, instar mortuorum stupefacti jacent, et tamen angelus non illos, sed mulieres consolatur. Nolite timere vos. Illi, inquit, timeant: in his perseveret pavor, in quibus permanet incredulitas. Caeterum vos quia Jesum quaeritis crucifixum, audite quod resurrexerit et promissa perfecerit.

(Vers. 6, 7.) Venite, et videte locum ubi positus erat Dominus. Et cito euntes, dicite discipulis ejus. Ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulcro, et gradu concito pergite ac nuntiate discipulis ejus. Quia surrexit, et ecce praecedit vos in Galilaeam: ibi eum videbitis: ecce praedixi vobis. Hoc est in volutabrum gentium, ubi ante error erat et lubricum, et firmo ac stabili pede vestigium non ponebat.

(Vers. 8.) Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. Duplex mentes mulierum tenebat affectus, timoris et gaudii: alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis; et tamen uterque femineum concitabat gradum. Pergebant ad apostolos, ut per illos fidei seminarium spargeretur.

(Vers. 9.) Et ecce Jesus occurrit illis, dicens: Avete. Quae sic quaerebant, quae ita currebant,

merebantur obvium habere Dominum resurgentem, et primum audire, Avete: ut maledictum Evae mulieris in mulieribus subverteretur. Illae autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Istae accedunt et tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Caeterum illa, quae quaerebat viventem cum mortuis, et nesciebat adhuc Filium Dei surrexisse, merito audit: Ne tangas me, nondum enim ascendi ad Patrem meum (Joan. XX, 17).

(Vers. 10.) Tunc ait illis Jesus: Nolite timere. Et in veteri et in novo Testamento, hoc semper observandum est: quod quando augustior [Al. angustior] aliqua apparuerit visio, primum timor pellitur, ut, sic mente placata, possint quae dicuntur [Al. dicunt], audiri. Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilaeam, ibi me videbunt. Quae cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quae facta fuerant. His fratribus de quibus in alio loco dixit: Annuntiabo nomen tuum fratribus meis (Psal. XXI, 23): qui Salvatorem nequaquam in Judaea conspiciunt, sed in gentium multitudine.

(Vers. 12 seqq.) Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a praeside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judaeos usque in hodiernum diem. Custodes miraculum

confitentur: ad urbem conciti redeunt: nuntiant principibus sacerdotum quae viderint, quae facta conspexerint. Illi qui debuerant converti ad poenitentiam, et Jesum quaerere resurgentem, perseverant in malitia, et pecuniam quae ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicut antea triginta argenteos dederant Judae proditori. Omnes igitur qui stipe templi, et his quae conferuntur ad usus Ecclesiae abutuntur in aliis rebus, quibus suam expleant voluntatem, similes sunt scribarum et sacerdotum, redimentium mendacium, et Salvatoris sanguinem.

(Vers. 16, 17.) Undecim autem discipuli abierunt in Galilaeam, in montem ubi constituerat illis Jesus. Et videntes eum, adoraverunt; quidam autem dubitaverunt. Post resurrectionem Jesus in monte Galilaeae conspicitur, ibique adoratur: licet quidam dubitent, et dubitatio eorum nostram augeat fidem. Tunc manifestius ostenditur Thomae, et latus lancea vulneratum, et manus fixas demonstrat clavis.

(Vers. 18.) Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Illi potestas data est, qui paulo ante crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui mortuus jacuerat, qui postea resurrexit. In coelo autem et in terra potestas data est, ut qui ante regnabat in coelo, per fidem credentium regnet in terris.

(Vers. 19.) Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Primum docent omnes gentes, deinde doctas intingunt aqua. Non enim potest fieri ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante

anima fidei susceperit veritatem. Baptizantur autem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut quorum una est divinitas, una sit largitio: nomenque Trinitatis, unus Deus est.

(Vers. 20.) Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Ordo praecipuus: Jussit apostolis ut primum docerent universas gentes, deinde fidei intingerent sacramento, et post fidem ac baptisma, quae essent observanda praeciperent. Ac ne putemus levia esse quae jussa sunt et pauca, addidit: Omnia quaecumque mandavi vobis. Ut quicumque crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quae praecepta sunt.

Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. Qui usque ad consummationem saeculi cum discipulis se futurum esse promittit, et illos ostendit semper esse victuros, et se numquam a credentibus recessurum. Qui autem usque ad consummationem mundi sui praesentiam pollicetur, non ignorat eam diem in qua se scit futurum cum apostolis.